

VAINAJAN SUKUSELVITYKSEN LAATIMINEN ULKOMAISEN LIITTYMÄN TILANTEESSA JA TÄMÄN VAIKUTUS KUOLINPESÄN HALLINTOON

Anni Varjo / 510584

Asianajajan perhe- ja perintöoikeus

Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

Kesäkuu 2019

VARJO, ANNI: Vainajan sukuselvityksen laatiminen kansainvälisen liittymän tilanteessa ja tämän vaikutus kuolinpesän hallintoon.

OTM-tutkielma, 77 s.

Asianajajan perhe- ja jäämistöoikeus

Kesäkuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkistettu Turnitin Originality Check- järjestelmällä.

Tutkimuksen aiheena ovat kansainväliset liittymät vainajan sukuselvityksessä ja näiden liittymien aiheuttamat ongelmat kuolinpesän hallintoon. Suomen perintöoikeus perustuu sukulaisuussuhteelle, mistä johtuen vainajan sukulaiset on selvitettävä aukottomasti sukuselvityksen avulla (PK luku 2). Suomen väestötietojärjestelmä on tähän varautunut ja väestötietojen saaminen Suomesta on useimmiten ongelmatonta. Ongelman aiheuttavat ulkomaiden puutteelliset väestötietojärjestelmät, jotka eivät tarjoa Suomen kaltaista tietoa henkilön olemassaolosta tai hänen mahdollisista Suomen perintökaaren mukaisista perillisistään. Tällöin vajaa sukuselvitys aiheuttaa pelon mahdollisesta piilossa olevasta osakkaasta.

Puutteellinen sukuselvitys aiheuttaa ongelmia kuolinpesän asioiden hoidossa, sillä PK 18 luvun mukaisesti kuolinpesää pitää hallita yhteisesti ja oikeustoimiin tarvitaan kaikkien osakkaiden hyväksyntä. Vainajan tai osakkaiden mahdollisuudet puuttua aukollisen sukuselvityksen ongelmaan ovat rajalliset. Nämä mahdollisuudet kohtelevat kuolinpesiä eriarvoisesti, kun esimerkiksi vainajan mahdollisuudet testamentata omaisuuttaan on tietyissä tilanteissa rajoitettu. Keinot ovat lisäksi hankalia, kalliita sekä vaativat erityistä tietotaitoa ja niiden soveltaminen käytännössä on aiheuttanut tulkinnallisia epäselvyyksiä. Toisaalta keinojen ongelmat johtuvat siitä, että osakkaan oikeus perintöön on niin vahva, että sen turvaaminen menee muiden tavoitteiden edelle.

Mahdollisen piilossa olevan osakkaan oikeuksien turvaamista vaikeuttaa se, että Suomen lainsäädäntöä muuttamalla ei voida poistaa toisen valtion väestötietojärjestelmän puutteita. Suomen perintökaarta muuttamalla ei siis voida helpottaa piilossa olevan osakkaan löytymistä. Mahdollista olisi kuitenkin tehdä vajaan sukuselvityksen kuolinpesän asiointi joustavammaksi tarkentamalla piilossa olevan osakkaan edunvalvojan oikeuksia ja osakkaiden mahdollisuutta jakaa kuolinpesä ilman mahdollista piilossa olevaa osakasta. Koska virkatodistusta ei ulkomailta saada, olisi mahdollista ottaa muunlaista todistelua sukuselvityksen liitteeksi ja oikeuttaa tiedossa olevat osakkaat vahvistamaan osakasluettelo.

Tutkimuskysymykseen annetaan vastauksia lainopillisella metodilla, jota tutkimuksen lopuksi kritisoidaan vaihtoehtoisella lainopilla. Lainopillisessa tutkimuksessa tutkimuksen lähteenä ovat oikeuskirjallisuus sekä nykyisen lain sisällön osoittavat tuomioistuinten ratkaisut. Tavanomaisen kirjallisuuden lisäksi tutkimuksessa käytetään lähteenä hallituksen esityksiä ja eri kokoonpanojen lausuntoja, joista nähdään lain taustalla vaikuttavat tavoitteet.

Asiasanat

kuolinpesä, kuolinpesän osakas, perillinen, piilossa oleva osakas, ulkomainen liittymä, vainajan sukuselvitys, yhteishallinto.

SISÄLLYS

SISÄLLYS	III
LÄHTEET	V
Kirjalliset lähteet	V
Muut lähteet	IX
Tuomioistuinten ratkaisut	IX
Hallinto-oikeudet	IX
Yleiset tuomioistuimet	X
Hallituksen esitykset (HE)	X
TUTKIMUKSESSA KÄYTETTYJEN LAKIEN NUMEROT JA LYHENTEET	X
1. JOHDANTO	1
1.1 Johdatus tutkimuskysymykseen	1
1.2 Tutkimuskysymyksen asettelu	2
2. LAKIMÄÄRÄINEN PERIMYSJÄRJESTYS	6
2.1 Suomen jäämistöoikeuden kansainvälinen ulottuvuus ja kuolleeksi julistaminen erityiskysymyksenä	6
2.2 Vainajan lakimääräiset perilliset perintökaaren mukaan	8
2.3 Kuolinpesän osakkaat	12
3. VAINAJAN ASIOIDEN HOITO ENNEN PERUNKIRJOITUKSEN PITÄMISTÄ	15
3.1 Kuka on velvollinen ottamaan kuolinpesän haltuunsa?	15
3.2 Kuolinpesän haltuunottajan toimivalta	17
3.3 Sukuselvityksen laatiminen	19
4. PERUNKIRJOITUS	21
4.1 Perunkirjoituksen pitäminen	21
4.2 Piilossa olevan osakkaan oikeudet perunkirjoituksessa	24
5. KUOLINPESÄN HALLINTO	27
5.1 Kuolinpesän osakkaiden yhteistoiminta	27

5.2 Epätäydellisen sukuselvityksen vaikutus kuolinpesän hallintoon ja sen aiheuttama oikeustoimen pätemättömyys	32
6. VAIHTOEHDOT PILOSSA OLEVAN OSAKKAAN OIKEUKSIEN TURVAAMISEKSI	36
6.1 Ulkoministeriöltä saatu apu virkatodistusten tilaamiseksi	36
6.2 Osakasluettelon vahvistaminen maistraatissa.....	38
6.3 Edunvalvojan hakeminen piilossa olevalle osakkaalle	41
6.4 Pesänselvittäjä vajaan osakasluettelon kuolinpesässä	47
6.5 Maanmittauslaitoksen asema puutteellisen sukuselvityksen kuolinpesissä ja lainhuudon myöntäminen	51
7. NYKYISEN PERINTÖKAAREN MAHDOLLISTAMAT KIERTÄMISTAVAT ULKOMAISEN VIRKATODISTUKSEN PUUTTUESSA	53
7.1 Perinnöstä luopuminen ja perinnöttömäksi tekeminen	53
7.2 Testamentin vaikutus epätäydellisen osakasluettelon kuolinpesään	56
7.3 Perintöosuuden luovutus tai osittainen jako	59
8. VAIHTOEHTOJA TÄYDELLISEN OSAKASLUETTELON VAATIMUKSEN KORVAAMISEKSI.....	61
8.1 Perintökaarella asetetut tavoitteet ja niiden turvaaminen pohtiessa vaihtoehtoja täydellisen osakasluettelon vaatimuksen korvaamiseksi.....	61
8.2 Vähävaraiset kuolinpesät.....	65
8.3 Perinnönjaon mitättömyys ja omaisuuden palauttaminen kuolinpesään.....	67
8.4 Osakkaiden vastuu tietojen oikeellisuudesta	71
9. LOPPUPÄÄTELMÄT.....	74

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

Aarnio, Aulis: Perillisen oikeusasemasta, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 1967.

Aarnio, Aulis: Havaintoja perintöosuuden luovutuksesta, Defensor legis 1969 s. 73.

Aarnio, Aulis: Perunkirjoitusjärjestelmämme arviointi, Lakimies 1969 N:o 7 s. 745.

Aarnio, Aulis: Luentoja perintöoikeudesta I, Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta 1970.

Aarnio, Aulis: Luentoja perintöoikeudesta II, Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta 1971.

Aarnio, Aulis: Jälkisäädökset, Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta 1972.

Aarnio, Aulis: Perintöoikeus, Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta 1974.

Aarnio, Aulis: Ajatuksia jakamattomasta kuolinpesästä oikeushenkilönä. Teoksessa Pöyhönen, Juha: Suomalaista oikeusteoriaa: Osa 1, Helsingin yliopisto 1977.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Avioliitto, perintö ja testamentti, Lakimiesliiton kustannus 1994.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus 1 (perintöoikeus), Alma Talent 2016

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo – Puronen Pertti: Perunkirjoitusopas, Lakimiesliiton kustannus 1990.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo – Puronen, Pertti – Räbinä, Timo: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset Talentum 2011.

Carlson, B. C: Ehdotus perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi, Defensor Legis 1935 s. 70.

Cretney, S.M – Masson, J.M: Principles of family law, Sweet and Maxwell 1997.

Esko, Timo: Kansainvälisen perhe- ja perintöoikeuden viimeaikaisesta kehityksestä, Defensor Legis 2001 s. 661.

Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Krunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Timo – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus, Alma Talent 2016.

Gottberg-Talve, Eva: Jäämistöoikeuden perusteet, Suomen lakimiesliiton kustannus 1985.

Gottberg, Eva: Ulkomailla vahvistetut suomalaisten lasten adoptiot ja Suomen perintölainsäädäntö, Lakimies 6/2004 s. 1009.

Heikinsalmi, Minna: EU:n perintöasetus yhtenäistää tuomioistuimen toimivaltaa ja lainvalintaa koskevat säännökset jäsenvaltioissa, Defensor Legis 6/2012 s. 827.

Helin, Markku: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, Lakimies 6-7/2001 s. 1070.

Helin, Markku: Pohjoismaihin adoptoidun oikeudesta periä Suomessa asuva biologinen sukunsa, Defensor Legis 1/2006 s. 78.

Helin, Markku: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, Talentum 2013.

Helin, Markku: Isyyslaki, Talentum 2016.

Holhoustoimikunta: Holhous, huolto ja uskottu mies, Oikeusministeriö 1974.

Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus erityinen osa 12 varallisuusrikokset, Suomen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 1964.

Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa, Talentum 1020.

Jokela, Marjut – Kartio, Leena – Ojanen, Ilmari: Maakaari, Talentum 2010.

Jääskinen, Niilo: Ennustettavuudesta. Teoksessa Helin, Markku – Kangas, Urpo: Oppilaiden kirja: Professori Aulis Aarniolle, Helsinki 1987.

Kangas, Urpo: Uskottu mies holhousoikeuden järjestelmässä, Juridica 1987.

Kangas, Urpo; Yksityisen omaisuuden jakamisesta yhteiskunnallisesti oikeudenmukaisella tavalla. Teoksessa Helin, Markku – Kangas, Urpo: Oppilaiden kirja: Professori Aulis Aarniolle, Helsinki 1987.

Kangas, Urpo: Perinnöt ja testamentti, Helsingin yliopisto 1996.

Kangas, Urpo: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna, Defensor Legis 4/2004 s. 575.

Kangas, Urpo: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet, Helsingin yliopisto 2006.

Kangas, Urpo: Digitaalinen jäämistövarallisuus, Talentum 2012.

Kangas, Urpo: Osituksen ja perinnönjaon perääntyminen muusta syytä kuin perittävän tai pesän velkojen maksamista varten, Defensor legis 3/2013 s. 291.

Kangas, Urpo: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet, Talentum 2013.

Kaisto, Janne: Lainoppi ja koherenssi, teoksessa Juhlajulkaisu Juhani Wirilander, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 2005.

Kaisto, Janne: Lainoppi ja oikeusteoria, Edita 2005

Klami, Hannu Tapani: Vuoden 1734 lain perimysjärjestelmä, Lakimies 1981 N:o 2 s. 120.

Kauppinen. Tapani- Paavonsalo, Martti – Osuuspankkien keskusliitto: Pankkitoiminnan käsikirja, Kirjayhtymä 1981.

Kivivuori, Antti: Monenlaisia lakiosia, Defensor Legis 1969 s. 15.

Kolehmainen, Antti: Sopimus ja kuolinpesän hallinto, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 2006.

Kontturi, Harri: Saisiko olla yksi testamentti? Tammi 2011.

Koponen, Juha: Kuolinpesän osakkaan opas, Verotieto Oy 2012.

Koulu, Risto – Tepora, Jarno: Lainhuuto- ja kiinnitysmenettely, Lakimiesliiton kustannus 1989.

Kuisma, Eira: Kansainvälistä aviovarallisuus- ja jäämistöoikeuskäytäntöä, Defensor Legis 6/2009 s. 992.

Laintarkastuskunnan lausunto: Perintölainsäädännön uudistaminen, Helsinki 1982.

Lehtimäki, Liisa: Ylivelkainen kuolinpesä, Defensor Legis 4/2005 s. 893.

Linnainmaa, Leena: Lakiopas omaiselle, WSOY 2002.

Lohi, Tapani: Legaatinsaajan oikeusasemasta, Talentum 2011.

Lohi, Tapani: Takausvelat osituksessa, Lakimies 5/2012 s. 651.

Lohi, Tapani: Muulle kuin rintaperilliselle annettu suosiolahja, Defensor Legis 1/2017.

Lohi, Tapani – Välimäki Pertti: Pesänselvityksen ongelmakohtia, Lakimiesliiton kustannus 1999.

Mikkola, Tuulikki: Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus, WSOY 2004.

Mikkola, Tuulikki: Kansainvälinen lapsioikeus, Alma Talent 2012.

Mikkola, Tuulikki: Toimitusositus ja kansainväliset liittymät, Edilex 34/2013.

Mikkola, Tuulikki: Rajat ylittävän perimyksen haasteista, Lakimies 3-4/2016 s. 404.

Mikkola, Tuulikki: Yhteisomistus, Alma Talenti 2017.

Mikkola, Tuulikki: Katsaus EU:n tuomioistuimen perintöasetusta koskevaan oikeuskäytäntöön, Defensor Legis 2019 s. 20.

Musyoka, William: Law of succession, Law africa publishing 2006.

Mäkinen, Helena: Osittaisesta perinnönjaosta, Defensor Legis 2009 s.673.

Norri, Matti: Perintö ja testamentti, Talentum 2010.

Nuutila, Ari-Matti: Petos ja muu epärehellisyys. Teoksessa Heinonen – Koskinen – Lappi-Seppälä – Majanen – Nuotio – Nuutila – Rautio: Rikosoikeus, Werner Söderström Lakitieto Oy 1999.

Nykänen, Pekka: Ulkomaisen kuolinpesän tuloverotuksesta, Defensor Legis 3/2014 s. 432.

Pylvänäinen, Anto: Pesänselvittäjän ja testamentin toimeenpanijan toimivallasta, Defensor legis 1969 s. 264.

Rautiala, Martti: Holhousoikeus, WSOY 1952.

Rautiala, Martti: Pesänselvitys ja perinnönjako, Suomen lakimiesliiton kustannus Oy, 1968.

Rautiala, Martti: Uusi perintökaari pääpiirteittäin, Suomen lakimiesliiton kustannus 1986.

Saarenpää, Ahti: Pesänselvittäjä ja pesänjakaja, Condictio 1980.

Saarenpää, Ahti: Tasajaon periaate, Vammalan kirjapaino 1980.

Saarenpää, Ahti: Vajaavaltainen kuolinpesässä, Artikla 1988.

Saarenpää, Ahti: Perinnönyhteys ja perinnön ennakko, Defensor Legis 4/2004 s. 602.

Saarnilehto, Ari: Sopimusoikeuden perusteet, Alma Talent 2009.

Siltala, Raimo: Johdatus oikeusteoriaan, Hakapaino Oy 2001.

Välimäki, Pertti: Holhoustoimilain pääpiirteet, Helsingin yliopisto 1999.

Tala, Jyrki: Lainsäädäntötutkimus – Turhaa vai tarpeellista?, Oikeus 4/2004 s. 378.

Tapani, Jussi: Väärennös, teoksessa Frände – Matikkala – Tapani- Tolvanen – Viljanen- Wahlberg: Keskeiset rikokset Edita 2010.

Tuunainen, Pekka: Perintö, testamentti ja velka, Talentum 2015.

Wuolijoki, Sakari – Hemmo, Mika: Pankkioikeus, Talentum 2013.

Muut lähteet

Fina: Pankki ja vakuutusasiat kuolinpesässä

https://www.fine.fi/media/julkaisut-2018/pankki-ja-vakuutusasiat-kuolinpesassa_2018.pdf

Luettu 13.03.2019

Karjalainen: Yli miljoona suomalaista asuu ulkomailla (uutinen kirjoitettu 20.02.2012)

<https://www.karjalainen.fi/uutiset/uutis-alueet/kotimaa/item/3817>

Luettu 30.03.2019

Maanmittauslaitos: Kirjaamisasioiden käsikirja

https://www.maanmittauslaitos.fi/sites/maanmittauslaitos.fi/files/attachments/2018/01/Kirjaamismenettelyn_k%C3%A4sikirja_20171208.pdf

Luettu 15.04.2019

Maistraatti: Eurooppalainen perintötodistus

https://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/eurooppalainen_perintotodistus/

Luettu 15.05.2019

Oikeusministeriö: Perinnönajon oikaisu ja omaisuuden palautusvelvollisuus 48/2015

https://www.edilex-fi.ezproxy.utu.fi/ministerioiden_julkaisut/15574.pdf

Luettu 01.04.2019

Sisäministeriö: Valtioneuvoston periaatepäättös maahanmuuton tulevaisuus 2020-strategiasta

https://issuu.com/sisaministerio/docs/maahanmuuton_tulevaisuus_2020_low-r

Luettu 20.4.2019.

Sähköpostivastaus maistraatista, vastaanotettu 24.5.2019

Sähköpostivastaus ulkoministeriöstä, vastaanotettu Tuulikki Mikkola kautta.

Alkuperäinen vastaus lähetetty 18.9.2018.

Sähköpostivastaus ulkoministeriöstä, vastaanotettu 22.5.2019

Tilastokeskus: Väestörakenne 31.12 (päivitetty 1.4.2019)

https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#väestöennuste

Luettu 14.4.2019.

Yle: Lähes 10 000 suomalaista muutti ulkomaille viime vuonna (uutinen päivitetty 24.05.2016)

<https://yle.fi/uutiset/3-8888278> Luettu 16.04.2019

Luettu 01.03.2019

Tuomioistuinten ratkaisut

Hallinto-oikeudet

Korkein hallinto-oikeus (KHO) 2016:22

Turun hallinto-oikeus 01920/06/1230

Yleiset tuomioistuimet

Korkein oikeus (KKO)

KKO: 1979-II-87

KKO: 1984-II-157

KKO: 1987:46

KKO: 1993:109

KKO: 1994:81

KKO: 2004:1

KKO: 2006:29

KKO: 2011:94

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeus S 16/2077

Rovaniemen hovioikeus S 08/834

Vaasan hovioikeus S 07/920

Vaasan hovioikeus R 18/760

Hallituksen esitykset (HE)

HE 225/1982

HE 1/1990

HE 102/1990

HE 21/1994

HE 146/1998

HE 77/2000

HE 229/2005

HE 361/2014

HE 72/2015

TUTKIMUKSESSA KÄYTETTYJEN LAKIEN NUMEROT JA LYHENTEET

Avoliittolaki (AL) 234/1929

EU:n perintöasetus N:o 650/2012

Isyyslaki 11/2015

Konkurssilaki 120/2004

Konsulipalvelulaki 498/1999

Laki holhoustoimesta (HolhTL) 442/1999

Laki kuolleeksi julistamisesta 127/2005

Laki takaisinsaannista konkurssipesään 758/1991

Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 228/1929

Laki velan vanhentumisesta 728/2003

Maakaari 540/1995

Oikeudenkäymiskaari 4/1734

Perintökaari (PK) 40/1965

Rikoslaki 39/1889

1. JOHDANTO

1.1 Johdatus tutkimuskysymykseen

Suomessa syntyneitä henkilöitä ja heidän Suomen kansalaisuuden saaneita lapsiaan sekä lapsenlapsiaan asuu ulkomailla yhteensä jopa 1,3 miljoonaa. Ulkосуomalaisten tarkka lukumäärä ei ole tiedossa, sillä ulkomaille muuttavalla ei ole velvollisuutta ilmoittautua esimerkiksi kohdemaassaan toimivaan Suomen lähetystöön.¹

Muuttoliike Suomeen ja Suomesta pois on ollut suuri uutisaihe jo monen vuoden ajan. Suomalaiset ovat toki muuttaneet historian aikana pois Suomesta erinäisistä syistä, mutta nykymaailmassa ulkomailla asuminen on jokapäiväistä ja se on kasvanut tasaiseen tahtiin 2000- luvun alusta alkaen.² Muuttoliike vaikuttaa suuresti Suomen väkilukuun, joka on vähän yli 5,5 miljoonaa. Suomalaistaustaisten osuus tästä on 5,1 miljoonaa, mutta näistä yli 50 000 on syntynyt Suomen rajojen ulkopuolella. Toisaalta ulkomaalaistaustaisia, mutta Suomessa syntyneitä, on yli 60 000. Ulkomaalaistaustaisten kokonaisosuus Suomen väestöstä on 380 000.³

Liikkuvuuden ei odoteta laskevan lähitulevaisuudessa ja onkin todettu, että Suomi tarvitsee maahanmuuttajia.⁴ Osa maahanmuuttajista on poismuuttaneita suomalaisia palaamassa takaisin.⁵ Maidenväliset muutot aiheuttavat aina paperitöitä, vaikka suomalaisilla ei olekaan velvollisuutta ilmoittautua kohdemaassa lähetystöön. Tästä huolimatta henkilön kuoleman jälkeen laadittavassa sukuselvityksessä hänen tai kuolinpesän osakkaan oleskelu Suomen rajojen ulkopuolella näkyy väestötietojen puutteellisuutena. Vainajan perillisiä ei näin ollen voida todistaa pelkästään Suomen

¹ Karjalainen: Yli miljoona suomalaista asuu ulkomailla.

² Tilastokeskuksen väkiluvun kehitystä esittävä taulukko näyttää syyt suomalaisten poismuutolle. Näitä ovat olleet esimerkiksi nälkävuodet, sisällissota ja toinen maailmansota. Tutkielman kannalta varsinkin toisen maailmansodan aikaiset muutot (varsinkin lasten) ovat tärkeässä asemassa. Ruotsiin sotaa paenneet lapset alkavat olla siinä iässä, että heidän terveytensä heikkenee ja perunkirjoitusten toimittaminen voi tulla ajankohtaiseksi. Kun heidän Ruotsissa viettämistään ajasta ei saada todistusta, aiheuttaa tämä lisäongelmia heidän perunkirjoitustensa laatimiseen ja ongelmat täytyy ratkaista mahdollisimman pian. Tilastokeskus: Väestörakenne 31.12.

³ Tilastokeskus: Väestörakenne 31.12.

⁴ Valtioneuvostolla on strategia maahanmuutosta 2020- luvulla. Strategiassa on määritelty periaatteet maahanmuutolle. Periaatteet ottavat kantaa maahanmuuton ongelmiin laajasti. Siinä ei kuitenkaan ole otettu kantaa ongelmiin, joita lisääntyvä maahanmuutto aiheuttaa vainajan sukuselvityksen laatimiseen. Sisäministeriö: Valtioneuvoston periaatepäätös maahanmuuton tulevaisuus 2020- strategiasta.

⁵ Yle: Lähes 10 000 suomalaista muutti ulkomaille viime vuonna.

väestötietojen avulla. Suomen perintökaari ei anna selkeää vastausta siihen, miten puutteellisuus pitäisi korjata. Mahdollisuutena on hakea puutuva todistus kohdemaasta ulkoministeriön avulla. Ulkoministeriön pyynnöt kohdemaan viranomaiselle selvityksen saamiseksi ovat kuitenkin usein palautuneet tyhjinä, sillä harvassa maassa on Suomen kaltainen väestötietojärjestelmä. Tästä syystä ulkoministeriö on lopettanut virkatodistusten tilauspyyntöjen vastaanottamisen. Tietojen saaminen ulkomailta on siis vaikeutunut.⁶ Kuolinpesien, joiden sukuselvityksessä on ulkomainen liittymä, loppuunsaattaminen vaatiikin yhä enemmän ponnisteluja ja uutta yksityiskohtaista tietotaitoa lain sisällöstä.

Tietojen käsittelyä helpottaa se, että Suomen perintöoikeus on vakiinnuttanut oikeusoppinsa ja sen suuret linjat ovat yleisesti hyväksyttyjä, joihin ei koeta tarvetta puuttua. Kuitenkin myös perintöoikeus on murroksessa, ja sen yksityiskohdat kokevat muospaineita yhteiskunnan muutosten seurauksesta. Esimerkiksi perhekäsityksen muutokset voivat lähitulevaisuudessa mahdollistaa avopuolison perintöoikeuden ensiksi kuolleen avopuolison omaisuuteen. Aulis Aarnio ja Urpo Kangas ovat kuitenkin sitä mieltä, etteivät perhekäsityksen muutokset muuta sukulaisuussuhteen vaikutusta perimyksen. Sellainen perintöoikeus, jossa oikeus perintöön ulotettaisiin sukulaisuussuhteen ulkopuolelle esimerkiksi puolison lapsiin, ei Suomessa ole ajankohtainen.⁷ Koska sukulaisuussuhde pysyy perintöoikeuden päämääränä, johon testamentilla voidaan tietyin edellytyksin puuttua, ei sukuselvityksen aukottomasta laatimisesta voida tinkiä. Voitaisiinkin ajatella, että perhesuhteiden yhteiskunnallisten muutosten takia sukuselvitys on yhä tärkeämmässä roolissa. Ulkoapäin ei ole mahdollista tunnistaa biologisen vanhemman ja lapsen suhdetta esimerkiksi asumisjärjestelyistä, vaan suhde pitää todeta virallisista papereista.

1.2 Tutkimuskysymyksen asettelu

Tala on kirjoittanut artikkelissaan, että äsken mainittujen ongelmien lisäksi ongelmia tuottaa oikeudellisen sääntelyn määrän kasvu. Kun yhdestä asiasta säädetään hyvin tarkkaan useassa eri laissa, syntyy uhkakuva kansalaisesta, joka toiveistaan huolimatta ei

⁶ 18.9.2018 saatu sähköpostivastaus ulkoministeriöstä.

⁷ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 8.

osaa toimia lain mukaan, koska lain sisältö on hankala hahmottaa.⁸ Näistä syistä lainopillisen tutkimuksen tärkeys korostuu nyky-yhteiskunnassa. Tutkimuksen täytyy olla sellaista, jossa pohditaan ongelmaa käytännönläheisesti ja pyritään auttamaan ongelman kohtaavaa kansalaista.

Tämän tutkimuksen tavoitteena onkin vastata jokapäiväisen kansalaisen kohtaamaan oikeudelliseen ongelmaan käytännönläheisesti ja auttaa pääsemään ongelmasta yli. Ylipääseminen tapahtuu antamalla konkreettisia vaihtoehtoja ongelman ratkaisemiseksi nykyisen lainsäädännön mahdollistamien keinojen avulla, jonka jälkeen siirrytään pohtimaan lainsäädännön muutostarvetta.

Tutkimuskysymyksenä tutkimuksessa on: Millaiset ovat vainajan sukuselvitystä laadittaessa kohdattavat ongelmat ulkomaisen liittymän tilanteessa ja tämän vaikutus kuolinpesän hallintoon? Ulkomaisen liittymän tilanteena tarkoitetaan sitä, että joko vainaja, tai joku kuolinpesän osakkaista asuu tai on asunut ulkomailla. Tutkimuksessa ei ole rajattu mitään ulkomaisen liittymän tilannetta pois. Tutkimus on relevantti myös sellaisessa tilanteessa, jossa Suomeen muuttaneen toisen maan kansalaisen menehtyessä sovelletaan Suomen jäämistöoikeuden säännöksiä. Tutkimus keskittyy sukuselvityksen aukollisuuden ongelmaan, mistä johtuen siinä ei käsitellä tilannetta, jossa testamentin saaja on tuntemattomana ulkomailla. Toki tuntemattomasta osakkaasta aiheutuvat ongelmat kuolinpesän hallinnolle ovat samat riippumatta siitä, millä tavoin osakkuus on saatu. Joissain tilanteissa on kuitenkin tärkeää tehdä ero siitä, johtuuko puute vainajan vai osakkaan ulkomaisesta liittymästä. Jos vainajalla on liittymä ulkomaille, eikä hänen rintaperillisiänsä saada selville, ei tiedossa oleville osakkaille voida laskea heille tulevaa perintöosuutta. Tämän vaikutukseen palaan tutkielman luvussa 6.3. Ulkomaisen sukuselvityksen puutteesta johtuen vainajalla voi olla piilossa oleva osakas, joka ei näy saaduissa sukuselvityksissä.⁹

⁸ Tala:Lainsäädäntötutkimus s. 383. Asiaa on pohdittu myös Laintarkastuslautakunnan lausunnossa perintölainsäädännön uudistamisen yhteydessä s. 3.

⁹ Piilossa olevan osakkaan lisäksi tutkielmassa puhutaan poissaolevasta osakkaasta. Poissaoleva osakas on osakas, joka näkyy sukuselvityksessä, mutta hänen sen hetkistä olinpaikkaa ei ole tiedossa. Mitä tutkielmassa puhutaan poissaolevasta osakkaasta, soveltuu myös piilossa olevaan osakkaaseen. Piilossa olevan osakkaan ongelmaan sisältyy kuitenkin omaleimaisia ongelmia, jotka eivät ole verrattavissa poissaolevaan osakkaaseen.

Tutkimuskysymykseen etsitään vastauksia pääasiallisesti oikeuskirjallisuudesta ja lainvalmisteluorganisaatioiden pyytämistä lausunnoista ja mietinnöistä. Oikeuskäytännöllä ei ole suurta roolia tutkimuksessa, mutta sitä ei voida täysin sivuuttaa, sillä se osoittaa voimassa olevan lain käytännössä. Osa tutkimuksessa esitetyistä ongelmista on ollut olemassa jo pitkään, mutta niihin ei ole puututtu / niitä ei ole tutkittu. Koska aihe on tutkimaton, on tutkimusta varten pyydetty lausuntoja eri organisaatioilta ja niissä työskenteleviltä henkilöiltä. Käytettäessä näitä lausuntoja tutkimuksen lähteinä, ei ole tarkoitus osoittaa yhtä oikeaa mielipidettä tai ratkaisua, vaan käyttää lausuntoja esimerkin luontoisesti hahmottamaan ongelman laajuutta ja selvittää, miten henkilöt, jotka kohtaavat kyseisen ongelman päivittäin, ovat sen ratkaisseet. Tutkimuskysymystä on tutkittu vähän, mistä johtuen lähteiden löytäminen on ollut haastavaa. Joissain kappaleissa lähteiden määrä on vähäinen. Syynä tähän on se, ettei asiasta ole kirjoitettu tai laki on kokenut muutoksia viime vuosina. Tällöin lain uutta muotoa ei ole ehditty kattavasti tutkia.

Tutkimus voidaan jakaa kolmeen osaan. Luvut 2-5 käsittelevät yleisesti Suomen jäämistöoikeutta. Näissä luvuissa kerrotaan lakisääteisistä perillisistä ja asioista, joita kuolinpesässä täytyy tehdä sekä millä tavoin näitä toimia voidaan toteuttaa oikeudellisesti pätevällä tavalla. Luvuissa selvitetään ensin, miten asia käsitellään tavallisessa kuolinpesässä, jonka jälkeen otetaan kantaa siihen, miten vajaa sukuselvitys vaikuttaa asian käsittelemiseen. Tutkielman toisessa osassa luvuissa 6-7 selvennetään sitä, miten nykylainsäädäntö pyrkii ratkaisemaan tutkimusongelman ja toisaalta voivatko vainaja tai kuolinpesän osakkaat itse poistaa sen. Tutkielman viimeinen osassa (luku 8) otetaan kantaa siihen, miten lakia pitäisi muuttaa, jotta ongelma saataisiin ratkaistua mahdollisimman helposti, mutta heikentämättä kenenkään osakkaan oikeusturvaa. Tämän jälkeen tutkimus kootaan yhteen johtopäätös luvussa.

Tutkimusmetodi

Tutkimusmetodina tutkimuksessa on lainoppi. Lainopillisen tutkimuksen tavoitteena on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältö ja antaa kannanotto oikeudelliseen ongelmaan.¹⁰ Kannanotto muodostetaan perustelemalla annettu ratkaisu niin, että se täyttää lainmukaisuuden vaatimuksen. Lainmukaisuusvaatimus edellyttää, että perustelu on johdettu vallitsevan oikeuslähdeopin hyväksymistä lähteistä ja se kunnioittaa lain ja lainvalmisteluaineiston sisältöä.¹¹

Lainopillinen metodi antaa mahdollisuuden hyväksyä laki nykymuotoisena (vallitseva lainoppi) tai antaa vaihtoehtoja lain muuttamiseksi (vaihtoehtoinen lainoppi). Tutkimus yhdistää nämä kaksi vaihtoehtoa. Luvut 2-7 kertovat nykylainsäädännön tilasta, mutta luku 8 pyrkii antamaan vaihtoehtoja ja muutosehdotuksia nykylainsäädännölle. Tehdessä muutosehdotuksia, tavoitellaan mahdollisimman hyvää ja toimivaa säädöskokoelmaa.¹²

Lainopissa lähtökohtana on tekstianalyysi. Tekstissä esiintyville sanoille pyritään tulkinnalla antamaan merkityssisältö. Tulkinnassa tärkeää on laatia monia tulkintavaihtoehtoja, joita verrataan luettelemalla tulkintaa puoltavia ja vastustavia argumentteja.¹³ Puolesta ja vastaan argumentointi on keskeisessä osassa tutkimuksessa, kun kritisoidaan nykyistä lainsäädäntöä. Oikeudellisten ongelmien ratkaisut ovat päteviä vasta, kun on todettu, että ratkaisua puoltavia argumentteja on enemmän. Kahdeksannessa luvussa esitettyihin muutosehdotuksiin löytyy myös niitä vastustavia argumentteja. Siksi tutkimus pyrkii osoittamaan ensin, että todellinen tarve muutokselle on olemassa.

¹⁰ Husa – Mutanen – Pohjolainen: Kirjoitetaan juridiikkaa s. 20.

Lainopin lisäksi yleinen oikeustieteellinen tutkimus on lainsäädäntötutkimus. Lainsäädäntötutkimus kattaa säädöksen koko elinkaaren lainvalmistelusta lain säätämiseen ja sen vaikutuksiin. Lainsäädäntötutkimus on lainoppia laajempi tutkimusala, mutta se ei vastaa kysymyksiin lain sisällöstä. Lainsäädäntötutkimuksesta voi lukea lisää: Tala: Lainsäädäntötutkimus s. 379.

¹¹ Siltala: Johdatus oikeusteoriaan s. 17 ja Kaisto: Lainoppi ja oikeusteoria s. 162.

¹² Siltala: Johdatus oikeusteoriaan s. 18.

Lainopissa on tärkeää hahmottaa ongelma osana isompaa kokonaisuutta. Tämä vaatii tutkijalta hyvää metodista ja käsitteellistä tietämystä. Kaisto: Lainoppi ja koherenssi s. 140.

Tavallisesti kriittisen oikeustutkijan tavoitteena on tuoda joku arvo tai tavoite otettavaksi paremmin huomioon lainsäädännössä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on osoittaa, että nykyinen lainsäädäntö ei ole toimiva nykyisessä maailmassa, jossa ihmisten liikkuvuus on lisääntynyt.

Siltala: Johdatus oikeusteoriaan s. 19.

¹³ Husa- Mutanen – Pohjolainen: Kirjoitetaan juridiikkaa s. 25.

2. LAKIMÄÄRÄINEN PERIMYSJÄRJESTYS

2.1 Suomen jäämistöoikeuden kansainvälinen ulottuvuus ja kuolleeeksi julistaminen erityiskysymyksenä

Ennen Suomen jäämistöoikeuteen perehtymistä täytyy selvittää tilanteet, milloin Suomen oikeutta sovelletaan vainajan asioiden hoitoon. Kuten olen edellä todennut, on maailmasta tullut globaali ja ihmiset liikkuvat ahkerasti maiden rajoista välittämättä. Tästä liikkumisesta johtuen henkilöt eivät aina menehdy synnyinmaassaan. Ongelma on ratkaistu säätämällä määräykset perimykseen sovellettavasta laista.

Suomessa lainvalinnan määrää Euroopan Unionin perintöasetus. Perintöasetusta sovelletaan myös niihin tilanteisiin, joissa se määrää sovellettavaksi asetuksen ulkopuolisen valtion lain. Jos perittävä on Suomen kansalainen, eikä hänellä ole liittymää vieraaseen valtioon, perimykseen sovelletaan Suomen perintökaaren säännöksiä. Hänellä ei ole mahdollisuutta määrätä sovellettavaksi toisen maan perimyssäännöksiä. Ulkomaisen liittymän tilanteissa henkilöllä on tietynlainen valinnanvapaus päättää sovellettava laki. Valittaessa sovellettavia perimyssäännöksiä, on kansalaisuuden lisäksi mahdollista valita sellaisen valtion perimyssäännökset, johon henkilöllä on syntynyt kansainvälisyksityisoikeudellinen kotipaikka. Määräys perimykseen sovellettavasta laista on annettava testamentille säädetyssä muodossa. Muotomääräys on pakottavaa oikeutta ja sen ohittaminen aiheuttaa määräyksen pätemättömyyden. Perittävä voi vapaasti muuttaa jo antamaansa määräystä, kunhan uusi määräys on tehty muotomäärää kunnioittaen.¹⁴

Jos perittävä ei ole määrännyt valtiota, minkä perimysjärjestystä hänen menehtyessään noudatetaan, sovelletaan sen valtion perimyssääntöjä, missä hänellä oli kuollessaan

¹⁴ Mikkola: Katsaus EU:n tuomioistuimen perintöasetusta koskevaan oikeuskäytäntöön s. 20 sekä Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 60 ja HE 361/2014. Kansainvälinen yksityisoikeudellinen kotipaikka on määritelty EU:n perintöasetuksen (N:o 650/2012) 23 ja 24 artiklassa. Asuinmaaperiaatteen hyvistä puolista ja haasteista: Esko: Kansainvälisen perhe- ja jäämistöoikeuden kehityksestä s. 665.

kotipaikka. Ehtona on, että hän on asunut siinä yli 5 vuotta ennen kuolemaansa tai hänellä oli sen valtion kansalaisuus. Jos edellä luetellut vaatimukset eivät täyty, sovelletaan sen valtion säännöstöä, jonka kansalainen vainaja oli.¹⁵ Tämä kansalaisuusperiaate voidaan kumota, jos selvityksen jälkeen on selvää, että vainajalla oli läheisempi yhteys asuinpaikkansa valtioon.¹⁶

Kuolleeeksi julistaminen

Lainvalinnan lisäksi kansainvälinen perhe- ja jäämistöoikeudellinen sääntely on yhtenäistetty kuolleeeksi julistamisen tapauksissa. Yhtenäistämisen tarve nousee ihmisten runsaasta liikkuvuudesta maiden välillä, joka on lisännyt kansainvälisiä katoamistapauksia. Tällöin ulkomailla asuvaan sukulaiseen on kadotettu yhteys, eikä ulkomaan viranomaisilla ole hänestä tietoa. Säädöksillä on merkitystä tutkielman kannalta, sillä jos henkilöstä ei saada todistusta ulkomailta, eikä kenelläkään sukulaisella ole tietoa hänen olinpaikastaan, on mahdollista, että henkilö on menehtynyt. Kun perittävä on ollut kauan kadoksissa antamatta itsestään tietoja, tai jos hän on ilmeisesti saanut surmansa, voidaan hänet julistaa kuolleeeksi.

Julistaminen tapahtuu tuomioistuimessa tai maistraatin päätöksellä. Jos henkilö on ollut kadotessaan välittömässä hengenvaarassa, eikä ole syytä olettaa hänen pelastuneen, voidaan hänen kuolleeeksi julistamistaan hakea välittömästi katoamisen jälkeen. Muissa tapauksissa kuolleeeksi julistamisen voidaan laittaa vireille odotusajan jälkeen. Odotusaika alkaa siitä, kun henkilö on tiettävästi viimeksi ollut elossa. Jos katoamiseen liittyy hengenvaara, on odotusaika yksi vuosi, muulloin viisi vuotta. Hakemuksen voi tehdä aviopuoliso, perillinen, muu läheinen, tai muu henkilö, kenen oikeus riippuu

¹⁵ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 60-61 sekä Heikinsalmi: EU:n perintöasetus yhtenäistää tuomioistuimen toimivaltaa ja lainvalintaa koskevat säännökset jäsenvaltiossa s. 834.

¹⁶ Heikinsalmi: EU:n perintöasetus yhtenäistää tuomioistuimen toimivaltaa ja lainvalintaa koskevat säännökset jäsenvaltiossa s. 836.

Lainvalinta tuntuu yksinkertaiselta, mutta sitä se ei ole. Rajat ylittävissä tapauksissa täytyy aina tarkistaa, että asiat saadaan toimitettua hyväksyttävästi loppuun. Tämä tarkoittaa sitä, että lainsoveltajan täytyy ottaa kantaa ja tuntea vieraan valtion lakia. Ongelmia lisää se, että esimerkiksi Englanti on ulkona EU:n perintöasetuksesta. Mikkola: Rajat ylittävän perimyksen haasteista s. 410 ja 424.

Kun on päädytty soveltamaan ulkomaan lakia, ei pelkkä toisen maan jäämistöoikeuden tunteminen riitä. Tärkeää on tuntea esimerkiksi avioliiton vaikutus kuolinpesän osakasluetteloon ja perinnönjakoon. Kuisma: Kansainvälistä aviovarallisuus ja jäämistöoikeuskäytäntöä. s. 999.

kuolleeksi julistamisesta. Aviopuolisolla ja perillisillä on aina oikeus tulla kuulluksi hakemusta käsiteltäessä.¹⁷

Kuolleeksi julistamisen yhteydessä määrätään henkilölle kuolinpäivä, jossa käytetään todennäköisyyspohdintaa. Jos jokin määräaika lasketaan henkilön kuolemasta, kuolleeksi julistamisen tilanteissa määräaika alkaa julistuspäätöksen antopäivästä. Perillisen, jonka osakkuus alkaa sijaantulomenetelmällä kuolleeksi julistetun osakkaan jälkeen, on 10 vuoden kuluessa kuolleeksijulistustuomiosta vaadittava perintöä. Maistraatti voi lisäksi julistaa henkilön kuolleeksi, jos on kulunut sata vuotta sen kalenterivuoden päättymisestä, jonka aikana henkilö on syntynyt ja viisi vuotta sen kalenterivuoden päättymisestä, jonka aikana hän on tiettävästi viimeksi ollut elossa. Julistaessaan henkilön kuolleeksi, maistraatti määrittää kuolinpäivän. Kuolinpäivä on 1. päivä tammikuuta sinä vuonna, kun on kulunut sata vuotta henkilön syntymästä ja viisi vuotta siitä kun hän on tiettävästi ollut elossa.¹⁸

Kuolleeksi julistaminen ei kuitenkaan poista vajaan osaksluettelon ongelmaa. Vaikka ulkomailta asuva osakas saadaan julistettua kuolleeksi, on hänen perillisillään oikeus periä vainaja kuolleeksi julistetun sijaan. Siksi kuolleeksi julistetusta osakkaasta tarvitaankin sukuselvitys hänen perillistensä toteennäyttämiseksi.¹⁹

2.2 Vainajan lakimääräiset perilliset perintökaaren mukaan

Kun vainajan kuoleman jälkeen on päädytty soveltamaan Suomen jäämistöoikeutta, täytyy ottaa selvää itse jäämistöoikeuden sisällöstä. Tällöin keskeisessä osassa on

¹⁷ Laki kuolleeksi julistamisesta 2 luku 3-7 §.

¹⁸ Luettu Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 68.

Sijaantulo-oikeudesta lisää tutkielman sivulla 10.

Jos kuolleeksi julistettu henkilö ei olekaan kuollut, on hänen omaisuutensa palautettava takaisin. Palautusvelvollisuus on laaja, mutta palautusta pitää vaatia kolmen vuoden sisällä siitä, kun kuolleeksi julistettu on saanut tiedon kuolleeksi julistamisestaan. Jos hän ei siitä ole tietoa saanut, ei palautusvelvollisuus poistu tietyn määräajan jälkeen. Omaisuuden jälleluovutustilanteessa ei omaisuuden uusi haltija ole velvollinen palauttamaan omaisuutta, ellei hän tiennyt kuolleeksi julistetun henkilön elossa olosta. Laki kuolleeksi julistamisesta luku 4 ja Kangas: Osituksen ja perinnönjaon perääntyminen muusta syystä kuin perittävän tai pesän velkojen maksamista varten s. 295.

¹⁹ Kuolleeksi julistaminen ei vaikuta virkatodistusvaatimukseen. Vaikkei henkilöstä ole kuultu vuosiin, pitää esimerkiksi hänen mahdollisista sijaantulo-perillisistään saada samat tiedot, kuin elossa olevasta henkilöstä. Maistraatilta saatu sähköpostivastaus.

Sijaantulo-oikeudesta tutkielman luvussa 2.2.

vainajan perillisryhmän määrittely. Henkilö on perillisen asemassa, kun hänen ja perittävän välillä vallitsee laissa edellytetty sukulaisuus- tai adoptiosuhde. Tätä kutsutaan lakimääräiseksi perimysjärjestykseksi ja se määrää kenelle omaisuus on tuleva, jos perittävällä ei ole testamenttia. Suomalainen perimysjärjestys perustuu siis sukulaisuussuhde. Sosiaalinen läheisyys ei kuitenkaan ole vailla merkitystä.²⁰

Oikeudesta saada perintö on säädetty perintökaaren ensimmäisessä luvussa. Perinnön voi saada vain sellainen henkilö, joka on elossa perittävän kuolinhetkellä. Jos henkilön oikeudellinen asema perillisenä vahvistetaan vasta perittävän kuoleman jälkeen, myös hänen oikeutensa alkavat vasta vahvistamisajankohdasta. Edellä esitetty tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, kun menehtyneen henkilön isyys lapseen vahvistetaan. Perillisaseman voi myös menettää, jos vahvistettu isyys kumotaan oletetun isän kuoleman jälkeen. Perintöoikeus on riippumaton perillisen oikeustoimikelpoisuudesta, terveydestä tai iästä. Elossa olevat perilliset ovat tasa-arvoisia. Syntymätön, mutta ennen perittävän kuolemaa siitetty lapsi saa perillisen aseman, mikäli hän syntyy elävänä. Jos ei voida todistaa onko perittävä elänyt kauemmin kuin perillinen, perittävän katsotaan kuolleen ensin ja menettäneen näin oikeutensa perintöön.²¹

Suomen perintökaareissa on päädytty parenteelijärjestelmään. Parenteeleja on kolme ja parenteelista siirrytään seuraavaan vain, jos lähemmästä parenteelista ei löydy perillisiä.

Parenteelit on määritelty PK luvussa 2 seuraavasti:

1 §

Lähinnä saavat perinnön rintaperilliset.

Kukin lapsista saa yhtä suuren osan perinnöstä. Milloin lapsi on kuollut, tulevat lapsen jälkeläiset hänen sijaansa, ja joka haara saa yhtä suuren osan.

2 §

²⁰ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 64 sekä Carlson: Ehdotus perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi s. 375.

²¹ PK luku 1 ja Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 63 sekä Kangas: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet s. 314.

Kansainvälisissä perinnönjaoissa on tärkeää, että perilliset voivat osoittaa olevansa oikeutettuja perintöön myös muissa maissa. Eurooppalainen perintötodistus annetaan perittävän kuoleman jälkeen siinä valtiossa, joka on toimivaltainen perintöä koskevassa asiassa eli usein vainajan asuinvaltiossa. Suomessa todistuksen antaa Uudenmaan maistraatti. Eurooppalainen perintösopimus artikkelit 62-64. Maistraatti: Eurooppalainen perintötodistus ja Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus s. 657.

Jollei perittävältä ole jäänyt rintaperillistä, saavat hänen vanhempansa kumpikin puolet perinnöstä.

Jos jompikumpi vanhemmista on kuollut, jakavat perittävän veljet ja sisaret hänen osansa. Kuolleen veljen tai sisaren sijaan tulevat hänen jälkeläisensä, ja joka haara saa yhtä suuren osan. Jollei veljiä tai sisaria taikka heidän jälkeläisiään ole, mutta jompikumpi perittävän vanhemmista elää, saa tämä koko perinnön.

Jos perittävältä on jäänyt veli- tai sisarpuolia, saavat he yhdessä täysiveljien ja -sisarien kanssa osansa siitä, mikä olisi tullut heidän vanhemmalleen. Jollei täysiveljiä tai -sisaria tahi heidän jälkeläisiään ole ja molemmat vanhemmat ovat kuolleet, saavat veli- ja sisarpuolet koko perinnön. Kuolleen veli- tai sisarpuolen sijaan tulevat hänen jälkeläisensä.

3 §

Jollei 1 ja 2 §:ssä mainittuja perillisiä ole, saavat perittävän isovanhemmat koko perinnön.

Jos joku isovanhemmista on kuollut, saavat hänen lapsensa sen osan perinnöstä, mikä hänelle olisi tullut

Jollei siltä isän tai äidin vanhemmista, jolle perintö hänen eläessään olisi tullut, ole jäänyt lapsia, saa toinen isän tai äidin vanhemmista taikka, jos tämäkin on kuollut, mutta häneltä on jäänyt lapsia muusta avioliitosta, nämä vainajan osan. Jollei toisesta kannasta ole perillisiä, saavat toisen kannan perilliset koko perinnön.

5 §

Muut kuin edellä tässä luvussa mainitut sukulaiset eivät saa periä. ²²

Vainajan lapset eli rintaperilliset ovat siis ensisijaisia perillisiä. Perintöoikeus edellyttää oikeudellisesti pätevää lapsen ja vanhemman suhdetta. Suhteeseen ei vaikuta vainajan ja lapsen toisen vanhemman välinen suhde, vaan ratkaisevaa on suhde perittävään. Näin ollen oikeus perintöön on riippumaton siitä, onko lapsi syntynyt avioliitossa, avoliitossa tai avioliiton ulkopuolella. Jos rintaperillinen on menehtynyt tai häneltä puuttuu perintöoikeus, esimerkiksi perinnöttömäksi tekemisen johdosta, tulevat hänen rintaperillisensä sijaantuloperillisiksi. Sijaantulo-oikeus rintaperillisryhmässä on

²² Perillisen ei tarvitse asua Suomessa tai olla Suomen kansalainen. Ulkomaalaisilla on yhtäläinen oikeus kuulua kuolinpesän osakkaisiin ja saada omat osuutensa kuolinpesän omaisuudesta. Ainoa asuinpaikkarajoitus liittyy Ahvenanmaahan. Muun kuin rintaperillisen oikeutta saada perintönä kiinteää omaisuutta Ahvenanmaalta on rajoitettu. Kangas: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet s. 315.

rajoittamaton. Jos rintaperillisellä on itsellään monta rintaperillistä sijaantuloperillisinä, jakavat he keskenään sen omaisuuden, mikä heidän vanhemmalleen olisi kuulunut. Myöskään sijaantuloperillistä ei voi tehdä perinnöttömäksi ilman perinnöttömäksi tekemisen ehtojen täyttymistä.²³ Sijaantuloperillisillä on kaikki samat oikeudet saattaa oikeutensa voimaan ja käyttää kuolinpesän osakkaan asemaa, kuin heidän vanhemmallaan.²⁴

Jos vainajalta ei jäänyt rintaperillisiä, perii leski vainajan. Lesken perintöoikeus on kuitenkin ainoastaan väliaikainen. Lesken kuollessa jaetaan omaisuus hänen ja ensiksi kuolleen puolison perillisten kesken. Ensiksi kuolleen puolison perilliset ovat hänen kuolinpesässään toissijaisia perillisiä. Tästä syystä lesken omistusoikeutta ensiksi kuolleelta puolisolta saatuun omaisuuteen on rajoitettu. Leskellä ei ole oikeutta testamentilla määrätä omaisuudesta, jonka hän on perinyt puolisoltaan.²⁵

Toissijaisia perillisiä (jos vainajalta jää leski) ovat perittävän isä ja äiti sekä heidän rintaperillisensä. Jos leskeä ei ole, perivät edellä mainitut henkilöt vainajan heti. Näillä toisen parenteelin perillisillä on täydellinen sijaantulo-oikeus. Jos toisesta parenteelistä ei löydy perillisiä, siirretään katse kolmanteen parenteeliin. Tähän parenteeliin kuuluvat vainajan isovanhemmat sekä tädit, sedät ja enot. Kolmannessa parenteelissa ei ole täydellistä sijaantulo-oikeutta, minkä takia serkut eivät enää peri vainajaa.²⁶ Vainajan sukuselvitys täytyy siis laajimmillaan kattaa hänet, hänen vanhempansa ja isovanhempansa, niin että myös mahdolliset sijaantuloperilliset näkyvät selvityksessä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi vainajan kaikkien isovanhempien lasten tietoja sekä tiedot

²³ Sijaantuloperillinen on jokainen lapsi, joka on oikeutettu perintöön kuolleen vanhempansa jälkeen Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 76 ja Aarnio: Perintöoikeus s. 23. Perinnöttömäksi tekemisestä lisää tutkielman luvussa 7.1.

²⁴ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 76.

²⁵ Puolison perintöoikeudesta PK 3 luku. Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 21 sekä Norri: Perintö ja testamentti s. 90.

Leskellä on kuolinpesän osakkuuden lisäksi myös muita oikeuksia, jotka vaikuttavat kuolinpesän hallintoon. Leskellä on oikeus hallita vainajan jäämistöä jakamattomana. Hänellä on myös oikeus jäädä asumaan puolisoiden yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon, mukaan lukien käyttää asunnon tarpeistoa hyväkseen. Tästä syystä kuolinpesä ei saa myydä kuolinpesän asuntoa ilman lesken lupaa. Aarnio – Kangas – Puronen: Perunkirjoitusopas s. 15 ja HE 225/1982 yksityiskohtaiset perustelut. Ennen hallituksen esitystä asiaa on pohdittu Laintarkastuslautakunnan lausunnossa perintölainsäädännön uudistamiseksi s. 7.

Englannissa leskellä on oikeus henkilökohtaisiin tavaroihinsa, jonka lisäksi hän saa lesken eläkettä ja 125 000 puntaa. Cretney – Masson: Principles of family law s. 201

²⁶ Norri: Perintö ja testamentti s. 93.

vainajan sisarruksista lapsineen ja lapsenlapsineen. Jos vainajalta ei ole jäänyt perillisiä, menee hänen omaisuutensa valtiolle.²⁷

2.3 Kuolinpesän osakkaat

Edellä luetellut vainajan perilliset kuuluvat kuolinpesän osakkaisiin. Kuolinpesän osakkaita ovat lakimääräisten perillisten lisäksi leski (kunhan edes toisella puolisoista oli avio-oikeus ja ositusta ei ole tehty) ja yleistestamentin saajat. Jos vainaja on yleistestamentilla sivuuttanut muun perillisensä kuin rintaperillisensä, on perillinen kuolinpesän osakas siihen asti, että testamentti on saanut lainvoiman. Jos vainajalla ei ollut rintaperillisiä ja hänen omaisuutensa on mennyt leskelle, ovat vainajan toissijaiset perilliset vasta lesken kuolinpesän osakkaita. Kuolinpesän osakas ei ole henkilö, kenelle on testamentattu legaatti tai vain käyttöoikeus. Kuolinpesän osakas ei ole myöskään perillinen, joka on luopunut perinnöstään. Jos kuolinpesäosuus on luovutettu eteenpäin, jatkuu luovuttajan kuolinpesän osakkuus, ellei muuta ole luovutusasiakirjassa mainittu. Luovutuksen saaja taas ei ole kuolinpesän osakas.²⁸

Osakkaiden oikeuksiin kuuluu oikeus osallistua pesänselvitykseen ja sen hallintoon sekä olla asianosaisena perinnönjaossa. Muiden edunhaltijoiden oikeudet ovat rajallisemmat ja ne toteutuvat pesänselvityksessä, eikä heillä ole sananvaltaa tehdessä oikeustoimia kuolinpesässä. Oikeuksien lisäksi kuolinpesän osakkailla on myös perintökaareissa määriteltäviä velvollisuuksia. Kuolinpesän osakkaiden on huolehdittava vainajan ja pesän velkojien eduista. Tämän velvollisuuden he voivat toteuttaa huolehtimalla kuolinpesästä

²⁷ PK 5 luku 1 §. Norri: Perintö ja testamentti s. 92 ja 99 sekä Linnainmaa: Lakiopas omaisille s. 19.

Suomessa on jo 750 000 pariskuntaa, joilla ei ole lapsia. Tämän lisäksi yksinasuvien määrä lisääntyy jatkuvasti. Yhä useampi henkilö menehtyykin ilman rintaperillistä ja tämän luvun odotetaan kasvavan koko ajan. Tämä tarkoittaa, että vainajien sukuselvitykset laajanevat lapsettomien vainajien lisääntyessä. Kun sukuselvitykset laajanevat ja ulkomaille muutto lisääntyy, vainajien sukuselvitysten laatimisessa kohdataan yhä useammin ongelmia. Tilastokeskus: Väestörakenne 31.12.

Erityiskysymys liittyen kansainväliseen perintöoikeuteen on maita ylittävät adoptiot ja adoptoitujen oikeus periä biologinen sukunsa. Yleisesti voidaan todeta, että Pohjoismaassa annettu lainvoimainen päätös lapseksiottamisesta tunnustetaan. Jos perintöstatuuttina on Suomen laki, ennen 1980 adoptoitu perii sukunsa, mutta tämän päivän jälkeen adoptoitujen lasten suhteet biologisiin sukulaisiin on katkaistu. Helin: Pohjoismaihin adoptoitujen oikeudesta periä Suomessa asuva biologinen sukunsa s. 83. ja Gottberg: Ulkomailla vahvistetut suomalaisten lasten adoptiot ja Suomen perintölainsäädäntö s. 1011.

²⁸ PK 18 luku 1§. Koponen: Kuolinpesän osakkaan opas s. 11-13 sekä Linnainmaa: Lakiopas omaisille s. 13. Perinnöstä luopumiseen ja perintöosuuden luovutukseen palataan tutkielman luvussa 7.1.

itse, pyytämällä kuolinpesään pesänselvittäjää tai luovuttamalla kuolinpesä konkurssiin.

29

Perillinen (oli hän tiedossa tai ei) saa oikeuden perintöön ja kuolinpesän osakkuutensa heti vainajan kuollessa. Hänen omistusoikeutensa jako-osuuteen syntyy siis ilman mitään toimia. Osakkaan on kuitenkin toimittava aktiivisesti, jotta hänen oikeutensa jatkuvat.³⁰ Oikeuksiensa jatkamiseksi osakkaan on otettava kuolinpesä tosiallisesti vastaan. Tällä tarkoitetaan kuolinpesän omaisuuden hoitamista tai muuten ryhtymistä jäämistöä koskeviin toimiin. Pesän osakas voi myös antaa kirjallisen vastaanottamisilmoituksen. Jos kuolinpesä on jo jaettu, pitää ilmoitus antaa niille, jotka ovat ottaneet perinnön vastaan. Ilmoitus annetaan yhdelle osakkaista, jolla on velvollisuus antaa ilmoitus eteenpäin muille osakkaille. Mahdollista on myös antaa ilmoitus tuomioistuimelle. Jos omaisuutta ei ole ehditty jakaa, annetaan ilmoitus kuolinpesästä huolehtivalle. Kyseisen henkilön ei tarvitse olla kuolinpesän osakas. Hän voi olla pesänselvittäjä tai leski. Poissaoleva osakas voi antaa ilmoituksen myös hänen asioitaan hoitavalle edunvalvojalle. Perintö täytyy ottaa vastaan 10 vuoden sisällä vainajan kuolemasta. Tutkielman kannalta on tärkeää huomata, että edunvalvoja ei voi saattaa poissa olevan osakkaan perintöoikeutta voimaan ilman osakkaan henkilökohtaista ilmoitusta.³¹

Perinnön oikaisutyöryhmä on julkaisussaan pohtinut perinnön 10 vuoden vanhentumisajan lyhentämistä. Työryhmän mukaan tämä ei ole mahdollista, sillä se vaatisi muutoksia lakiin velan vanhentumisesta. Työryhmä oli myös huolissaan alaikäisen perillisen oikeuksien turvaamisesta. Alaikäisen oikeus ottaa perintö vastaan olisi

²⁹ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 212.

Kuolinpesän osakkaiden velvollisuuksiin kuuluu myös perintöveron maksaminen. Jotta tämä velvollisuus voitaisiin toteuttaa, on selvitettävä perintöverovelvolliset eli kuolinpesän osakkaat. Sukuselvitys on tässä asiassa tärkeässä roolissa. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden alkeet s. 333.

Kuolinpesän hallinnosta lisää tutkielman luvussa 5.

Jos kuolinpesässä on kaksi tai useampia osakkaita, kilpailevat heidän oikeutensa keskenään. Ennen kuolinpesän jakoa tehdyt oikeustoimet kuolinpesässä voivat vaarantaa toisten osakkaiden oikeuksia. Tästä johtuen kuolinpesän osakkaan mahdollisuudet tehdä kuolinpesää sitovia oikeustoimia yksin on rajoitettu. Tästä lisää tutkielman luvussa 5.1

³⁰ Aarnio: Perillisen oikeusasemasta s. 219.

³¹ PK 16 luku 6 §. Aarnio: Perillisen oikeusasemasta s. 228 sekä Kangas: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet s. 325. Piilossa olevan osakkaan perinnön vastaanottamiseen palaan tutkielman luvussa 6.3.

*Kuolinpesän osakkaan omistusoikeus kuolinpesän omaisuuteen ja yhtiöosakkaan omistusoikeus yhtiön varallisuuteen ovat luonteeltaan jaottomia.*¹⁴⁴ *Jaoton yhteisomistus on säännelty sitä koskevin erityissäännöksin, eikä yhteisomistuskilaki sovellu siihen.* Mikkola: Yhteisomistus s. 86.

Lisää edunvalvojasta piilossa olevan osakkaan etujen turvaajana luvussa 6.3. Tilanteeseen, että kuolinpesä on jaettu ilman yhtä osakasta, palataan tutkielman luvussa 8.3.

kuitenkin turvattavissa myös muilla tavoin, eikä se ole yksinään syy pitää vanha vanhentumisaika voimassa. Julkaisun pääasiallinen syy säädöksen pitämiselle nykyisellään on se, ettei lyhentämisaikaa voi lyhentää ilman perillisen tietoa.³² Perinnön saajalla pitää olla riittävä aika perinnön vastaanottamiseksi, sillä kyseessä on hänen omaisuutensa.³³ Perinnön vastaanottamisen määräajan lyhentäminen helpottaisi vajaan sukuselvityksen kuolinpesiä, sillä niissä ei jouduttaisi odottamaan mahdollista vaatimusta perinnöstä. Jokaisen osakkaan oikeuksien turvaaminen vaatii kuitenkin vajaan sukuselvityksen ongelman ratkaisua muulla tavoin.

Määräaika on tosiaan ehdoton ja mikään laillinen este ei mahdollista jatkamaan määräaika. Määräaika kuluu myös sellaisen osakkaan tai testamentinsaajan puolesta, joka ei ole tietoinen saamisestaan. Oikeuden saajalla onkin vahva selonottovelvollisuus mahdollisista itselleen tulevista perinnöistä. Poissaolevan osakkaan määräaika kuluu, vaikka hänelle olisikin haettu edunvalvojaa hoitamaan hänen asioitaan. Tuomioistuim voi lyhentää määräaika sen toimesta, kenellä on perillisen saajan ohella tai hänen jälkeensä oikeus perintöön. Ongelmana on kuitenkin se, että tätä määräystä ei voida toimeenpanna, ennen kuin on tarkka tieto perillisestä ja hänelle on ilmoitettu määräajan lyhentämisestä. Määräaika ei siis voida lyhentää perillisen tietämättä.³⁴

³² Oikeusministeriö: Perinnönjaon oikaisu ja omaisuuden palautusvelvollisuus s. 14.

Työryhmä ei ota kantaa siihen, olisi joissain tilanteissa mahdollista tehdä erityissääntelyä, vaikka yleinen 10 vuoden vanhentumisaika pysyisi koskemattomana. Esimerkiksi edunvalvottavan oikeus voitaisiin turvata säätämällä heidän vanhentumisaikansa siihen, kun he tulevat täysi-ikäisiksi. Toisaalta erityissääntelyllä voitaisiin piilossa oleva osakas velvoittaa ottamaan perintö vastaan lyhemässä ajassa. Tämä kuitenkin vaatisi sääntelyä, jolla hänen oikeutensa turvattaisiin toisella tavalla, mikä ei nykyisen perintökaaren puitteissa olisi mahdollista. Siksi käyttökelpoinen vaihtoehto olisi perinnönjaon peräyttäminen. Tästä lisää tutkielman luvussa 8.3

³³ Valitettavasti 10 vuoden suoja-aika tarkoittaa, että toiset osakkaat joutuvat elämään epävarmuudessa ja odottamaan mahdollista piilossa olevan osakkaan ilmestymistä ja hänen perintöön ryhtymistä. Voidaan pohtia rajoittaako tämä toisten osakkaiden omistusoikeutta, koska he eivät pääse käyttämään heille kuuluvaa omaisuutta tahtomallaan tavalla. Heillä on kuitenkin suojanaan muita keinoja, esimerkiksi edunvalvojan hakeminen ja pesänselvittäjä.

³⁴ Kangas: Perhe ja jäämistöoikeuden perusteet s. 412 ja Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 31. Vastaanottaessaan oikeutensa kuolinpesään ei osakas vastaa vainajan ja kuolinpesän veloista. Ne ovat kuolinpesän velkaa. Rautiala: Pesänselvitys ja perinnönjako s. 28.

Vastuu kuolleen henkilön velasta määräytyy PK 21 luvun mukaan. Henkilön vastuuta kuolinpesän velasta ei käsitellä enempää tutkimuksessa, sillä se ei ole relevantti tutkimuksen osalta. Tämä johtuu siitä, että edunvalvonnassa oleva henkilö eli piilossa oleva osakas ei voi joutua henkilökohtaiseen vastuuseen kuolinpesän veloista. Lehtimäki: Ylivelkainen kuolinpesä s. 894

3. VAINAJAN ASIOIDEN HOITO ENNEN PERUNKIRJOITUKSEN PITÄMISTÄ

3.1 Kuka on velvollinen ottamaan kuolinpesän haltuunsa?

Ennen kuin tieto vainajan kuolemasta on annettu osakkaille tiedoksi ja perintö otettu vastaan, on kuolinpesä rauhoitetussa tilassa. Tämä vaatii kuolinpesän omaisuuden suojaamista niin, että joku henkilö ottaa kuolinpesän haltuunsa. Perintökaaren 18 luvun 3 § mukaan: *Kunnes kaikki osakkaat tai se, jonka muutoin on hallittava pesää, ovat ottaneet pesän omaisuuden haltuunsa, on osakkaan, joka asui perittävän kuollessa tämän kanssa tai joka muutoin voi pitää huolta omaisuudesta, hoidettava sitä, jollei se ole holhoojan, toimitsijan tai muun hoidettavana. Tämä tarkoittaa ensisijaisesti leskeä, yleistestamentin saajaa, perittävän lasta ja viimeisenä esimerkiksi naapuri.*³⁵

Edellä esitetty pykälä osoittaa henkilöt, jotka ovat velvollisia ottamaan kuolinpesän haltuunsa. Lisäksi, jos kukaan ei ryhdy toimiin kuolinpesän omaisuuden hoitamiseksi, tulee sen, jolla on olosuhteisiin nähden lähinnä velvollisuus siihen, ottaa omaisuus hallintaansa ja kutsua paikalle osakkaat tai kertoa kuolemasta oikeudelle. Poliisiviranomainen on velvollinen auttamaan kuolinpesän omaisuuden hallinnassa, jos sen apuun turvaudutaan, tai se katsotaan muuten tarpeelliseksi. Kun vainajan kuolemasta on ilmoitettu oikeudelle, pitää oikeuden määrätä toimitsija hoitamaan omaisuutta. Tätä määräystä on muutoksenhausta huolimatta kunnioitettava ja toimittava sen mukaisesti. Jossain tilanteissa kukaan ei ole velvollinen hoitamaan kuolinpesää. Tällöin voi talonväki eli esimerkiksi vainajalla töissä ollut henkilö tai henkilö, jonka luona vainajan on asunut, olla velvollinen ottamaan kuolinpesä haltuunsa.³⁶

Edellä lueteltu sääntely on hyvin vanhanaikainen, eikä nykypäivän suomalaisilla ole omia työntekijöitä, jos kerran viikossa käyvää siivoojaa ei lasketa. Ei siis välttämättä ole

³⁵ PK 18 luku 3 §. Luettu Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 54.

Kuolinpesän haltuunotto on hyvin tärkeää, jotta pesän omaisuus saadaan turvatuksi ja selvitetynsi. Tämä johtuu siitä, että ihmisen kuollessa syntyy omaisuuteen välitila, joka päättyy perinnönjakoon. Saarenpää: Perinnönyhteys ja perinnön ennakko s. 603.

Ylivelkaisen kuolinpesän selvityksessä on todella tärkeää pitää kuolinpesä rauhoitettuna, jotta velat saadaan selvitetynsi. Siksi ylivelkaisen kuolinpesän osakkaiden oikeus tehdä kuolinpesää sitovia sopimuksia on rajoitettu ja esimerkiksi laskuja saa maksaa vain, jos ne eivät aiheuta vahinkoa velkojille. Lisää ylivelkaisen kuolinpesän hallinnosta Lehtimäki: Ylivelkainen kuolinpesä s. 901.

³⁶ PK 18 luku 4 §. Norri: Perintö ja testamentti s. 310 sekä Rautiala: Pesänselvitys ja perinnönjako s. 23

ketään, ketä velvoitettaisiin tai kuka todellisuudessa tuntisi kuolinpesän niin hyvin, että hän pystyisi auttamaan kuolinpesän hoidossa. Kun tähän yhtälöön lisätään se, että yhä useampi suomalainen elää pidempään kuin aikaisemmin ja on naimaton ja lapseton, olisi tarve uudentylaiselle organisaatiolle. Organisaation olisi hyvä ottaa kuolinpesän haltuunsa edellä mainituissa tilanteissa. Naimattoman ja lapsettoman vainajan kuolinpesässä voi asioita hoitaa esimerkiksi ystävä tai kaukaisempi sukulainen. Jos perintökaari tekee kuolinpesän hoitamisesta turhan hankalaa vaatimalla sukuselvitystä maasta, josta sitä ei ole mahdollista saada, loppuu hyvätahtoisimmankin henkilön ystävällisyys jossain kohtaa. Ongelmaa lisää se että, Suomessa on monia vähävaraisia kuolinpesiä. Näiden kuolinpesien loppuunsaattaminen ja jakaminen ei ole välttämättä osakkaiden mielestä kannattavaa, jos toimet vaativat vaivaa haastavan sukuselvityksen takia. Jos pesän varat eivät riitä korvaamaan kuolinpesän jakokuntoon saattamista ja vajaan sukuselvityksen ongelman ratkaisemista, on meillä suurena uhkana tulevaisuudessa jakamattomien kuolinpesien lisääntyminen.³⁷ Tämä on huolestuttavaa, sillä on yhteiskunnan ja esineiden vaihdannan intressien mukaista, että henkilön kuollessa omaisuus siirtyy seuraavalle henkilölle jouhevasti, eikä jää omistamattomaan ja selvittämättömään tilaan.³⁸

Selvittämättömään tilaan jäämistä ennaltaehkäisee kaikki pienimmätkin tiedot vainajasta. On toki selvää, että kuolinpesän osakkailta, jotka ovat usein vainajan läheisimmät henkilöt, on lähtökohtaisesti parhaat tiedot vainajasta. Näin ei kuitenkaan aina ole. Nyky-yhteiskunnassa sukulaisuussuhteilla ei ole samanlaista merkitystä, kuin aiemmin ja sukulaiset voivat olla vieraantuneita toisistaan. Voi myös olla, että vainajalla tiedetään olevan lapsi ulkomailla, mutta kenelläkään ei ole tarkempaa tietoa hänen olinpaikastaan tai yhteystiedoistaan. Lisäksi Suomen kaltaisessa harvaan asutussa maassa ei ole harvinaista, että vanhat ihmiset erakoituvat maaseuduilla. Nykypäivänä ei voida asettaa esimerkiksi naapureille velvollisuutta hoitaa kuolinpesää, varsinkin jos kyseinen naapuri asuu monien kilometrien päässä vainajasta. Toinen ääripää on toki kaupungissa asuva vanhus, jolla olisi naapureita, mutta heidän kanssaan ei ole oltu tekemisissä, koska elämä

³⁷ Lisää vähävaraisista kuolinpesistä tutkielman luvussa 8.4.

³⁸ Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 14 sekä Klami: Vuoden 1734 lain perimysjärjestelmä s. 122.

Pesän haltuunottajan määräämisen taustalla oleva tavoite on turvata osakkaiden oikeus perintöön. Oikeus perintöön on ollut tarkan sääntelyn alla jo pitkään. Tämä johtuu siitä, että se nähdään yhteiskunnallisesti koskevan ihmisen oikeutta, eikä vain taloutta. Suuresta säännösmäärästä johtuen kuolinpesän jakojärjestelmä on hyvin hidas ja osakkaita työllistävä. Saarenpää: Perinnönyhteys ja perinnön ennakko s. 602

kaupungissa on niin hektistä. Edellä mainitut tapaukset ovat vain esimerkkejä ongelmatilanteista, joihin nyky-yhteiskunnassa törmätään. Lainsäädäntömme täytyy muuttua ihmisten käyttäytymistä seuraten. Tuntuisikin kohtuuttomalta, että edellä esitetty naapurin velvollisuus ottaa kuolinpesä haltuunsa oikeasti toimeenpantaisiin vuonna 2019.³⁹

3.2 Kuolinpesän haltuunottajan toimivalta

Kuolinpesän haltuunsa ottaneen henkilön, oli hän kuolinpesän osakas tai ei, on ryhdyttävä toimiin kuolinpesän osakkaiden selvittämiseksi. Osakkaille on viivytyksettä ilmoitettava vainajan kuolemasta. Kuolinpesän osakkaan ollessa piilossa, pitää kuolinpesää hallinnoivan olla yhteydessä tuomioistuimeen edunvalvojan määräämiseksi.⁴⁰ Kuolinpesän haltuunottajan toimivalta on tärkeää rajata tarkasti, jotta hän ei voi loukata osakkaiden oikeuksia. Varsinkin tilanteissa, joissa ei ole tietoa siitä, onko sukulaisia ollenkaan, on haltuunottajan oltava erityisen tarkka.

Jos kuolinpesän haltuunsa ottanut on joku muu kuin vainajan läheinen, ja selviää, että vainaja ei ole jättänyt perillisiä, supistuvat hänen oikeutensa. Tällöin omaisuuden haltija ei toimi omassa intressissään. Tästä syystä hän on oikeutettu ainoastaan omaisuuden säilyttämiseen ja osakkaiden selville saamiseen. Hänen pitää lopulta ilmoittaa osakkaiden puuttumisesta tuomioistuimelle. Tämän tehtyään hän vapautuu hoitovelvollisuudestaan. Oikeus määrää pesään toimitsijan, jonka velvollisuus on ottaa pesä haltuunsa. Toimitsijan oikeudet ovat verrattavissa pesän osakkaaseen ja hän on perunkirjoitusvelvollinen. Tuomioon voi hakea muutosta, mutta toimitsijan on silti jatkettava työtään. Tuomion kestosta ei ole määräyksiä. Jos kuitenkin kuolinpesään löytyy osakkaita, on heillä oikeus hakea tuomion päättämistä ja ottaa itse pesä haltuun. Pesä pysyy toimitsijan hallussa, kunnes tuomioistuin on antanut lainvoimaisen päätöksen.⁴¹

³⁹ Ratkaisu ongelmaan olisi valtion nopeampi ja ketterämpi puuttuminen kuolinpesiin, joissa ei saada osoitettua selkeää pesän haltuunottajaa. Jotta tämä ei rasittaisi kuolinpesän varoja liikaa, pitäisi ulkopuolisen haltuunottajan ottamiseen saada tukea valtiolta.

Myös vainaja voi auttaa oman kuolinpesänsä selvitystä. Tietojen antamisen lisäksi hän voi vaikuttaa asioiden hoitoon testamentilla. Tästä lisää tutkimuksen luvussa 7.2.

⁴⁰ PK 18 luku 3 §. Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 57.

⁴¹ Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 50.

Kuolinpesän haltuunsa ottaja joutuu aiheuttamaan kuolinpesälle lisämenoja. Hän ei ole velvollinen näitä laskuja maksamaan edes vähävaraisessa kuolinpesässä. Velkavastuu ei ole syy jättää haltuunottajan velvollisuuksia tekemättä. Lehtinen: Ylivelkainen kuolinpesä s. 896.

Hautaus- ja perunkirjoituskustannukset sekä pesän hoidosta, hallinnosta ja selvityksestä johtuvat kustannukset haltuunottaja saa ottaa pesän varoista. Näitä toimia saa kuka tahansa kuolinpesän osakas hoitaa yksin. Haltuunottajan toimivalta kuolinpesän selvitystilanteessa koskee vain välttämättömiä toimia. Tämä tarkoittaa, että hän ei saa ottaa kuolinpesän nimiin uutta velkaa.⁴² Jos pesä on pitkään selvitystilanteessa, tulee ongelmaksi kuolinpesän velkojen maksu, sillä laskujen eräpäivät eivät riipu kuolinpesän selvityksen tilasta. Jos kuolinpesässä ei ole varoja maksaa laskuja eräpäivänä, eikä kuolinpesää ole selvitetty niin että velkaa voitaisiin ottaa, tulee tästä lisää kuluja kuolinpesälle, kun se joutuu maksamaan viivästyskorkoja ja muita viivästyksestä johtuvia kuluja. Yhden pienen ulkomaisen todistuksen puuttuminen voi siis aiheuttaa kuolinpesälle suuria menoeriä.

Perunkirjoitus on laissa määrätty velvollisuus ja sen kulut saadaan maksaa pesän varoista. Näitä kuluja varten saadaan ottaa myös lainaa. Jos perunkirjoitusta tai muuta tilannetta varten on kuolinpesän osakas tehnyt suuren työn kuolinpesän hyväksi, on hänellä oikeus saada siitä korvaus myös niin, että korvauksen maksamiseksi kuolinpesä ottaa nimiinsä velkaa. Edellä mainittujen tilanteiden lisäksi velkaa saadaan ottaa itse selvityskustannusten kattamiseksi, mikä tarkoittaa erilaisten todistusten tilaamista.⁴³ Tämä tarkoittaa, että kuolinpesän nimiin voidaan ottaa velkaa tilanteessa, jossa kulut ovat syntyneet tilatessa ulkomailta virkatodistuksia.

Vainajan kuolemasta täytyy ilmoittaa osakkaiden lisäksi esimerkiksi poliisille kuolinsyyn selvittämisen sitä vaatiessa. Myös esimerkiksi pankkiin on hyvä ilmoittaa sen asiakkaan kuolemasta, vaikka pankki ei voikaan poistaa esimerkiksi tilien käyttöoikeuksia ennen virallista kuolinilmoitusta. Usein vainajalla on joko pankissaan tai vakuutusyhtiössä

⁴² PK 18 luku 5 §.

Vainajan laskut maksetaan hänen tililtään. Mikäli vainajalla on ollut toisen henkilön kanssa yhteinen tili, voi tilin toinen omistaja jatkaa tilin käyttöä normaalisti. Tilin yhteisyys ei vaikuta sen omistussuhteisiin. Tilillä olevat varat omistaa se, kenen tuloa tilillä olevat varat ovat. Pankki ei valvo yhteisen tilin käyttöä kuoleman jälkeen. Kuolinpesän ja tilin toisen omistajan välistä on se, miten omaisuus jaetaan. Jos tilin omistaja käyttää kuolinpesälle kuuluvia varoja, on hän velvollinen korvaamaan ne. Toisaalta jos osakkaat käyttävät tiliä, jonka varat eivät ole vainajan tuloa, on se velvollinen korvaamaan ne varojen oikealle omistajalle. Perunkirjoituksen jälkeen osakkaat voivat valtuuttaa yhden osakkaista hoitamaan kuolinpesän pankkiasioita. Jotta valtakirja on pätevä, pitää pankilla olla valtakirjan lisäksi perukirja liitteineen, jotta se voi varmistua siitä, että kaikki kuolinpesän osakkaat ovat hyväksyneet valtuutuksen. Fina: Pankki ja vakuutusasiat kuolinpesässä s. 8.

⁴³ Pk 18 luku 2 §. Rautiala: Pesänselvitys ja perinnönjako s. 26 sekä Norri: Perintö ja testamentti s. 313

henkivakuutus, joka pitää irtisanoa. Kuolinpesän haltuunottajan pitää irtisanoa muitakin vainajan sopimuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi vuokra-asunto, lehtitilaukset ja puhelinliittymä.⁴⁴

3.3 Sukuselvityksen laatiminen

Haltuunottajan velvollisuuksiin kuuluu myös vainajan sukuselvityksen laatiminen väestötietojen perusteella. Vastuu väestökirjanpidosta on Suomessa hajautettu kirkollisen ja yleisen väestörekisterin pitäjän välille. Otteen, joka sisältää väestöjärjestelmän tiedot, voi tilata mistä tahansa maistraatista. Evankelis-luterilaiset ja ortodoksiset seurakunnat antavat omien jäsenrekisteriensä perusteella tiedot omista jäsenistään. Muiden seurakuntien jäsenten väestötiedot on yhdistetty kirkkoon kuulumattomien tietoihin maistraatin väestötietojärjestelmään. Toisessa maailmansodassa menetettyjen alueiden seurakuntien tiedot eli kirkonkirjat on siirretty Mikkelin maakunta-arkistoon. Sieltä saa niin Karjalan, kuin menetetyn suomineidon käden alueen tiedot.⁴⁵

Sukuselvitys on kerättävä kaikista seurakunnista, jonka jäsen vainaja on ollut sen jälkeen, kun hän täytti 15. Lapsettoman vainajan sukuselvityksen lisäksi vaaditaan sukuselvitykset hänen vanhemmistaan. Vanhemman ollessa elossa hänestä tarvitaan ainoastaan elossaolotodistus. Muulloin sukuselvitys täytyy koota vanhemman jokaisesta kotiseurakunnasta tai maistraatista 15-vuodesta eteenpäin. Tällöin vainajan sisarukset tulevat sijaantuloperillisiksi. Jos joku sisarruksista on menehtynyt, vaaditaan myös hänestä sukuselvitys 15 vuodesta eteenpäin.⁴⁶

⁴⁴ Koponen: Kuolinpesän osakkaan opas s. 27.

Sopimusten lopettamiseen auttaa vainajalta ennen kuolemaa saadut tiedot hänen voimassa olevista sopimuksistaan. Miten tämä onnistuu, siihen palaan tutkielman alaviitteessä sivulla 24.

Useat yritykset ovat myös itse yhteydessä asiakkansa omaisiin, esimerkiksi pankit lähettävät kuolinpesän osoitteeseen tiedotteen vainajan omistuksista kyseisessä pankissa.

⁴⁵ Norri: Perintö ja testamentti s. 342.

Sukuselvityksen lisäksi erilaisia dokumentteja perunkirjoitusta varten ovat esimerkiksi lainhuutotodistukset vainajan omistamista kiinteistöistä sekä tiliotteet vainajan tileistä, jotta saadaan selvyys maksetuista laskuista. Kiintoisaa on se, että Suomessa ei ole mahdollista etsiä henkilötunnuksella hänen omistuksessaan olevia kiinteistöä, vaan jollain henkilöllä täytyy olla tietoa vainajan omaisuudesta, ainakin tieto kiinteistön nimestä tai kiinteistötunnuksesta. Suomessa on siis hyvin jäykkä järjestelmä, jossa osakkaiden omat toimet ja tiedot kuolinpesästä ovat hyvin suuressa roolissa.

⁴⁶ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1 perintöoikeus s. 356.

Ulkomaille muuttaneesta on hankittava kohdemaassa käytössä olevan järjestelmän mukainen todistus. On kuitenkin paljon maita, joissa ei ole viranomaisvahvisteista väestöjärjestelmää. Näitä maita ovat esimerkiksi Iso-Britannia, Yhdysvallat ja Ranska.⁴⁷

Tässä kohtaa on hyvä huomioida, että sijaantulo-oikeus voi vaikuttaa myös sukuselvityksen laatimiseen. Kuolinpesän osakas voi tietää, että jonkun hänen sijaantuloperillisansä osalta virkatodistus olisi hankala saada tilattua. Tällöin on järkevintä suorittaa kuolinpesän asioiden hoito mahdollisimman sujuvasti loppuun. Vaarana on sijaantuloperillisen oikeuden voimaantuluminen esimerkiksi osakkaan kuoleman johdosta. Tällöin virkatodistus pitää hankkia joka tapauksessa kuolleen perillisen asioiden hoitoon. Monen päällekkäisen kuolinpesän asioiden hoito on kuitenkin haastavaa jo ilman sukuselvityksen laatimisen haasteita. Parhaiten kuolinpesän nopea loppuunsaattaminen auttaa ensiksi kuolleen vainajan niiden osakkaiden asemaa, jotka eivät ole menehtyneen perillisen kuolinpesän osakkaita. Nopea kuolinpesän loppuunsaattaminen varmistaa ensiksi kuolleen henkilön omaisuuden mahdollisimman yksinkertaisen vaihdannan. Hänen kuolinpesänsä osakkaat eivät joudu odottamaan toisen kuolinpesän sukuselvityksen laatimisongelmien selviämistä.

Kuten olen edellä todennut, on leski ensiksi kuolleen puolison kuolinpesän osakas, jos vainajalta ei jäänyt rintaperillisiä.⁴⁸ Vaikka leski menee etusijalle toiseen parenteeliin verrattuna, ei tämä vaikuta sukuselvityksen laatimiseen. Koska vainajan perilliset ovat toissijaisia perillisiä, pitää vainajan sukuselvitys laatia toissijaisten perillisten toteennäyttämiseksi. Tämä on tarpeellista siitä syystä, että toissijaisilla perillisillä on oikeus saada tietää heidän asemastaan kuolinpesässä, vaikka he eivät siitä vielä tässä kohtaa mitään saakaan.

⁴⁷ Norri: Perintö ja testamentti s. 343 ja Aarnio – Kangas – Puronen – Rabinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 117.

Täydellisen osakasluettelon vaatimus ulkomaita myöten turvaa kuolinpesän osakkaiden oikeutta perintöönsä. Jos sukuselvitystä ei saa, haetaan turvaa osakasluettelon vahvistamisella tai edunvalvojan määräämisellä. Täytyy kuitenkin muistaa, että myös muiden kuolinpesän osakkaiden oikeuksia täytyy turvata. Tällainen oikeus on esimerkiksi perustuslaissa määrätty omistusoikeus. Omistusoikeus perusoikeutena antaa omistajalle oikeuden käyttää ja päättää omaisuudestaan. Yhteisomistuksessa päätös on toki jaettua. Pelkona on, että henkilön omistaman omaisuuden käyttö hankaloituu tai pahimmassa tapauksessa estyy puutteellisen sukuselvityksen takia. Tämä voi johtua siitä, että kuolinpesän varat eivät riitä edunvalvojan kuluihin, tai osakkailla ei ole tarpeellista oikeudellista tietoa ongelman ratkaisemiseksi. Mikkola: Yhteisomistus s. 40.

⁴⁸ Tutkielman kappale 2.3.

Joskus voi olla tilanteita, että Suomessa tai ulkomaisessa väestötietomerkinnässä on virheitä. Helsingin hovioikeus on pohtinut väestötietomerkinnän virheellisyyden vaikutusta kuolinpesän asioiden hoitoon ja virheen mahdollista korjaamista. Tapauksessa S 16/2077 oli kyseessä virheellinen isämerkintä. Vainajan lapseksi oli merkattu virheellinen henkilö, jolle oli jaettu osuus kuolinpesästä. Tapauksessa todettiin että toisilla osakkaila oli itsenäinen kanneoikeus, mutta isyyden kumoaminen on käsiteltävä isyyslain mukaisesti, eikä perintöoikeudellista asemaa voida muuttaa ilman isyyslain perusteita. Asiaa ei siis voitu käsitellä enää perinnönjaon jälkeen, koska isyyslaki ei mahdollistanut sitä.⁴⁹ Virheelliset väestötiedot ovat ulkomailla suurempi ongelma, kuin Suomessa. Tästä syystä osakkaiden täytyy ulkomaisen liittymän tilanteissa olla todella tarkkana. Epäillessä virheellistä todistusta, pitää kanne nostaa oikealla tavalla. Ongelmia lisää kansainväliset liittymät ja niiden vaikutus isyyden kumoamiseen.⁵⁰

4. PERUNKIRJOITUS

4.1 Perunkirjoituksen pitäminen

Kun tarvittavat virkatodistukset ja muut asiakirjat on saatu kokoon, on perunkirjoituksen aika. Perunkirjoitus on tehtävä jokaisen Suomessa vakinaisesti asuvan henkilön kuollessa. Vainajalta jääneen omaisuuden suuruudella ei ole merkitystä.⁵¹ Osakasluettelon kokoamiselta ei voi välttyä edes siinä tilanteessa, että vainajalta ei jää mitään omaisuutta. Vainajakaan ei siis voi kiertää osakasluettelon kokoamista lahjoittamalla koko omaisuutensa ennen kuolemaansa.

Kuolinpesän perunkirjoituksen tarkoituksena on laatia luettelo kuolinpesän varoista, mutta se toimii myös perintöveroilmoituksena, sillä perukirjan omaisuusluettelon mukaan määrätään osakkaille tuleva perintövero. Perunkirjoitus on pidettävä kolmen kuukauden

⁴⁹ Helsingin hovioikeus S 16/2077. Sääntely Isyyden kumoamisesta löytyy isyyslain 7 luvusta.

⁵⁰ Ulkomailla merkityn isyyden vahvistamisesta ja sen oikeusvaikutuksista voi lukea Mikkola: Kansainvälinen lapsioikeus s. 36 alkaen.

Virheellisiin virkatodistusmerkintöihin palataan tutkielman luvussa 6.2.

⁵¹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 218 ja Aarnio – Kangas – Puronen – Rabinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 778.

PK 20 luku 7 §. Perunkirjoitus voidaan pitää millä paikkakunnalla vaan. Onkin mahdollista, että perunkirjoitus pidetään ulkomailla. Jos vainaja asuu ulkomailla, onkin järkevää perunkirjoitus pitää siellä, missä suurin osa vainajan omaisuudesta on. Aarnio – Kangas – Puronen: Perunkirjoitusopas s. 24..

sisällä vainajan kuolemasta. Perunkirjoituksen voivat suorittaa osakkaat itse tai he voivat valtuuttaa lakimiehen suorittamaan sen ja keräämään perunkirjoitukseen vaadittavat tiedot. Jos perunkirjoitusta ei jostain syystä saada suoritettua määräajassa, pitää verotoimistolta hakea lisäaikaa perunkirjoituksen toimittamiseksi. Perunkirjoitukseen valitaan kaksi uskottua miestä. Uskottujen miesten ei tarvitse olla esteettömiä kuolinpesään ja sen osakkaisiin nähden. Uskotun miehen ainut vaatimus on, että hän ei saa olla pesän ilmoittaja. Pesän ilmoittaja on henkilö, joka tuntee kuolinpesän parhaiten. Hänen velvollisuutensa on ilmoittaa kuolinpesän omaisuus ja muut tiedot, jotka uskotut miehet arvioivat parhaan kykynsä mukaisesti. Perunkirjoitukseen vaaditaan siis vähintään kolme henkilöä (pesän ilmoittaja ja kaksi uskottua miestä). Perunkirjoitukseen on kutsuttava kaikki osakkaat, testamentin saajat, leski ja toissijaiset perilliset. Perunkirjoitus voidaan toimittaa, vaikka kaikki osakkaat eivät olisi paikalla.⁵²

Kuten pesän haltuunottovelvollisen, myös perunkirjoitusvelvollisen asettamisesta on määräykset perintökaaressa. Velvollisia ovat leski, vainajan lapset tai muut sukulaiset, holhooja, testamentin saaja ja pesänselvittäjä. Ensiksi kuolleen puolison toissijaiset perilliset eivät ole perillisasemistaan huolimatta velvollisia toimittamaan ensiksi kuolleen puolison perunkirjoitusta. Tämä velvollisuus on ainoastaan leskellä.⁵³

Perintökaaressa on säädökset lisäksi niitä tilanteita varten, ettei selkeää perunkirjoitusvelvollista ole. Jos kukaan osakkaista ei ole aloittanut perunkirjoituksen valmistelemista, pitää sen, kenelle velvollisuus olosuhteet katsoen parhaiten kuuluu, ottaa vastuu perunkirjoituksen toimittamisesta. Tämä voi olla esimerkiksi naapuri.⁵⁴ Nopeasti

⁵² PK 20 luku 1,2 ja 6 §. Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 55 sekä Aarnio: Perunkirjoitusjärjestelmämme arviointia s. 747.

Usein perunkirjoituksen lisäaikaa tarvitaan juuri sukuselvityksen laatimiseksi. Sukuselvityksen lisääminen lisäaikahakemuksen liitteeksi ei siis ole pakollista.

Kun perittävä on ennen kuolemaansa asetettu konkurssiin, on hänen jälkeensä toimitettava perunkirjoitus tehtävä konkurssia koskevien säädösten mukaisesti. Tämän lisäksi perunkirjoitus täytyy toimittaa myös perintö- ja lahjaverosäädösten mukaisesti. Konkurssi vaikuttaa myös kuolinpesän hallintoon, sillä oikeustoimi, jossa osapuoli on asetettu konkurssiin, voidaan peräyttää.

Pesän ilmoittaja on velvollinen antamaan kaikki oikeat tiedot, myös kuolinpesän osakkaista. Väärien tietojen antaminen voidaan tuomita rangaistukseen, jopa kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Aarnio- Kangas – Puronen: Perunkirjoitusopas s. 25 ja 29. Laki takaisinsaannista konkurssipesään 1 luku 1 §.

⁵³ PK 20 luku 2 §. Aarnio: Perunkirjoitusjärjestelmämme arviointia s. 745 ja Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 415.

⁵⁴ PK 20 luku 2 §. Norri: Perintö ja testamentti s. 330, Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 15. sekä Lue kuolinpesän haltuunottajan asettamisen ongelmista luvusta 3.1.

luettuna perintökaari on asettanut perunkirjoitusvelvollisuuden laajalle. Säädökseen tarkemmin perehtyessä huomaa, että siinä on samat ongelmat, kuin pesän haltuunottajaa asetettaessa. Ongelmat johtuvat ensisijaisesti siitä, että perhesuhteet ovat monimutkaisia. Nyky-yhteiskunnassa naapurien merkitys on vähäinen ja entisajan isoja maatiloja, joissa oli paljon työläisiä, ei enää ole. Tämä tarkoittaa sitä, ettei välttämättä ole sellaisia henkilöitä, jotka olisivat perillä vainajan asioista, jolloin velvollisuuden asettaminen heihin on kohtuutonta.⁵⁵

Perunkirjoituksen sisältö

Perunkirjoitustilaisuuteen hankittujen asiakirjojen pohjalta perukirjaan on merkittävä toimituksen aika ja paikka, vainajan täydellinen nimi, ammatti ja kotipaikka sekä syntymä- ja kuolinpäivä, osakkaiden nimet ja kotipaikat. Jos jotain edellä mainittua seikkaa ei voida mainita, pitää mainitsematta jättämisestä olla merkintä perukirjassa. Vaikka kaikkien osakkaiden ei tarvitse olla paikalla perunkirjoituksessa, tai he voivat valtuuttaa toisen osallistumaan siihen puolestaan, on läsnäolevat henkilöt merkittävä perukirjaan.⁵⁶

Pesän varat ja velat merkitään perukirjaan vainajan kuolinpäivän mukaisesti. Myös lesken omaisuus merkataan perukirjaan saman ajankohdan mukaan. Perukirjaan on merkittävä tarkasti, mihin omaisuuteen puolisoilla oli avio-oikeus ja toisaalta jos avio-oikeutta ei ole, mistä avio-oikeuden rajoitus johtuu. Uskotut miehet luetteloivat varat ja velat pesän ilmoittajan antamien tietojen mukaisesti. Jotta perukirjalla olisi luotettavuutta, pitää niin uskottujen miesten kuin pesänilmoittajankin antaa perukirjassa vala, että he toimivat toimenkuviansa mukaisesti. Perukirja on toimitettava verotoimistoon kuukauden

⁵⁵ Aarnio on todennut, että perunkirjoitusvelvollisuutemme on asetettu aivan liian laajalle. Aarnio: Perunkirjoitusjärjestelmämme arviointia s. 750.

Vaikka vastuu olisikin asetettu laajalle, ei perunkirjoituksen laiminlyönnistä ole aina velkavastuun kannalta haitallisia vaikutuksia. Jos pesään ei ole jäänyt muuta omaisuutta, kuin mitä tarvitaan hautaus- ja perunkirjoituskustannuksiin, ei laiminlyönti vaikuta velkavastuuseen. Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 33.

Lisää vähävaraisista kuolinpesistä luvussa 8.2. Jos vähävarainen kuolinpesä täytyy hakea konkurssiin, pitää hakemuksen liitteeksi laittaa perukirja. Konkurssilaki 7 luku 5 §.

Odotusarvo onkin, että perukirja saadaan toimitettua kyseisissä tilanteissa mahdollisimman nopeasti, jotta konkurssi saataisiin haettua mahdollisimman pian. Tästä syystä myös sukuselvityksen laatiminen pitäisi onnistua mahdollisimman joustavasti.

⁵⁶ PK 20 luku 3 §. Rautiala: Uusi perintökaari pääpiirteittäin s. 80 ja Aarnio – Kangas: Avioliitto, perintö ja testamentti s. 112.

kuluessa sen toimittamisesta. Jos perukirjan jälkeen ilmaantuu uusia tietoja tai perukirjassa on ollut virhe, pitää suorittaa perukirjan täydennys.⁵⁷

4.2 Piilossa olevan osakkaan oikeudet perunkirjoituksessa

PK 20 luvun 3 § toinen momentti käsittelee poissaolevan oikeuksia perunkirjoituksessa:

Perukirjasta tulee käydä selville, ketkä ovat olleet perunkirjoituksessa saapuvilla. Milloin jollekin 2 §:n 2 momentissa tarkoitettulle henkilölle ei ole annettu tietoa toimituksesta, on se sekä syy siihen perukirjassa mainittava. Jos joku, jolle tieto on toimitettu, ei ole saapunut, on perukirjaan merkittävä, milloin ja millä tavalla hänelle oli tieto annettu.

Jos osakkaalle ei ole saatu lähetettyä kutsua, tai hän ei ole saapunut tilaisuuteen, on poissaolon tai kutsumatta jättämisen syy avattava perukirjassa. Jos vainajan kuolinpesän osakkaasta ei ole saatu selvyyttä ulkomaisen virkatodistuksen puutteellisuuden takia, pitää tästä laittaa merkintä perukirjaan. Piilossa olevan osakkaan oikeuksia heikentää se, Aarnio on tutkimuksessaan todennut perukirjojen olevan puutteellisia juuri poissaolevan osakkaan ja osakkaiden osoitteiden osalta.⁵⁸ Perunkirjoitus voidaan kuitenkin pitää edellä mainitussa tilanteessa. Pidettäessä perunkirjoitusta ilman täydellistä sukuselvitystä, pitää perukirja lähettää piilossa olevalle osakkaalle, kun hänestä saadaan lisätietoa.

Suomen jäämistöoikeudessa on epäselvyys siitä, pitääkö edunvalvonnassa olevalle eli tutkielmassa piilossa olevalle osakkaalle määrätä edunvalvoja jo perunkirjoitustilaisuuteen. Edunvalvojan määräämistä puoltaa se, että

⁵⁷ PK 20 luku 4 §. Rautiala: Uusi perintökaari pääpiirteittäin s. 81 ja Aarnio – Kangas – Puronen: Perunkirjoitusopas s. 31-37.

Kaikki perukirjaan merkityt omaisuudet eivät ole yksinkertaisesti selvitettävissä. Tähän kuuluvat kuolinpesän digitaalinen varallisuus. Nämä varallisuudet on kuitenkin merkittävä perukirjaan samalla tavalla, kuin fyysiset omaisuudet. Kangas onkin todennut, että testamentin tekijän kannattaisi testamenttia tehdessä tehdä myös lista digitaalisesta varallisuudestaan esimerkiksi käyttämistään sähköisistä palveluista. Kangas: Digitaalinen jäämistövarallisuus s. 9-10.

Valitettavasti tämä ei ole vielä yleinen käytäntö, eivätkä juristit testamentteja tehdessä muistuta sähköisen varallisuuden luettelon tekemisestä. On myös huomioitava, että kyseinen varallisuus voi muuttua nopeasti ja siksi tehty luettelo vanhentuisi nopeasti. Digitaalisen varallisuuden listan lisäksi vainajan on järkevää tehdä lista omista sukulaisistaan, varsinkin ulkomaisista sellaisista. Listassa voisi olla heidän nimensä ja yhteystietonsa, jotta Suomessa olevien osakkaiden olisi yksinkertaista ottaa heihin yhteyttä ja näin mahdollisesti helpottaa sukuselvityksen laatimista.

⁵⁸ Aarnio: Perunkirjoitusjärjestelmämme arviointia s. 753 ja Saarenpää: Vajaavaltainen kuolinpesässä s. 18.

perunkirjoituksessa käydään kuolinpesän omaisuus läpi niin, että tiedetään mitä omaisuutta tulevaan jakoon sisällytetään. Tällöin olisi hyvä, että osakkaan etua ajettaisiin jo perunkirjoitustilaisuudessa ja edunvalvoja saisi perunkirjoituksessa helposti tarkat tiedot kuolinpesästä. Toisaalta perunkirjoitus ei ole sitova omaisuusluettelo ja tilaisuudessa ei tehdä oikeustoimia kuolinpesän nimissä. Tästä syystä piilossa olevan osakkaan oikeudet eivät vaarannu, jos hän ei ole edustettuna perunkirjoituksessa. Varsinkin pienissä vähävaraisissa pesissä perunkirjoituksia on pidetty ilman edunvalvojaa. Tämä johtuu siitä, että edunvalvojan hankkiminen jo perunkirjoitukseen on kallis ja hankala prosessi.⁵⁹

Piilossa olevan osakkaan oikeuksia turvaa myös pesänilmoittajan velvollisuus antaa oikeat tiedot kuolinpesästä. Ilmoittajan on kerrottava kaikki mahdollinen piilossa olevista osakkaista, vaikka ne olisivatkin vain epäilyksiä. Ilmoittaja voi ajatella kuolinpesän asioiden hoidon olevan yksinkertaisempaa, jos vainajan mahdollisesta ulkomailla asuvasta osakkaasta ei kerrota. Pesänilmoittajan on kuitenkin kirjoitettava perukirjaan vakuus, siitä että hän on antanut kaikki mahdolliset tiedot kuolinpesästä ja tiedot ovat oikeita. Ilmoituksen allekirjoittamiselle voidaan asettaa varmistukseksi uhkasakko. Vääriä tietoja antanut voidaan tuomita rangaistukseen jopa kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Pesänilmoittajan lisäksi kaikki pesästä omaisuutta saavat voidaan vaatia antamaan lisäselvityksiä.⁶⁰

Perukirjaa pitää täydentää, jos pesään ilmaantuu uusia varoja tai velkoja. Täydennys- tai oikaisukirja on tehtävä kuukauden kuluessa uuden tiedon ilmaantumisesta.⁶¹ Koska pykälässä on mainittu täydennysvelvollisuus ainoastaan varojen ja velkojen osalta, ei ole selvyyttä siitä, pitääkö täydennysperukirja toimittaa, kun pesään ilmaantuu uusia perillisiä. Perukirja on ainoa kuolinpesän osakkaat osoittavat dokumentti. Onkin järkevää, että uuden osakkaan varmistuttua perukirja on täydennettävä. Tuomioistuimella on velvollisuus kontrolloida perukirjan toimittamista ja tarpeen tullen määrätä sopiva henkilö toimituttamaan se. Kontrolli ei kata perukirjan sisällön oikeellisuuden tarkistusta. Siksi perukirjan luotettavuusvaikutuksesta on Suomessa puhuttu hyvin vähän, mutta jos

⁵⁹ Kolehmainen: Sopimus ja kuolinpesän hallinto s. 52 sekä Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 18.

⁶⁰ PK 20 luku 6 §. Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 20 ja Rautiala: Pesänselvitys ja perinnönjako s. 122-125.

⁶¹ PK 20 luku 10 §. Aarnio – Kangas: Avioliitto, perintö ja testamentti s. 110.

perukirjalla kyseinen vaikutus olisi, on osakasluettelo korjattava tästäkin syystä.⁶² Lopputulemana voidaan pitää, että perukirja on täydennettävä, jos varmuus uudesta osakkaasta saadaan. Tällä tavoin turvataan hänen oikeutensa kuolinpesässä.

Uskotun miehen vastuu

Vaasan hovioikeus on tutkinut uskotun miehen vastuuta merkitä kaikki osakkaat perukirjaan tapauksessaan R 18/ 760. Kyseisessä tapauksessa lakimies ei ollut katsonut peruutetun testamentin saajaa kuolinpesän osakkaaksi. Kysymys kuuluikin, onko asianajajan toiminta Rikoslain 36 luvun 5§ luottamusaseman väärinkäyttöä, 36 luvun 1§ erehdyttämistä tai 33 luvun 1§ mukaista väärän asiakirjan tekemistä. Kyseisessä tapauksessa, todettiin, ettei asianajan toiminta täyttänyt edellä mainittujen rikosten tunnusmerkistöä. Myöskään syytökset asianajan työntekijän vahingonkorvausvelvollisuudesta eivät menneet läpi.⁶³

Vaikka asianajan ei tässä tapauksessa todettu syyllistyneen rikokseen, on rikoksen tunnusmerkistö käytettävissä muissa tilanteissa. Kyseisessä tapauksessa osakkuus ei ollut riidanalainen, koska peruutetun testamentin saaja ei ollut riitauttanut peruutusta. Tästä syystä asianajaja ei ollut piilottanut osakkuutta osoittavaa asiakirjaa perukirjan liitteistä. Jos uskottu mies kuitenkin poistaa sukuselvityksen osan, jossa näkyy ulkomaille muutto, voisi rikoslain 33 ja 36 luvun rikosten tunnusmerkistö täytyä.

Joissain tilanteissa on mahdollista, että henkilön ulkomailla oleskelu ei näy Suomen väestötiedoista, jos hän ei ole tehnyt muuttoilmoitusta ja hänen kotiosoitteensa on ollut edelleen Suomessa. Millainen on pesän ilmoittajan ja uskottujen miesten vastuu, jos he ovat olleet tietoisia vainajan ulkomaisesta liittymästä esimerkiksi osakkaan kertomuksen kautta? Heillä on velvollisuus merkitä kaikki tarpeellinen tieto perukirjaan, mutta osakkaan oikeus täytyy aina pystyä osoittamaan todisteellisesti. Toisaalta todisteellisuuden käsite on muuttamassa, kun puutteellisten virkatodistusten määrä

⁶² Aarnio: Perunkirjoitusjärjestelmämme arviointia s. 747 ja PK 20 luku 9 §.

⁶³ Vaasan hovioikeus R 18/760.

Luottamusaseman väärinkäytöllä tarkoitetaan tekoa, jolla tehtävään valtuutettu ryhtyy sellaiseen toimeen mihin hänen valtuutensa eivät riitä tai jättävät toimenkuvaansa kuuluvan asian osaksi tai kokonaan tekemättä. Nuutila: Petos ja muu epärehellisyys s. 802.

lisääntyä. Todistelun muuttumisen muutostahti on liian hidas, mistä johtuen viralliset todistukset ovat edelleen pääasiallinen todistelukeino ja niihin pitää voida luottaa. Lisäksi kyseeseen ei sovelleta rikoslain asiakirjan väärentämistä tai piilottamista.⁶⁴

5. KUOLINPESÄN HALLINTO

5.1 Kuolinpesän osakkaiden yhteistoiminta

Kun perunkirjoitus on toimitettu, alkaa kuolinpesän yhteishallinto. Perintökaaren mukaan hallintovastuu kuolinpesässä on keskitetty kuolinpesän osakkaille. Yhteishallinto jatkuu siihen asti, että pesä on jaettu. Koska kuolinpesää ei voida jakaa ennen perunkirjoitusta, jonka toimittamiseen on annettu kolmen kuukauden määräaika, kestää yhteishallinto vähintään edellä määrätyn ajan. Usein kuolinpesät ovat niin laajoja, ettei niitä saada jaettua suoraan perunkirjoituksen jälkeen. Takarajaa yhteishallinnolle ei ole asetettu.⁶⁵

Yhteishallinto tarkoittaa sitä, että kuolinpesän osakkaat hallitsevat vainajan omaisuutta yhdessä ja kaikkien hyväksyntä vaaditaan oikeustoimiin kolmatta vastaan. Toimenpide, joka ei siedä viivytystä, voidaan suorittaa, vaikkei kaikkien osakkaiden suostumusta saada. Tämä poikkeus antaa yhdelle tai useammalla kuolinpesän osakkaalle mahdollisuuden ryhtyä kiireellisiin toimiin toisia kuolinpesän osakkaita sitoen, jos muutoin kuolinpesän omaisuus voisi kärsiä arvonalentumisesta tai muusta vahingosta. Poikkeussääntöä ei voida soveltaa tilanteissa, joissa oikeustoimelle olisi kiire, mutta kaikkien osakkaiden suostumus olisi saatavissa. Edes kiire ei siis ole syy tehdä oikeustointa, jota joku osakas vastustaa. Koska kaikkien osapuolien hyväksynnän

⁶⁴ Rikoslain 33 luvun 6 § mukainen väärennös on kyseessä, kun asiakirja on omiaan antamaan erehdyttävän kuvan alkuperästään. Todistuskappaleen vääryys tarkoittaa oikeaperäisyyttä. Se ei ota kantaa siihen, onko asiakirja sisällöllisesti virheellinen. Tapani: Väärennys s. 490.

Petoksessa joku hankkii aineellista etua tuomalla esiin valheellisen asianlaidan. Valhe voi olla esimerkiksi myydä tuote kahdelle. Petos ei siis sovellu tilanteeseen, jossa on jätetty tieto kertomatta. Honkasalo: Suomen rikosoikeus erityinen osa 12 varallisuusrikokset s. 163.

⁶⁵ Norri: Perintö ja testamentti s. 313 sekä Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 374. Kuolinpesän hallinnon takana olevan säännösten tarkoituksena on suojella eri edunhaltijoiden etua. Edunhaltijoita ovat kuolinpesän osakkaat ja muut edunvalvojat (esimerkiksi kuolinpesän velkojat). Aarnio: Havaintoja perintöosuuden luovutuksesta s. 73.

Koska kyseessä on yhteishallinto, ei yhdellä osakkaalla ole esimerkiksi oikeutta käyttää yksin lunastusoikeutta yrityksessä, josta kuolinpesä omistaa osakkeita. KKO:1979:87.

vaatiminen oikeustoimeen on jäykkä ja hidas prosessi, voidaan kuolinpesässä valtuuttaa yksi osakas tekemään oikeustoimet. Tähän palaan vielä jäljempänä tässä luvussa.⁶⁶

Yhteishallinto on perittävän kuoleman ja perinnönjaon välinen hallintotila. Jokaisella kuolinpesän osakkaalla on oikeus osallistua yhteishallintoon riippumatta hänen jäämistöosuutensa suuruudesta. Kuolinpesän yhteishallinnossa päätöksiä ei tehdä enemmistöperiaatteen mukaisesti, vaan niiden tulee olla yksimielisiä. Osakas saa osallistua kuolinpesän päätöksentekoon, jos hän on täysi-ikäinen ja häntä ei ole asetettu holhouksen alaiseksi. Alaikäistä kuolinpesän osakasta edustaa hänen holhoojansa, jos holhooja ei ole saman kuolinpesän osakas. Vanhempi voi edustaa kaikkia alaikäisiä lapsiaan, vaikka he olisivat saman kuolinpesän osakkaita, kunhan heidän edut eivät ole vastakkain.⁶⁷ Usein mahdollinen eturistiriita saadaan selville helposti, mutta myös siinä vainajan sukuselvitys on tärkeässä roolissa. Vaikka alaikäinen osakas olisi saanut osakkuutensa kuolinpesästä testamentilla, tulee sukuselvityksestä tarkistaa, ettei hänen holhoojansa ole kuolinpesän osakas.⁶⁸

Yhteishallinnon tavoitteena on saada kuolinpesä selvitetynsi niin, että se voidaan jakaa. Tästä syystä kuolinpesän tavoitteena on säilyttää omaisuus mahdollisimman hyvin jakoa varten, eikä suuria oikeustoimia suosita. Ennen jakoa pitää kuolinpesästä maksaa kaikki sen velat ja tämä voi vaatia tiettyjä oikeustoimia ja omaisuuden realisointia.⁶⁹ Koska oikeustoimia tehdään kuolinpesässä erinäisistä syistä, on lain mahdollistettava pätevien

⁶⁶ PK 18 luku 2 §. Norri: Perintö ja testamentti s. 310 sekä Rautiala: Pesänselvitys ja perinnönjako s. 14-16.

Huomioitavaa on se, että osakkaan kuollessa perukirjaa ei useinkaan täydennetä. Tämä aiheuttaa osakasluettelon vanhentumisen ja vaaran kuolinpesän oikeustoimien pätemättömyydelle. Tästä lisää tutkielman edellisessä luvussa.

Yhteishallinto turvaa osakkaiden yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta, jotka periaatteina määrittelevät koko kuolinpesän asioiden hoitoa alusta loppuun. Tästä voi lukea lisää: Saarenpää: Tasajaon periaate s. 58.

⁶⁷ Aarnio-Kangas: Avioliitto, perintö ja testamentti s. 121

Vaikka Suomessa kuolinpesän hallinto on yhteistä, ei perintökaari sääntele osakkaiden tekemien keskinäisten oikeustoimien vaikutuksia. Näihin kysymyksiin löytyy vastaus sopimusvapaudesta ja yleisistä jäämistöoikeudellisista periaatteista sekä laajemmin muualta siviilioikeudesta. Saarenpää: Perinnönyhteys ja perinnön ennako s. 604.

⁶⁸ Saarenpää: Vajaavaltainen kuolinpesässä s. 16.

⁶⁹ Pylvänäinen: Pesänselvittäjän ja testamentin toimeenpanijan toimivallasta s. 264 ja Norri: Siviilioikeus s. 237.

Oikeustoimien tarpeellisuus ei saa olla ainoa mahdollisuus tehdä oikeustoimia vajaan sukuselvityksen kuolinpesissä. Piilossa olevan osakkaan ongelman ratkaisu ei siis voi olla sellainen, jossa annettaisiin mahdollisuus tehdä ainoastaan tarpeellisia oikeustoimia. Tarpeellisuudella on kuitenkin vaikutusta määriteltäessä piilossa olevan osakkaan edunvalvojan roolia kuolinpesässä. Tutkielman luku 6.3.

oikeustoimien tekeminen myös niissä tilanteissa, joissa vainajan sukuselvitystä ei saada laadittua täydellisenä.

Kuolinpesän hallinto voi olla joko yhteishallintoa tai virallishallintoa. Kuolinpesän hallinnon muodosta riippumatta omaisuus on aina pesän omaisuutta. Tämä tarkoittaa, että tuotto omaisuudesta kuuluu kuolinpesälle. Kuolinpesän omaisuuden haltijan on myös suoritettava kohtuullinen korvaus omaisuuden käyttöhyödyistä. Tämä velvollisuus on, vaikka omaisuuden haltija olisi kuolinpesän osakas. Kääntöpuolena on se, että kuolinpesän osakas omaisuuden haltijana ei ole yksin velvollinen kattamaan kaikkia omaisuuden kuluja. Kun kyse ei ole omaisuuteen kohdistuvista tavanomaisista käyttökuluista, on omaisuuden haltija oikeutettu saamaan korvausta kuolinpesästä.⁷⁰ Mikäli jos osakas on toiminut kuolinpesän hyväksi, on hänellä oikeus saada korvaus toimistaan ja kuluista, jos se harkitaan kohtuulliseksi. Lisäksi perintökaaren mukaan perillinen ei ole velvollinen korvaamaan toisille osakkaille vahinkoa, jos hän on hoitanut kuolinpesän asioita huolimattomasti. Tahallisesti aiheutettu vahinko on aina korvattava.⁷¹

Molempien hallintomuotojen tavoitteena on kuolinpesän selvittäminen niin, että se voidaan jakaa. Tavoite täytetään hoitamalla juoksevaa hallintoa ja omaisuutta, selvittämällä kuolinpesä sekä sen sopimussuhteet ja velat niin, että kuolinpesästä voidaan antaa lopputilitys. Kuolinpesän molemmissa hallintomuodoissa suoritetaan kaikkia edellä lueteltuja toimia. Hallintomuodoilla on kuitenkin eroja, sillä yhteishallinnossa osakkaat saavat itse päättää, mitä tehtäviä kuolinpesässä suoritetaan. Virallishallinnossa pesänselvittäjän velvollisuutena on suorittaa kaikki edellä mainitut tehtävät. Jos esimerkiksi yhteishallinnossa kuolinpesän osakkaat haluavat jättää kuolinpesän jakamattomaksi, se on täysin mahdollista, mutta virallishallinnossa velvollisuus kuolinpesän jakamiselle on suuri. Jos kuitenkin osakkaat toivovat kuolinpesän jakamattomuutta, voi pesänselvittäjä tätä kunnioittaa.⁷²

⁷⁰ Välimäki: Pesänselvityshallinnon tehtävät kuolinpesässä s. 12.

Virallishallintoon palataan tutkielman luvussa 6.4, sillä se on yksi tapa hoitaa kuolinpesän hallintoa, jos vainajan sukuselvitystä ei saada täydelliseksi.

⁷¹ PK 18 luku 7 §. Aarnio: Perillisen oikeusasemasta s. 149 ja Rautiala: Pesänselvitys ja perinnönjako s. 35. sekä KKO:1987:46.

⁷² Välimäki: Pesänselvityshallinnon tehtävät kuolinpesässä s. 5-7

Perintökaaren sääntelyn painopiste on pesänselvityksen ja perinnönjaon menettelykysymyksissä. Tämä osoittaa, että Suomessa tavoitellaan mahdollisimman nopeaa kuolinpesän lopetusta. Saarenpää: Perinnönyhteys ja perinnön ennakko s. 6

Koska vain kuolinpesän osakkailla on oikeus hallita kuolinpesän omaisuutta, ei kolmansilla osapuolilla ole oikeutta vaatia kuolinpesän osakkaita toimimaan tietyllä tavalla. Tällaisiin ulkopuolelta tuleviin vaatimuksiin saa kuka vaan kuolinpesän osakkaista puuttua.⁷³ Jos vainajalta on jäänyt joku oikeustoimi kesken, ei kuolinpesän osakkailla ole velvollisuutta suostua oikeustoimen loppuunviemiseen. Vainaja on voinut esimerkiksi keskustella kiinteistönsä myynnistä naapurilleen. Jos kauppvoja ei ole tehty ennen kuolemaa, ei naapuri voi pakottaa kuolinpesää kiinteistön myyntiin. Kyseistä sääntöä voidaan soveltaa myös puuttuneeseen virkatodistukseen. Ulkopuolisen kiire saada oikeustoimi lainvoimaiseksi kesken osakasluettelon kokoamisen ei ole syy poiketa täydellisen osakasluettelon vaatimuksesta.

Yhden osakkaan tekemät oikeustoimet

Jos kuolinpesän osakas on tehnyt oikeustoimen ilman muiden osakkaiden hyväksyntää, on oikeustoimen pätevyys ratkaistava katsomalla eri henkilöiden välisiä suhteita. Oikeustoimi sitoo aina sen osapuolia. Tämä tarkoittaa, että se kuolinpesän osakas, joka oikeustoimen on tehnyt, on myös sidottu siihen. Ongelma piilee oikeustoimen toisen osapuolen ja kuolinpesän muiden osakkaiden välillä. Jotta oikeustoimi olisi tehokas, pitää sen osapuolilla olla oikeus disponoida oikeustoimen kohde. Osakkaalla ei tätä oikeutta ole. Jos osakas esittää omistavansa omaisuuden yksin ja hänellä on omaisuus konkreettisesti hallinnassaan, voivat saantosuojan edellytykset täytyä. Tällöin muiden kuolinpesän osakkaiden on tyydyttävä omaisuuden lunastamiseen.⁷⁴

Kun Suomessa hoidetaan ulkomaisten kuolinpesien asioita, on huomioitava Suomen verolainsäädäntö. Ulkomainen kuolinpesä katsotaan TVL: 3 § mukaan yhteisöksi eli itsenäiseksi verovelvolliseksi. Sääntö ei ole ristiriidaton, vaan asiantuntijoilla on eri näkemyksiä siitä, jätetäänkö kaikki kuolinpesää koskevat verosäännökset soveltamatta ulkomaisiin kuolinpesiin. Nykänen: Ulkomaisten kuolinpesien tuloverotuksesta s. 434. Tutkimus ei ota kantaa kysymykseen, sillä se ei kuulu tutkimuskysymyksen alaan. On kuitenkin huomioitavaa, että kuolinpesiä ja yhteisöjä koskevat erilaiset verosäännökset, jotka voivat vaikuttaa siihen, miten kuolinpesän asioita on kannattavaa hoitaa esimerkiksi omaisuutta realisoitaessa.

⁷³ Aarnio: Perillisen oikeusasemasta s. 134.

Koska myös muilla tahoilla voi olla tarve saada kuolinpesä selvitettyä ja näin turvata oikeutensa, on heillä tietyissä tilanteissa oikeus vaatia kuolinpesän jouhevaa hallintoa.

Turun hallinto-oikeus 01920/06/1230. Serkulla ei ollut oikeutta saada kuolinpesän omaisuutta, vaikka perittävä oli esittänyt hänelle myyntitarjouksen omaisuudesta ennen kuolemaansa.

KKO:1994:81 Vaikka ulkopuolisilla ole oikeutta puuttua kuolinpesän asioihin, eivät heidän mielipiteensä jää täysin huomiotta. Tapauksessa kuolinpesän osakas omisti 2/3 määräalan kiinteistöstä ja 1/3 kuului kuolinpesälle. Kun kuolinpesän 1/3 osuutta jaettiin perinnönjaossa, ei toisella osakkaalla ollut oikeutta saada palstaa kiinteistöstä, koska 2/3 omistava osakas vastusti jakoa. Syynä oli se, että määräalan siirto koskee tilaa kokonaisuudessaan, eikä siirtoa voi tehdä ilman toisen määräalan omistajan hyväksyntää.

⁷⁴ Aarnio: Perillisen oikeusasemasta s. 146.

Jos kuolinpesän osakas esittäytyy omaisuuden yhteishaltijana, on toisen osapuolen tiedettävä, että ilman erityistä syytä, esimerkiksi valtakirjaa, ei yksi omistajista voi tehdä oikeustoiminta. Toinen osapuoli ei siis saa vilpittömän mielen suojaa, jos hän ei reagoi disponointivallan puutteeseen.⁷⁵

Sopimus kuolinpesän hallinnosta

Kuolinpesän osakkailla on mahdollisuus helpottaa oikeustoimien tekoa kuolinpesässä tekemällä sopimus kuolinpesän hallinnosta. Tämä tarkoittaa jonkun osakkaan valtuuttamista tekemään sitovasti oikeustoimia kuolinpesän puolesta. Pätevä sopimus edellyttää, että kuolinpesän osakkailla on tarkoitus solmia sopimus. Sopimusta ei voi tehdä muut osapuolet kuin kuolinpesän osakkaat. Tässä sopimuksessa osapuolina täytyy olla jokainen kuolinpesän osakas joko henkilökohtaisesti tai häntä edustetaan valtakirjalla. Sopimus voidaan tehdä heti vainajan kuoleman jälkeen, vaikka tarkoituksena ei olisikaan pesän jättäminen jakamattomaan tilaan.⁷⁶ Sopimuksesta huolimatta ovat kuolinpesän osakkaat yhteisvastuullisia siitä vahingosta, joka on aiheutettu henkilölle, jonka oikeus riippuu pesänselvityksestä.⁷⁷ Mikäli piilossa oleva osakas ei ole sopimusta hyväksynyt, on sopimus sitova vain sopimuksen allekirjoittajien välillä. Piilossa olevalla osakkaalla on tällaisessa tilanteessa oikeus hakea pesänselvittäjää. Jos kuolinpesään ilmestyy uusi osakas, on sopimus tehoton, vaikka osakkaat olisivat tehneet sen vilpittömässä mielessä.⁷⁸

Jos yksi kuolinpesän osakkaista on luovuttanut kuolinpesän osakkuutensa ulkopuoliselle, tarvitaan myös tämän henkilön hyväksyntä oikeustoimelle. Oikeustoimen toinen osapuoli saa vilpittömän mielen suojaa, jos hän ei ole ollut tietoinen luovutuksesta. Aarnio: Havaintoja perintöosuuden luovutuksesta s. 107. Perintöosuuden luovutuksesta lisää tutkielman luvussa 7.3.

⁷⁵ PK 24 luku. Kolehmainen: Sopimus ja kuolinpesän hallinto s. 8. sekä Aarnio: Perillisen oikeusasemasta s. 147.

Piilossa olevan osakkaan oikeuksia ei ole suojattu yhden osakkaan toimia vastaan. KKO:1987:80. Tapauksessa toimitusmiehet olivat yhdistäneet kiinteistöjä, joista yhden omisti kuolinpesä. Tieto toimituksesta oli annettu yhdelle osakkaalle. Toinen osakas vaati toimituksen muuttamista, koska hän ei ollut saanut kutsua toimitustilaisuuteen ja näin ollen hänellä ei ollut mahdollisuutta lausua mielipidettään. Tuomioistuimen mukaan yhteisomistuksessa olevan kiinteistön osalta kutsu täytyy antaa vain yhdelle osakkaalle ja tästä syystä toimitusmiesten päätös pysyy. Piilossa olevan osakkaan osalta asia on huolestuttava, koska hänelle tai hänen edunvalvojalleen ei anneta oikeutta lausua mielipidettään. Ainoa keino kumota päätös on esittää poissaololle laillinen este. Asianosaisen laillinen este on säädetty Oikeudenkäyntikaaren 12 luvussa 28 § ja siitä voi lukea Frände – Helenius ja muita: Prosessioikeus kohdasta Oikeudenkäynti käräjäoikeudessa (asianosaisen poissaolon ja siihen rinnastettavan laiminlyönnin seuraukset).

⁷⁶ Aarnio-Kangas: Avioliitto, perintö ja testamentti s. 123.

⁷⁷ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 426.

⁷⁸ Kolehmainen: Sopimus ja kuolinpesän hallinto s. 81..

Sopimuksen sisältö on sopimusvapauden piirissä. Mikäli siinä ei ole eritelty tai jaettu päätäntävaltaa, on päätäntävallan saaneella oikeus tehdä kuolinpesän kaikkia osakkaita sitovia oikeustoimia koskien koko kuolinpesän omaisuutta. Sopimus voi olla voimassa määräajan tai toistaiseksi. Toistaiseksi voimassa oleva sopimus päättyy, kun se irtisanotaan, raukeaa tai tuomioistuimen päätöksellä lopetetaan. Sopimuksen irtisanomiselle ei ole asetettu määrämuotovaatimusta ja sopimus päättyy, kun kolme kuukautta on kulunut irtisanomisajankohdasta. Määräajaksi tehty sopimus voidaan irtisanoa ainoastaan vetoamalla pätevään perusteeseen. Tällainen peruste voi olla esimerkiksi osakkaan kuolema.⁷⁹

5.2 Epätäydellisen sukuselvityksen vaikutus kuolinpesän hallintoon ja sen aiheuttama oikeustoimen pätemättömyys

Miksi täydellinen sukuselvitys on tarpeellinen kuolinpesän asioita hoitaessa? Sukuselvitysten ja muiden asiakirjojen avulla on jäljitettävissä oikeustoimien todelliset osapuolet.⁸⁰ Sukuselvityksen aukottomuus onkin merkittävässä asemassa kuolinpesän asioiden hoitamisessa. Jos perittävältä on jäänyt kaksi tai useampi oikeudenomistaja, syntyy kuolinhetkellä yhteishallintosuhde. Yhteishallinnon nimissä tehtäviin oikeustoimiin tarvitaan kaikkien osakkaiden suostumus. Jos vainajan sukuselvitys on aukollinen, ei saada varmuutta siitä, että kaikki osakkaat ovat toimen hyväksyneet.

Kuolinpesän sukuselvityksen ollessa vajaa, ei oikeustoimia tehdessä voida todeta kaikkien osakkaiden suostuneen oikeustoimeen. Tästä syystä osakas, jota ei näy olemassa olevista sukuselvityksistä, voi riitauttaa oikeustoimen. Vain osan osakkaista hyväksymä oikeustoimi on pätemätön. Pätemättömyys on voimassa, vaikka oikeustoimi olisi ollut sinänsä välttämätön esimerkiksi kuolinpesän velkojen maksamiseksi. Näin on siitä syystä, että jokaisella kuolinpesän osakkaalla on oikeus olla mukana valitsemassa realisoitavaa omaisuutta.

Edustusvallan puute voi kuitenkin korjaantua esimerkiksi osakkaan passiivisuuden perusteella. Jos osakas, joka ei ole ollut oikein edustettuna oikeustoimessa, ei reagoi

⁷⁹ Aarnio-Kangas: Avioliitto, perintö ja testamentti s. 123.

⁸⁰ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 377.

asiaan saatuaan tietää oikeustoimesta, on toisella osapuolella oikeus uskoa, että osakas on hyväksynyt oikeustoimen. Osakkaan on kuitenkin pitänyt olla tietoinen niin kuolinpesän osakkuudestaan, kuin itse oikeustoimesta. Tässä kohtaa täytyy ottaa huomioon, että perintö täytyy ottaa vastaan 10 vuotta perittävän kuoleman jälkeen. Mikäli perintöä ei ole otettu vastaan, korjaantuu oikeustoimen tehottomuus.⁸¹ Oikeustoimen toisen osapuolen onkin odotettava 10 vuotta, jotta hän saa tietää, tuleeko joku vetoamaan tähän pätemättömyysperusteeseen. Toisaalta jos vainajan sukuselvitystä ei ulkomailta saada ja siellä joku perillinen olisi, on piilossa olevalla osakkaalla ainoastaan 10 vuotta aikaa puuttua oikeustoimeen ja vaatia perintöä.

Oikeustoimen osapuolella on halutessaan oikeus vetäytyä oikeustoimesta, mikäli toinen osapuoli on ollut vajaavaltaisesti edustettuna. Tämä oikeus on ainoastaan silloin, kun hän ei ole tiennyt puutteesta oikeustoimea tehdessä. Jos hän on ollut tietoinen virheestä, ei hän voi vetäytyä oikeustoimesta ja pätemättömyysperusteen rautessa hän on sidottu oikeustoimeen. Näin käy, kun on kulunut 10 vuotta oikeustoimesta tai poissaollut osakas hyväksyy joko nimenomaisesti tai hiljaisesti oikeustoimen. Oikeus vetäytyä sopimuksesta johtuu siitä, että osapuoli joutuu elämään epävarmuudessa. Hänellä ei ole tietoa siitä, tuleeko oikeustoimi päteväksi ja jos tulee niin milloin. Tästä syystä vetäytyminen ei onnistu enää sen jälkeen, kun pätemättömyysperuste on rauennut.⁸²

Vilpittömän mielen suoja

Oikeustoimen toinen osapuoli ei tavallisissa tilanteissa saa vilpittömän mielen suojaa, vaikka hän olisi nähnyt perukirjan virkatodistusliitteineen. Vilpittömän mielen suojan voi kuitenkin saada sellainen oikeustoimen osapuoli, kuka on nähnyt perukirjan, jonka osakasluettelon maistraatti on vahvistanut. Näin on riippumatta siitä, ovatko lopulta kaikki osakkaat tulleet merkatuiksi perukirjaan. Sopijakumppani saa siis suojaa myös sellaista henkilöä vastaan, joka on jäänyt merkitsemättä maistraatin vahvistamaan osakasluetteloon, mikäli sopijakumppani ei puutteesta tiennyt.⁸³ Jos maistraatti on vajaan

⁸¹ Lohi: Jäämistöomaisuutta koskevat oikeustoimet ja sivullissuoja s. 82 ja Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 69.

⁸² Aarnio – Kangas – Puronen – Rabinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 242-243 ja Aarnio: Perintöoikeus s. 98.

⁸³ Lohi: Jäämistöomaisuutta koskevat oikeustoimet ja sivullissuoja s. 70 ja HE 21/1994 yksityiskohtaiset perustelut.

sukuselvityksen takia vahvistanut puutteellisen osakasluettelon, ei osakasluettelosta puuttunut osakas voi poistaa kolmannen vilpittömän mieltä.

Jotta perintökaaren 20 luvun 9c§ voidaan soveltaa ja kolmas osapuoli saada vilpittömän mielen suojaa, pitää osakkaiden tehdä oikeustoimi kuolinpesän puolesta. Perintökaaren pykälä ei sovellu tilanteisiin, joissa osakkaat ovat esiintyneet tavallisina yhteisomistajina. Pykälä ei sovellu myöskään oikeustoimiin, joissa toisena osapuolena on kuolinpesän osakas. Tämä rajoitus pätee, vaikka edellä mainittu kuolinpesän osakas ei olisi tietoinen siitä, että yksi kuolinpesän osakas ei ole hyväksynyt hänen ja kuolinpesän välistä oikeustointia. Säännöksen soveltamisala on kuitenkin sillä tavoin laaja, että se soveltuu kaiken tyyliin oikeustoimiin. Ei ole siis väliä, onko kyse myynnistä, lahjoituksesta, panttauksesta tai vuokrauksesta.⁸⁴

Soveltamisalan lisäksi vilpittömän mielen suojan saamiseksi on määritelty tiettyjä edellytyksiä. Kuten olen edellä maininnut, pitää suojaa saadakseen kuolinpesän osakasluettelo olla vahvistettu maistraatissa. Osakasluettelon vahvistus pitää olla voimassa oikeustointia tehdessä. Lohi kirjoittaa kuitenkin, että joissain tilanteissa voitaisiin hyväksyä myös osakasluettelo, joka on vahvistettu vasta oikeustoimen suorittamisen jälkeen. Vahvistetussa osakasluettelossa pitää olla mainittuna juuri ne osakkaat, jotka ovat allekirjoittaneet oikeustoimen kuolinpesän puolesta. Oikeustoimen toisella osapuolella ei ole velvollisuutta tarkistaa osakasluettelo tai perukirjaa. Hän voi vedota vilpittömän mielen suojaan ja perintökaaren 20 lukuun, vaikkei olisikaan tutustunut kuolinpesän papereihin.⁸⁵

Suojan saamiseksi oikeustoimen osapuolen on täytynyt olla tietämätön vahvistetun osakasluettelon virheestä. Hän ei siis ole tiennyt, eikä hänen olisikaan pitänyt tietää virheestä. Tietämättömyys ei täyty jos henkilö on ollut tietoinen virheestä ja ylimääräisestä osakkaasta, tai hänen olisi pitänyt huomata virhe olosuhteista. Esimerkkeinä edellä mainitusta tilanteesta voisi olla kiireinen aikataulu oikeustoimen

⁸⁴ Lohi: Jäämistöomaisuutta koskevat oikeustoimet s. 72-74 ja Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 66-69.

⁸⁵ Lohi: Jäämistöomaisuutta koskevat oikeustoimet ja sivullissuoja s. 74.

Suomessa on puhuttu paljon perukirjan legitimaatiovaikutuksesta, joka on merkittävässä roolissa tutkittaessa vilpittömän mieltä. Tällä hetkellä perukirjan tietoihin ei ole oikeutta luottaa. Tästä lisää tutkielman luvussa 4.2.

suorittamisessa tai erittäin huonosti ja niin puutteellisesti tehty perukirja, että osapuolen pitäisi tajuta, että perukirjassa voi ilmetä muitakin virheitä. Vilpittömän mielen suojan saamiseksi oikeustoimen osapuolen ei tarvitse laittaa sopimusta täytäntöön. Hänen ei tarvitse ottaa sopimuksessa hänelle tulevaa omaisuutta konkreettisesti hallintaansa tai lainhuudattaa kiinteistön saantoa. Hänellä on oikeus laittaa sopimus täytäntöön, vaikka hän olisi ennen täytäntöönpanoa saanut tietää virheestä.⁸⁶

Jos vilpittömän mielen suojan soveltamisala ja edellytykset täyttyvät, jää oikeustoimi kuolinpesää sitovaksi myös poissaolleen osakkaan osalta. Hänellä ei ole esimerkiksi oikeutta vaatia kuolinpesää lunastamaan esinettä takaisin. Oikeustoimi voi kuitenkin olla pätemätön muista syistä, kuin että oikeustoimessa on sivuutettu osakas. Muihin pätemättömyysperusteisiin PK 20 luku ei päde. Edellä mainittuja muita pätemättömyysperusteita voisi olla esimerkiksi osakkaan vajaavaltaisuuden huomioonottamisen puuttuminen, sopimus rikkoo lesken tai legaatinsaajan oikeutta tai kuolinpesä on asetettu virallisselvitykseen ennen oikeustoimen tekoa. Jos sopijapuoli ei saa vilpittömän mielen suojaa, voidaan hänet velvoittaa palauttamaan oikeustoimessa siirtynyt omaisuus. Myös sivuutettu osakas voi ajaa tällaista kannetta.⁸⁷

Kuolinpesän päättymisen perinnönjakoon

Kun kuolinpesä on selvitetty, voidaan aloittaa sen jakaminen. Suomessa ei ole säädetty määräaikaakaan siitä, milloin kuolinpesä on lopetettava jakamalla joko sopimus- tai toimitusjakona. Molempien tarkoituksena on jakaa kuolinpesän omaisuus osakkaille. Sopimusjaossa jokainen osakas hyväksyy joko henkilökohtaisesti tai valtakirjalla perinnönjakosopimuksen. Tämä vaatii jokaisen osakkaan läsnäoloa. Jokaisella osakkaalla on oikeus vaatia jakoa, kunhan pesä on selvitetty. Toimitusjaossa haetaan pesään pesänjakaja. Pesänjakaja määrätään silloin, kun osakkailla ei ole yhteisymmärrystä jakosopimuksen sisällöstä tai jonkun osakkaan osuus kuolinpesästä on ulosmitattu.⁸⁸

⁸⁶ Lohi: Jäämistöomaisuutta koskevat oikeustoimet ja sivullissuoja s. 75 ja HE 21/1994 yksityiskohtaiset perustelut.

⁸⁷ Aarnio – Kangas – Puronen – Rabinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 242.

Yleiset oikeustoimen pätemättömyysperusteet on määritelty Laissa varallisuus oikeudellisista oikeustoimista luvussa 3. Pätemättömyysperusteita ovat esimerkiksi pakko, petollinen viettely tai toista oikeustoimen osapuolta on käytetty hyväksi. Lisää pätemättömyysperusteista voi lukea Saarnilehto: Sopimusoikeuden perusteet s. 118.

⁸⁸ PK 23 luku. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 492-498 ja Norri: siviilioikeus s. 248 ja Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta I s. 70.

Kun kuolinpesä on määrätty pesänselvittäjäksi, ei jakoa voida aloittaa ennen kuin pesänselvittäjä on ilmoittanut pesänselvityksen päättyneen. Pesänjakajan määrää vainajan kotipaikan käräjäoikeus.

Vainajan sukuselvityksen ollessa aukollinen, ei kuolinpesää kuitenkaan voida jakaa.⁸⁹ Kuolinpesän ei kuitenkaan tarvitse jäädä jakamattomaksi. Perintökaari antaa mahdollisuuksia poistaa sukuselvityksen aukollisuuden aiheuttaman ongelman. Seuraavassa luvussa käsitellään näitä perintökaaren mahdollistamia ratkaisuja ja otetaan kantaa niiden käytännön toimivuuteen.

6. VAIHTOEHDOT PIILOSSA OLEVAN OSAKKAAN OIKEUKSIEN TURVAAMISEKSI

6.1 Ulkoministeriöltä saatu apu virkatodistusten tilaamiseksi

Kuolinpesää ei voida jakaa niin kauan, kun vainajan sukuselvitys on aukollinen. Aukollisuuden voi kuitenkin poistaa hakemalla kohdemaasta puuttuva virkatodistus. Ulkomaisen viraston kanssa asiointi vaatii erityistietoa, mistä johtuen ulkoministeriölle on voinut tehdä toimeksiannon virkatodistuksen tilaamiseksi.

Edes ulkoministeriö ei voi poistaa ongelmaa, jonka aiheuttaa puute kohdemaan väestötiedoissa. Puutteesta johtuen myös ulkoministeriön tilauspyynnöt ovat palautuneet tuloksettomina. Virkatodistuksen puuttuessa ulkoministeriö on kirjoittanut estekirjeitä, joissa todetaan, ettei yrityksistä huolimatta virkatodistusta ole kohdemaasta saatu. Ulkoministeriön mukaan kyseinen estetodistus riittää poistamaan sukuselvityksen vajauksen aiheuttaman ongelman perunkirjoituksessa.⁹⁰ Jos todistus riittää perunkirjoitukseen, on ajateltavaa sen riittävän myös erilaisten oikeustoimien tekemiseen, sillä niissä osapuolet todetaan perukirjan ja sen liitteiden eli sukuselvityksen avulla. Todistus ei kuitenkaan poista sitä ongelmaa, että tietojen puuttuminen ei vielä todista perillisen puuttumista. Estetodistuksen vähäisen todistusarvon tulkinta vaikeuttaa

Pesänjakajalla on velvollisuus ratkaista pesää koskevat ongelmat. Osakkaat voivat nostaa kanteen ongelmakohdista vain, jos heillä on perusteltu oikeudellinen tarve siihen tai laki velvoittaa kanteen nostamiseen määräajassa. Pesänjakaja arvostaa kuolinpesän omaisuuden ja päättää siitä, miten omaisuus jaetaan osakkaiden kesken. Virallisjaossa jakokirjan allekirjoittaa ainoastaan pesänjakaja. Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 84.

⁸⁹ Katso tutkielman luku 6.3.

⁹⁰ 22.5.2019 saatu sähköpostiviesti ulkoministeriöstä.

Maistraatin mukaan estetodistus todistaa sen, ettei virallista todistusta saada. Jos sukuselvitys halutaan vahvistaa maistraatissa, vaatii tämä estetodistuksen lisäksi muunlaista todistelua. Maistraatin sähköpostivastaus.

kuitenkin muiden osakkaiden toimimista kuolinpesässä. Toisten osakkaiden joustavan toiminnan mahdollistaminen saa olla syy tulkita perintökaaren säädöksiä todistuksen arvoa korostavalla tavalla.⁹¹

Ulkomaisen virkatodistuksen tilaaminen ulkoministeriön avulla tai estetodistus kuulostavat hyvältä tavalta poistaa aukollisuus sukuselvityksessä. Valitettavasti ulkoministeriö on lopettanut virkatodistusten tilaamisen 1.5.2019 alkaen, mistä johtuen myöskään estetodistuksia ei enää kirjoiteta. Ulkoministeriön rooli sukuselvitysten tilaamisessa ulkomailla on siis muuttunut. Nykyään sen velvollisuus on ylläpitää ulkomaisten väestötietoja ylläpitävien organisaatioiden yhteystietoja. Tämän lisäksi ulkoministeriö vastaanottaa virkatodistustilauksia, mutta ainoastaan erikoistilanteissa. Erikoistilanne on kyseessä, jos kohdemaan viranomainen antaa tietoja ainoastaan toiselle viranomaiselle.⁹² Virkatodistuksia on edelleen mahdollista saada ulkomailta, mutta se ei ole helppoa.

Vaikka vainajasta saataisiin kohdemaan lain mukainen virkatodistus, on sen pätevyys Suomessa kyseenalainen. Koska esimerkiksi Amerikassa henkilön antama valahtoinen lausunto on ainoa saatavana oleva todistus, pitäisi sen olla hyväksyttävä Suomessa. Kuisma on artikkelissaan todennut, että Amerikassa valahtoisilla lausunnoilla on suuri julkinen luottamus, joka lisää niiden totuusarvoa. Hän kuitenkin lisää, että valahtoisia lausuntoja arvioitaessa pitää ottaa huomioon maan oikeuslaitoksen vahvuus ja sen tuoma turva lausunnolle. Tästä syystä esimerkiksi Afrikan maiden lausunnot eivät ole yhtä luotettavia ja niissä väärennösten mahdollisuus on suurempi. Lopullisen päätöksen siitä, millainen todistusarvo ulkomailta saadulle todistukselle annetaan, tekee asiaa käsittelevä suomalainen organisaatio.⁹³ On ymmärrettävää, että yhtä pitävää kantaa eri maista

⁹¹ Suomessa on ennenkin muutettu kansalaisten toimintaa hankaloittavia lakeja ja tulkittu niitä toimia helpottavalla tavalla. Tutkimuksen s. 65.

⁹² Konsulipalvelulaki 8 luku 30 §. 22.5.2019 ja 18.9.2018 saatu sähköpostiviesti ulkoministeriöstä. Sähköposteissa on mainittu, että muutoksen taustalla on aikaisempi epäyhtenäinen käytäntö virkatodistusten tilaamisessa ja globalisaatio, joka mahdollistaa osakkaiden itsenäisen yhteydenpidon ulkomaisen viranomaisen kanssa ja näin mahdollistaa virkatodistuksen tilauksen kohdemaasta ilman ministeriön apua.

⁹³ 22.5.2019 saatu sähköpostiviesti ulkoministeriöstä, Kuisma: Kansainvälistä aviovarallisuus- ja jäämistöoikeuskäytäntöä s. 993 ja Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja jäämistöoikeus s. 656. Ongelman aiheuttaa se, että Suomessa väestötietojärjestelmä on maailman huippua, mutta kaikkialla maailmassa ei ole sama tilanne. Useissa maissa ei ole ollenkaan väestötietojärjestelmää ja vaikka olisi, ei siellä tunneta todistusta, jossa vanhemman tiedoissa näkyisi suoraan lasten tiedot. 22.5.2017 saatu

saaduille todistuksille ja niiden totuusarvolle ei voida antaa. Tämä lisää epävarmuutta kuolinpesässä, kun heillä ei ole varmuutta siitä, miten eri organisaatiot Suomessa suhtautuvat eri maista saatuihin todistuksiin. Useat kuolinpesät voivatkin jättää ulkomaisen todistuksen kokonaan hakematta, jos on pienikin epävarmuus sen toimivuudesta Suomessa.

6.2 Osakasluettelon vahvistaminen maistraatissa

Kun on todettu, ettei ulkomailta saada virkatodistusta, voidaan kääntyä maistraatin puoleen ja pyytää sitä vahvistamaan osakasluettelo. Tämä tarkoittaa vahvistusta siitä, että kaikki osakkaat on merkitty perukirjaan oikein. Vahvistusta voi vaatia perilliset, yleistestamentin saaja, leski tai pesänselvittäjä. Yleisesti sukuselvitys ja testamentti osoittavat kuolinpesän osakkaat ja tällöin perukirja liitteineen riittää osoittamaan osakkaat, eikä vahvistusta tarvita. Vahvistaminen on tarpeen silloin, kun avio- ja sukulaisuustiedot eivät näy sukuselvityksessä. Näin voi olla silloin, kun virkatodistukset ovat virheellisiä tai virkatodistusta ei jostain syystä saada.⁹⁴

Myöskään maistraatin vahvistaman osakasluettelo ei ole immuuni virheille. Lohi on pohtinut syitä maistraatin virheellisille vahvistuksille. Hänen mukaansa virhe osakasluettelon vahvistuksessa voi johtua väestökirjanpidon virheestä. Tämä tarkoittaa sitä, että perittävä on asunut sellaisessa valtiossa, jossa ei ole väestörekisteriä tai väestötietojärjestelmän tiedot ovat tuhoutuneet.⁹⁵

sähköposti ulkoministeriöstä ja Halijoki: Uskottu mies ja edunvalvonta s. 249 sekä Aarnio – Kangas – Puronen - Räbinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s.119.

Helinin mukaan Euroopan sisällä virallisilla asiakirjoilla, jotka on laadittu virallisen notaarin läsnäollessa, on sama todistusarvo kohdemaassa, kuin sillä on alkuperäisessä massa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että jokaisessa maapallon valtiossa laadituilla todistuksilla on todistusarvoa täällä. Tämä johtuu siitä, että niiden totuutta ei voida mitenkään selvittää. Joissain tilanteissa totuuden voisi selvittää DNA-testillä. Tämä ei kuitenkaan Suomessa ole vielä mahdollista, ilman osallisten lupaa. DNA-testillä voitaisiin sulkea pois epäilyt väärän perillisen merkitsemistä selvitykseen. Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja jäämistöoikeus s. 656 ja Euroopan perintösopimuksen artiklat 59 ja 60.

⁹⁴ Osakasluettelon vahvistamisesta on säädetty PK 20 luvun 9 §:ssa. Norri: Perintö ja testamentti s. 383

⁹⁵ Lohi: Jäämistöomaisuutta koskevat oikeustoimet ja sivullissuoja s. 71

Maistraatti on osakasluettelo vahvistaessaan perukirjan tietojen varassa. Jos perukirjassa ei ole merkintää yleistestamentista, vahvistaa maistraatti virheellisesti osakasluettelon ilman yleistestamentin saajaa kuolinpesän osakkaana. Testamentin merkitsemättä jättäminen voi johtua joko osakkaiden tahallisesta testamentin piilottamisesta. Näin osakkaat saavat piilotettua yhden kuolinpesän osakkaan. Virhe voi olla myös puhdas vahinko, sillä kaikkien vainajien testamentit eivät tule osakkaiden tietoon ennen perunkirjoituksen toimittamista. Aina ei ole myöskään selvää, milloin testamentti on vain legaatti ja milloin yleistestamentti. Tällaiset tulkintavirheet voivat aiheuttaa kuolinpesän osakkaan puuttumisen vahvistetusta osakasluettelosta. Lohi: Jäämistöomaisuutta koskevat oikeustoimet ja sivullissuoja s. 71.

Osakasluettelon vahvistaminen maistraatissa tapahtuu antamalla maistraattiin joko alkuperäinen perukirja tai oikeaksi todistettu kopio. Kun kuolinpesässä on tieto vajaasta osakasluettelosta, kannatta alkuperäisiä perukirjoja tehdä yksi enemmän maistraattia varten. Jos perukirjaa ei löydetä mistään, saa sen tilattua verotoimistosta. Kannattaa kuitenkin huomioida, että virkatodistusliitteet eivät enää nykypäivänä lähde perukirjan mukana verotoimistoon. Tästä syystä ne kannattaa säilyttää, sillä niiden uusintatilauksesta tulee turhia lisäkuluja.⁹⁶

Maistraattiin tulee vahvistettavaksi vuosittain noin 10 000 perukirjaa, joka on joka viides Suomessa tehtävistä perukirjoista. Hakemuslomake tulostetaan verkosta ja sen voi lähettää perukirjan ja sen liitteiden kanssa mihin tahansa maistraattiin. Perukirjoja vahvistetaan vain osassa maistraateista, mutta vahvistuspyynnön vastaanottaa mikä tahansa maistraatti. Virkatodistusten lisäksi olennaista tietoa on vainajan siviilisääty ja mahdollinen testamentti. Testamentti pitää laittaa perukirjaan liitteeksi. Siviilisäädyn osalta merkittävää on puolisoiden avio-oikeus. Se on voitu poissulkea avioehdolla ja toisaalta, jos vainaja on eronnut tai leski, on perukirjassa tärkeää olla merkintä osituksen suorittamisesta tai suorittamatta jättämisestä.⁹⁷

Vahvistaminen koskee ainoastaan osakasluetteloa, eikä viranomaisen tarkista, että perukirja on tehty kaikkien perintökaaren säädösten mukaisesti. Maistraatti perii vahvistuksesta 60 tai 120 euron suuruisen palkkion riippuen kuolinpesän osakkaista. Halvempi vahvistus käsittää osakasluettelot, joiden mukaan osakkaina ovat leski, rintaperilliset tai vanhemmat.⁹⁸ Vahvistuksen voi hakea poikkeuksellisesti kuka vaan, jos

⁹⁶ Aarnio – Kangas – Puronen – Räbinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 236.

Maistraatin vahvistama osakasluettelo on ainoa keino antaa perukirjan osakasluettelolle merkitystä. Suomessa ei ole mahdollisuutta hakea rasisitustodistuksen kaltaista selvitystä pesän osakassuhteista. Aarnio: Perunkirjoitusjärjestelmämme arviointia s. 748.

Ainoastaan yleistestamentin saaja on kuolinpesän osakas, legaatinsaajan oikeus on turvattu sillä, että hänelle tulevan omaisuuden omistusoikeus siirretään jo ennen pesänjakoa. Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 127-128.

⁹⁷ Aarnio – Kangas – Puronen – Räbinä; Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 238. HE 229/2005 s. 8.

Jos vahvistushakemuksen tekijä tietää sellaisesta asiasta, joka vaikuttaa vahvistukseen esimerkiksi testamentista tai ulkomailla olevasta kuolinpesän osakkaasta ja jättää kertomatta asiasta, on hän syyllistynyt rangaistavaan tekoon. Samoin käy muulle henkilölle, joka on ollut tietoinen hakijan vilpillisyydestä eikä puutu siihen.

⁹⁸ Koponen: Kuolinpesän osakkaan opas s. 33.

Vaikka maistraatti ei ota kantaa perukirjan sisältöön, on sillä velvollisuus tarkistaa, että pesän ilmoittaja ja uskotut miehet ovat asianmukaisesti allekirjoittaneet perukirjan. Maistraatti ei ota kantaa siihen, miten

vahvistuskulut on merkattu etukäteen perukirjaan. Tämä riittää osoittamaan osakkaiden tahdon vahvistamiselle.⁹⁹

Osakasluettelon vahvistuttaminen ei vaadi 100 prosentista varmuutta, vaan riittää, että asiasta on hankittu riittävä selvitys.¹⁰⁰ Joissain tilanteissa vahvistushakemuksen liitteenä olevat asiakirjat eivät riitä osakasluettelon vahvistamiseen. Tällöin hakijaa pyydetään täydentämään hakemus ja tilaamaan esimerkiksi osakkaasta puuttuva virkatodistus. Puutteen ilmettyä maistraatti palauttaa hakemuksen palveluperiaatteen mukaisesti maksutta. Palautuksesta ilmoitetaan myös henkilölle, joka perukirjan mukaan vastaa kuolinpesää koskeviin kysymyksiin. Jos puutetta ei korjata, eikä maistraatti voi saaduilla tiedoilla luetteloa vahvistaa, jää osakasluettelo vahvistamatta. Tällöin maistraatti ei peri maksua vahvistuksesta. Vahvistamattomuuspäätökseen tyytymätön voi hakea muutosta hallinto-oikeudelta.¹⁰¹

Sukuselvityksen puute voidaan korvata antamalla virkatodistuksen sijaan muuta todistelua. Todistelun riittävyys määritellään tapauskohtaisesti ja kriteerinä on pidetty huolellisen henkilön arviota osakastietojen oikeellisuudesta. Näin ollen sukuselvitys on vahvistettava, jos on perusteltua otaksua, että tiedot ovat oikein. Virkatodistuksen korvaava todistelu voi olla esimerkiksi vapaamuotoinen todistus henkilön kuolemasta, naimattomuudesta tai lapsettomuudesta. Lisäksi harkinnassa kiinnitetään huomiota ulkomailla asumisen kestoon ja eri todisteluja yhteneväisyyteen sekä luotettavuuteen. Tapauskohtainen harkinta antaa mahdollisuuden ottaa huomioon konkreettisia asioita esimerkiksi ulkomailla asuneen naisen iän ja tämän vaikutus mahdollisiin rintaperillisiin.¹⁰² Harkinnanvarainen vahvistus mahdollistaa oikeanlaatuisen ratkaisun kyseisessä tilanteessa, mutta se aiheuttaa epävarmuutta todistelun riittävydestä..

kuolinpesä pitäisi jakaa osakkaiden kesken. Maistraatti ei myöskään anna lausuntoa siitä, onko pesässä edunvalvontaa tarvitseva osakas tai onko edunvalvojan ja edunvalvottavan välillä etujen ristiriita. Vahvistettuun sukuselvitykseen ei tule merkintää pesän luovutuksesta tai perinnön menettämisestä, joten se ei ole aina täysin oikea luettelo henkilöistä, keneltä oikeustoimeen tarvitaan lupa. Tämä johtuu siitä, että maistraatti vahvistaa osakasluettelon, niin kuin se on vainajan kuollessa, eikä siinä oteta huomioon mahdollisia tulevia muutoksia. Osakasluettelo ei vanhene, mutta se menettää merkityksensä osakkaan kuollessa, ellei myös osakkaan osakasluetteloa ole vahvistettu.

⁹⁹ Aarnio – Kangas – Puronen- Rabinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 239.

¹⁰⁰ 100 prosentista varmuutta ei tarvita, koska osakasluettelon vahvistaminen vääränlaisena ei estä merkitsemättä jäänyttä osakasta vaatimasta perintöä. Vahvistetusta osakasluettelosta poisjätetty osakas ei menetä oikeuttaan perintöön, vaan vahvistuksen tavoitteena on antaa oikeustoimen kolmansille osapuolille varmuus kuolinpesän osakkaista. Sähköpostiviesti maistraatista.

¹⁰¹ HE 229/2005 s. 14.

¹⁰² Sähköpostivastaus maistraatilta.

Hakijalla ei ole mittapuita itse varmistaa selvityksen riittävyyttä, vaan hänen täytyy odottaa maistraatin vastausta ja mahdollista lisäselvityspyyntöä.¹⁰³

Vahvistettu osakasluettelo on välttämätön, jos kuolinpesällä on omaisuutta ulkomailla. Monissa maissa omistusoikeus voidaan myöntää vain, jos kaikki osakkaat ovat omaisuuden siirron hyväksyneet. Tämän osoittamiseksi vaaditaan vahvistettu osakasluettelo.¹⁰⁴

Maistraatti voi vahvistaa osakasluettelon ainoastaan niissä tilanteissa, joissa vainajalla oli kotipaikka Suomessa.¹⁰⁵ Osakasluettelon vahvistus ei siis ole mahdollista niissä tilanteissa, joissa vainaja on menehtynyt ulkomailla, mutta perintöön sovelletaan Suomen lakia. Syynä saattaa olla se, että ulkomailta saatu todenmukainen virkatodistus on enemmän poikkeus kuin sääntö.

6.3 Edunvalvojan hakeminen piilossa olevalle osakkaalle

Vainajan sukuselvitystä vahvistettaessa todistelukynnystä voidaan laskea hakemalla piilossa olevalle osakkaalle edunvalvojaa.¹⁰⁶ Toisaalta osakasluettelon vahvistaminen voidaan välttää hakemalla edunvalvoja tiedossa olevalle, mutta poissaolevalle osakkaalle, tai sellaiselle osakkaalle, jonka tämänhetkinen olinpaikka ei ole tiedossa. Henkilön oleskelupaikan ollessa tuntematon, pitää hänen kotipaikkansa oikeuden ilmoituksen

¹⁰³ Ennustettavuuden ongelmana on se, että se voi vähentää ihmisten luottamusta oikeuteen, koska oikeus näyttäytyy silloin mielivaltaisena. Jääskinen: Ennustettavuudesta s. 35.

¹⁰⁴ Osakasluettelo ei tosiaan ole välttämätöntä vahvistaa. Se antaa kuitenkin kolmannelle osapuolelle tietyissä tilanteissa mahdollisuuden vedota vilpittömään mieleen. Tästä syystä se on järkevää tehdä, kun suoritetaan oikeustoimia, joilla on suuri rahallinen merkitys. Vahvistamattomuus ei kuitenkaan vaikuta oikeustoimen osapuolen oikeuteen saada lainhuutoa, sillä se voidaan myöntää, kunhan kaikki virkatodistukset ovat kunnossa. Sähköpostivastaus maistraatilta. Katso lisää vilpittömästä mielestä tutkielman luku 5.2.

¹⁰⁵ KHO:2016:22. Tapauksessa on myös todettu, että osakasluettelon vahvistaminen on toimi, josta ei voida valittaa hallinto-tuomioistuimeen, koska siinä ei virallisesti ratkaista riitaisaa pesän osakkuutta. Tapaus on mielenkiintoinen, sillä siinä todetaan, että maistraatilla on oikeus vahvistaa riita yleis- ja erityistestamentin välillä, mutta tähän ratkaisuun ei saa hakea muutosta. Toisaalta ratkaisussa todetaan, että yleisesti pesänjakajalla on oikeus ratkaista osakasasemaa koskeva kysymys. Ymmärrän perustelun siitä, että pesänjakajan hakeminen ainoastaan osakasaseman ratkaisemiseksi kuormittaisi kuolinpesää rahallisesti. Jos maistraatti päättää ensisijaisesti osakasasemasta, jota tarvitaan pesänjakajan hakemiseen, kumman toimenkuvaan lopullinen päätös kuuluu? Jos tapauksessa olisi maistraatti antanut hakijalle osakasaseman, olisivatko muut voineet riitauttaa tämän hakemalla pesänjakajan? Mielestäni tämä ei ole mahdollista, sillä tapauksen perustelujen mukaan on perintökaaren tavoitteiden mukaista, että asia ratkaistaan vain yhden kerran. Maistraatti ja pesänjakaja ovat siis molemmat mahdollisia edellä mainitun riidan ratkaisijoita. Jos maistraatista ollaan haettu osakasluettelon vahvistamista, ei pesänjakaja voi tähän puuttua ilman aihetta epäillä, että maistraatin selvitys ei ole riittävä osoittamaan osakkaita.

¹⁰⁶ Sähköpostivastaus maistraatilta.

saatuaan määrätä henkilölle edunvalvoja. Ilmoituksen voi tehdä sukulainen tai muu, jonka oikeuteen asia liittyy. Poissaolevalle osakkaalle on määrättävä uskottu mies hoitamaan hänen asioitaan, mikäli ei ole soveliaampaa panna omaisuutta talteen. Edunvalvojan määrääminen kuolinpesään turvaa sen, että kuolinpesän toiminta on julkisen valvonnan alainen.¹⁰⁷

Poissaolevalle osakkaalle on helppoa hakea edunvalvojaa, sillä hänen tiedetään olevan elossa. Ongelmia syntyy, jos sukuselvitys ei osoita tiettyä henkilöä kuolinpesän osakkaaksi, eikä hänestä saada mitään tietoa. Lisäksi vainajan asuminen ulkomailla aiheuttaa puutteen hänen rintaperillistensä tiedoissa. Edunvalvoja ei näin ollen tiedä, kuinka montaa osakasta hän edustaa eikä osakkaille tulevaa jako-osuutta saada selvitettyä.

Tulkintaongelmia lisää se että HolhTL on annettu ennen uutta perintökaarta. Nykyinen perintökaari takaa asiallisen kuolinpesän asioiden hoidon paljon edellistään tehokkaammin.¹⁰⁸ Perintökaari ja HolhTL eivät aseta tarkkaa rajaa edunvalvojan oikeuksille silloin, kun päämiehenä on piilossa oleva osakas. Edunvalvojan päätösvaltaa rajoittaa yleisesti päämiehen toiveiden ja näkemysten kunnioittamisen periaate.¹⁰⁹ Kun kuolinpesään määrätään edunvalvoja piilossa olevalle osakkaalle, ei hänen toiveistaan tai näkemyksistään ole mahdollista saada tietoa. Tästä syystä edunvalvojan toimivallan rajoista on vaikea saada selvyyttä kyseisessä tilanteessa. Koska piilossa olevan osakkaan mielipidettä ei voida kuulla, pitää edunvalvojan oikeudet olla hyvin rajalliset. Piilossa olevan osakkaan mielipiteen huomioon ottamisen tärkeyttä lisää se, että hän voi olla täysin oikeustoimikelpoinen henkilö. Tämä tarkoittaa sitä, että hänen ollessaan tunnettu,

¹⁰⁷ HolhTL luku 8. Kangas: Uskottu mies holhousoikeuden järjestelmässä s. 254 ja Välimäki: Holhous-toimilain pääpiirteet s. 118 ja HE 146/1998 yksityiskohtaiset perustelut pykälästä 7. Suomessa on toimivalta hakea ulkomaalaiselle piilossa olevalle osakkaalle edunvalvojaa, jos asialla on sellainen yhteys Suomeen, että asian ratkaiseminen täällä on perusteltua. HolhTL 95 B §. Mikkola: Kansainvälinen lapsioikeus s. 159.

Edunvalvojan hakeminen kuolinpesään on tärkeää, sillä perinnön vanhentumisen määräaika kuluu, vaikka edunvalvojaa ei olisi haettu. Kangas: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet s. 324.

¹⁰⁸ Halijoki: Uskottu mies ja edunvalvonta s. 249.

Pelkästään se, että tiedetään ulkomailla olevan tietty osakas, ei riitä siihen, että edunvalvoja voidaan jättää hakematta. Suomessa on käytäntö, että osakkuus täytyy aina pystyä todistamaan jollain tavalla. Kuitenkin todistelutapoja on laajennettu ja esimerkiksi jonkun henkilön kertomus voidaan katsoa riittäväksi todisteluksi. Heikonen: Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa s. 34 ja sähköpostivastaus maistraatilta.

¹⁰⁹ Rajojen määrittäminen on tärkeää, sillä niiden ylittäminen tekee edunvalvojan toimesta sitomattoman. *HolhTL 9.1: Edunvalvojalla on kelpoisuus edustaa päämiestään tämän omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa, jollei tuomioistuimien ole tehtävää antaessaan toisin määrännyt tai jollei toisin ole säädetty.*

olisi hänellä täydet valtuudet olla osana kuolinpesän hallintoa.¹¹⁰ Poissaolevalle osakkaalle määrättävän edunvalvojan onkin todettu rinnastuvan toimivaltansa ja tehtäviensä puolesta erityiseen toimitsijaan tai pesänselvittäjään.¹¹¹

Piilossa olevan osakkaan edunvalvojan oikeudet ovat siis rajoitetut. Hänellä ei esimerkiksi ole oikeutta ottaa perintöä vastaan piilossa olevan osakkaan puolesta.¹¹² Mitä tämä tarkoittaa kuolinpesän asioiden hoidolle? Kuolinpesä, jossa kaikki osakkaat eivät ole osoittaneet tahtoaan vastaanottaa perintöä, on epäselvässä tilanteessa. Oikeustoimia siinä ei voida tehdä, koska ei ole tietoa siitä, keiden kaikkien hyväksyntä oikeustoimelle tarvittaisiin. Toisaalta kuolinpesän oikeustoimen hyväksyminen olisi osoitus perintöön ryhtymisestä. Perintökaaren näin jyrkkä tulkinta asettaisi muut osakkaat hyvin epäoikeudenmukaiseen tilanteeseen, eikä se palvelisi yhteiskunnan intressejä tai pesänselvityksen tavoitteita.¹¹³ Siksi edunvalvojalla on oikeus hyväksyä kuolinpesän oikeustoimi piilossa olevan osakkaan puolesta, vaikka osakas ei ole perintöä ottanut vastaan. Ottaen huomioon edellä mainitut tarpeet edunvalvojan oikeudelle hyväksyä oikeustoimi, ei tämä vaaranna piilossa olevan osakkaan oikeuksia. Näin on, vaikka piilossa olevan osakkaan mielipidettä oikeustoimeen ei ole saatu.

Missä sitten menee edunvalvojan oikeuksien raja? Voiko edunvalvoja allekirjoittaa piilossa olevan osakkaan puolesta perinnönjakosopimuksen tai luovuttaa piilossa olevan osakkaan perinnön toiselle henkilölle?¹¹⁴ Periaatteessa näin olisi mahdollista, mikäli jaosta tai luovutuksesta saadut varat jäisivät odottamaan mahdollista vaatimusta perinnön

¹¹⁰ HE 146/1998 yksityiskohtaiset perustelut 14 § ja Helin: Edunvalvojan päätösvallan rajoista s. 1071. Artikkelissa Helin lisää, että edunvalvojalla ei ole velvollisuutta noudattaa päämiehen toiveita, mutta mielipiteitä kuuntelemalla löydetään päämiehen etu, jonka mukaisesti edunvalvojan on toimittava. Henkilön oikeustoimikelpoisuus eli mahdollisuus päättää omista asioistaan ja edustaa itseään oikeustoimissa on hänen oikeutensa, jota ei voida rajoittaa mielivaltaisesti. Edunvalvojan määrääminen pitääkin olla viimesijainen vaihtoehto. Holhousoimikunnan mietintö: Holhous, huolto ja uskottu mies s. 17 ja Norri: Siviilioikeus s. 41. §

¹¹¹ Kangas: Uskottu mies holhousoikeuden järjestelmässä s. 254.

¹¹² Ks tutkielman luku 2.3.

¹¹³ Yhteiskunnan kannalta on tärkeää, että omaisuus voi vaihtaa omistajaa mahdollisimman vaivattomasti. Tutkielman sivu 16.

Pesänselvityksen tavoite on kuolinpesän mahdollisimman nopea jakokuntoon saattaminen. Tutkielman luku 5.1.

¹¹⁴ Edunvalvonnassa olevaa osakasta edustaa jakotilaisuudessa hänen edunvalvojansa. Käytettäessä pesän ulkopuolia varoja, pitää jakokirja hyväksyttää maistraatissa. Myös silloin, kun jakokirjaan sisällytetään muita oikeustoimia, kuin perinnönjako, vaatii sopimus maistraatin hyväksynnän. Kuolinpesän osakkaan ollessa edunvalvonnassa pitää jakosopimus toimittaa maistraattiin. Jos sopimus ei ole saanut maistraatin hyväksyntää, ei se sido edunvalvonnassa olevaa osakasta. PK luku 23 § 7 ja HolhTL34 luku 1 §. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 501 ja Rautiala: Holhousoikeus s. 105.

Edellä mainittuja pykälä ei voida soveltaa suoraan piilossa olevan osakkaan edunvalvojan.

vastaanottamisesta. Vaatimus pitäisi esittää 10 vuoden sisällä vainajan kuolemasta.¹¹⁵ Tämä on kuitenkin hyvin pitkä aika muille osakkaille odottaa varojen vaatimusta.

Kysymyksiä herättää myös se, mitä jaosta tai luovutuksesta saaduille rahoille tapahtuisi konkreettisesti, sillä luovutushetkellä ei ole ketään, joka ottaisi rahat vastaan? Samankaltainen ongelma on kohdattu avioliittolaissa, kun takausvelkoja otetaan huomioon osituksessa. Takausvelat ovat velkoja, jotka eivät ole konkretisoituneet ennen ositusta. Vaihtoehtoina niiden huomioon ottamisessa on jättää lopullinen suuruus riippumaan takausvelan konkretisoitumisesta tulevaisuudessa. Tällöin tasinko jätetään kokonaan ositushetkellä maksamatta, tai se maksetaan kokonaan, mutta sen määrä voi pienentyä ja aiheuttaa palautusvelvollisuuden. On todettu, ettei tämä tapa ole hyvä, sillä se jättää osapuolet epävarmaan tilanteeseen siitä, millainen heidän todellinen taloudellinen tilanteensa on. Lisäksi heillä on AL 35 § ja 85 § mukaisesti oikeus saada avio-oikeus lopullisesti päätettyä osituksessa.¹¹⁶

Koska pesän osakkaalla on oikeus vaatia jakoa, voidaan todeta, että hänellä on oikeus saada kuolinpesä päätettyä lopullisesti.¹¹⁷ Tästä syystä pesään ei voi milloinkaan jäädä varallisuutta jaon jälkeen. Ajatus siitä, että esimerkiksi edunvalvoja allekirjoittaisi piilossa olevan osakkaan puolesta jakokirjan ja päämiehelle tuleva omaisuus jätettäisiin rahana tilille odottamaan piilossa olevan osakkaan vaatimuksia, on lainvastainen. Tämä ei tosiasiallisesti lopettaisi kuolinpesän osakkaiden suhteita toisiinsa. Perinnönjako on yleisesti sopimusvapauden piirissä ja kaikkien osakkaiden ja edunvalvojan hyväksyessä jako voitaisiin hyväksyä osittaiseksi. Kyseisessä tilanteessa ei ole kuitenkaan ratkaistu sitä ongelmaa, ettei kukaan ole todellisesti ilmoittanut piilossa olevan osakkaan ryhtymisestä perintöön.

Ongelmista johtuen vajaan sukuselvityksen kuolinpesää ei voida jakaa edunvalvojan toimesta. Myöskään virallisjako ei poista edellä mainittuja ongelmia piilossa olevan osakkaan perintöön ryhtymisestä ja jaossa tulleiden varojen kohtalosta.¹¹⁸ Osakkailla ei

¹¹⁵ Perinnön vastaanottamisen määräajasta tutkielman luvussa 2.3.

¹¹⁶ Lohi: Takausvelat osituksessa s. 8-15.

¹¹⁷ Osakkaan oikeudesta vaatia jakoa tutkielman luvussa 5.2.

¹¹⁸ Virallisjako tarkoittaa kuolinpesän päättämistä pesänjakajan toimesta. Tällöin pesänjakaja päättää kuolinpesän omaisuuden jakamisesta osakkaiden kesken ja allekirjoittaa perinnönjakosopimuksen. Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta I s. 73-75 ja Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 83.

ole nykyisen lainsäädännön mukaisesti oikeutta jakaa kuolinpesää sukuselvityksen ollessa vajaa. Jaon mahdollistamiseksi sukuselvityksen vajaus täytyy korjata ulkomaisella virkatodistuksella tai maistraatin vahvistamalla osakasluettelolla.

Edunvalvojan rooli kohtaa tulkintaongelmia pesänjaon hyväksymisen ja perintöosuuden luovutuksen lisäksi muissakin toiminnaissa. Näitä tilanteita määrittää HolhTL 33§.

HolhTL 33§: Poissa olevalle 10 §:n mukaisesti määrätty edunvalvoja ei saa ennen kuin kolme vuotta on kulunut siitä, kun viimeksi oli tietoa poissa olevasta, myydä hänen omaisuuttaan, ellei myyminen ole tarpeen velan maksamiseksi, pesän selvittämiseksi, omaisuuden turmeltumisen estämiseksi tai muusta vastaavasta syystä. Tulevan omistajan oikeutta valvomaan 10 §:n nojalla määrätty edunvalvoja ei saa myydä valvontaansa uskottua omaisuutta, ellei siihen ole edellä mainittua syytä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu edunvalvoja saa edustaa perillistä tai testamentinsaajaa asiassa, joka koskee testamentin tiedoksiantamista tai moittimista, mutta hänellä ei ole kelpoisuutta tämän puolesta estää perillisen tai testamentinsaajan oikeuden vanhentumista.

Jos kuolinpesän poissa olevan osakkaan henkilöllisyys on tiedossa ja hänestä ei ole kuultu mitään viimeiseen kolmeen vuoteen, on edunvalvojalla oikeus hyväksyä kauppakirja. Ongelmaksi tulevat tilanteet, joissa ei ole tarkkaa tietoa piilossa olevasta osakkaasta. Jos mahdollisesta kuolinpesän osakkaasta ei ole tietoa, ei voida myöskään tietää, onko hänestä kuultu viimeisen kolmen vuoden aikana. Säännöksen tavoitteena on turvata sellaisen henkilön omaisuuden säilyminen, joka ei itse pysty siitä huolehtimaan, koska hänen olinpaikkaansa ei tiedetä. Kolmen vuoden vaatimus osoittaa, ettei edunvalvojalla ole oikeutta myydä päämiehen omaisuutta hänen ollessaan elossa tai vain hetkellisesti poissa. Poikkeuksena on ainoastaan edunvalvojan oikeus hyväksyä omaisuuden myynti, jos se on tarpeen velkojen maksamiseksi, omaisuuden säilymisen turvaamiseksi tai pesän selvittämiseksi.¹¹⁹ Laissa mainittuun kiellettyyn omaisuuden myyntiin voidaan katsoa kuuluvan piilossa olevan osakkaan perintöosuuden luovutus edunvalvojan toimesta.

¹¹⁹ Halin: Edunvalvojan päätösvallan rajoista s. 1079-1081 ja Saarenpää: Vajaavaltainen kuolinpesässä s. 28-30.

Olen edellä todennut, että piilossa olevan osakkaan edunvalvojalla on oikeus hyväksyä oikeustoimia kuolinpesässä. Nämä oikeustoimet eivät kuitenkaan saa olla kuolinpesän omaisuuden myyntiä, sillä edunvalvojalla ei ole oikeutta hyväksyä piilossa olevan osakkaan omaisuuden myyntiä. Vaikka piilossa oleva osakas ei konkreettisesti omista mitään kuolinpesän omaisuutta, lasketaan suhteellinen osuus siitä piilossa olevalle osakkaalle. Myös tämä suhteellinen osuus omaisuudesta kaipaa edellä esitetyn pykälän antamaa turvaa. Oikeustoimen tarkoitusta ja tarvetta ei saa unohtaa, sillä pykälässä mainittuja poikkeuksia sovelletaan myös kuolinpesän omaisuuden myyntiin.

Edunvalvojan oikeuksia rajoittavat myös HolhTL:ssa määritellyt luvanvaraiset oikeustoimet. Näitä toimia edunvalvoja ei voi tehdä ilman maistraatin lupaa. Maistraatin lupa tarvitaan tehdessä sopimusta kuolinpesän hallinnosta. Myös perinnöstä luopuminen on luvanvarainen toimi. Mikäli edunvalvonnassa olevalle henkilölle on testamentattu omaisuutta, ei hänen edunvalvojansa voi ilman lupaa olla vetoamatta testamenttiin. Piilossa olevalla osakkaalla on oikeus joko peruuttaa luopuminen tai pätevöittää se, jos testamentista on luovuttu ilman maistraatin lupaa. Holhoustoimilaissa on lisäksi määrätty, että kuolinpesän myydessä kiinteää omaisuutta, on edunvalvojan haettava lupa maistraatilta. Oikeustoimen syyllä ei ole lupaharkinnassa väliä. Tämä tarkoittaa, että myös välttämättömiin oikeustoimiin kuten kiinteistön myyntiin velan kattamiseksi, tarvitaan maistraatin lupa. Mikäli edunvalvoja ei ole lupaa hakenut, oikeustoimi ei sido päämiestä.¹²⁰

Vaikka edunvalvojan oikeuksia on rajoitettu, antaa holhoustoimilain pykälä hänelle pesänselvittäjää laajemmat oikeudet kuolinpesässä. Edunvalvojalla on oikeus ottaa piilossa olevan osakkaan puolesta testamentti tiedoksi ja hyväksyä se. Tästä syystä luvussa 7.2 mainittu omaisuuden testamenttaaminen auttaa asioiden hoitoa vajaan sukuselvityksen kuolinpesissä.¹²¹

¹²⁰ HolhTL 34 §. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 207-212 ja Rautiala: Holhousoikeus s. 124. sekä HE 146/1998 yksityiskohtaiset perustelut 34 § sekä KKO:1984-II-157. Tapauksessa kuolinpesä, jossa oli kaksi alaikäistä osakasta, oli myynyt kiinteistön ilman edunvalvojan hakemista alaikäisille osakkaille. Kauppa julistettiin mitättömäksi alaikäisten osakkaiden osalta.

¹²¹ HolhTL 33 §: Lisää tästä tutkimuksen sivulla 58.

6.4 Pesänselvittäjä vajaan osakasluettelon kuolinpesässä

Edunvalvojan määrääminen kuolinpesän hallintoa varten on kallis ja hidas projekti. Usein edunvalvoja määrätään osallistumaan perunkirjoitukseen, yksittäisiin oikeustoimiin, testamentin tiedoksiantoon / hyväksymiseen sekä viimeiseksi perinnönjakoon. Edunvalvojan hyväksynnän ollessa edellytys oikeustoimen pätevyydelle, on edunvalvontajärjestelmä tarpeettoman hankala. Edunvalvojan, jonka päämiehenä on piilossa oleva osakas, oikeuksia on lisäksi rajoitettu edellisessä kappaleessa esitetyillä tavoilla. Tiedossa olevat osakkaat voivatkin olla kiinnostuneita hakemaan kuolinpesään pesänselvittäjää. Kuolinpesän virallishallinto pesänselvittäjän toimesta on hyvä tapa tehdä päteviä ja sitovia oikeustoimia kuolinpesässä, jossa sukuselvitystä ei ole saatu laadittua. Kun ajatuksena on pitää kuolinpesä jakamattomana, mahdollistaa pesänselvittäjän määrääminen yksinkertaisen ja joustavan tavan oikeustoimien tekemiselle. Pesänselvittäjän vaatimista voi hakea kuolinpesän osakas yksin tai joku sellainen jonka oikeus riippuu pesänselvittäjän vaatimuksesta. Hakemus jätetään vainajan kotipaikan käräjäoikeuteen ja siinä pitää olla liitteenä vainajan sukuselvitys sellaisena, kuin se on saatu laadittua.¹²²

Pesänselvittäjää voi hakea yksikin kuolinpesän osakas, eikä hänen tarvitse selittää syytä pesänselvittäjän hakemiseksi. Jo pelkkä hakeminen osoittaa, ettei kuolinpesän hallinta onnistu yksin osakkailta. Ilman mitään sananvaltaa eivät muut osakkaat jää, sillä heille täytyy antaa mahdollisuus kertoa mielipiteensä pesänselvittäjän asettamisesta. Tuomioistuimen velvollisuus kuulla osakkaita ei ole este pesänselvittäjän määräämiselle pesään, jossa ei ole tietoa kaikista osakkaista. Aarnio on todennut, että esimerkiksi yhden osakkaan asuminen ulkomailla ei ole este pesänselvittäjän määräämiselle. Kuulemisesta voidaan lisäksi luopua, mikäli se koetaan turhaksi.¹²³ Virallisselvityksen etuna on, että silloin kuolinpesän asioiden hoito on kolmannen, puolueettoman osapuolen huolena ja näin turvataan tehokkaasti pesän ulkopuolisten tahojen etuja.¹²⁴

¹²² Norri: Perintö ja testamentti s. 321 ja Rautiala: Uusi perintökaari pääpiirteittäin s. 75.

Usein pesänselvittäjä määrätään pesiin, joissa ei päästä yhteisymmärrykseen kuolinpesän hallinnosta. Saarenpää: Pesänselvittäjä ja pesänjakaja s. 80.

Pesänselvittäjän lisäksi kuolinpesän hallintoa voi hoitaa testamentin toimeenpanija. Testamenttiin voidaan sisällyttää määräys testamentin toimeenpanijasta, joka hoitaa kuolinpesän asioita ilman tuomioistuimen määräystä. Testamentin toimeenpanija voidaan määrätä lisäksi pesänselvittäjäksi tuomioistuimessa. Saarenpää: Pesänselvittäjä ja pesänjakaja s. 82-84.

¹²³ PK 19 luku 1 ja 3 §. Aarnio: Perillisen oikeusasemasta s. 140.

¹²⁴ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 213.

Kuolinpesän virallishallinnossa osakkaat menettävät kuolinpesän päätäntävallan pesänselvittäjälle. Pesänselvittäjä edustaa kuolinpesää yksin, jos muuta ei ole määrätty.¹²⁵ Hänen päätäntävaltansa päättyy, kun virallishallinto on lopetettu eli kuolinpesän jakokirja on saanut lainvoiman ja pesänselvittäjä on tehnyt tilin kuolinpesään kohdistuneista toimistaan. Kuolinpesän selvittäjän ei tarvitse pitää kuolinpesää fyysisesti hallussaan, mutta hänen pitää varmistaa, ettei kuolinpesän omaisuus turhaan vähene. Jos omaisuus on sellaista, että se voisi tuottaa jotain, tuottoa tulee hankkia.¹²⁶

Pesänselvittäjän tehtävät ovat pääasiallisesti samat kuin kuolinpesän osakkaiden tehtävät yhteishallinnossa. Pesänselvittäjän asema asettaa kuitenkin tiettyjä lisätehtäviä. Kuolinpesän perunkirjoitus on toimitettava ja jos sitä ei ole pidetty ennen pesänselvittäjän määräämistä, on hänellä velvollisuus se toimittaa. Lisäksi pesänselvittäjällä on velvollisuus huolehtia kuolinpesän osakkaiden edunvalvonnasta. Tämä tarkoittaa, että mikäli pesänselvittäjä huomaa osakkaan tai kuolinpesän intressin olevan edunvalvonnan tarpeessa, hänen tulee harkintansa puitteissa ryhtyä toimiin sen järjestämiseksi. Jos pesänselvittäjä esimerkiksi sukuselvitystä laatiessa huomaa, ettei sitä saada laadittua täydellisenä, voi hänellä olla velvollisuus hakea mahdolliselle piilossa olevalle osakkaalle edunvalvojaa. Edunvalvonnan tarve pesänselvitystilanteissa on kuitenkin kiistanalainen, sillä pesänselvittäjän velvollisuus on tehdä oikeustoimia, jotka ovat kaikkien osakkaiden eduksi. PK 19 luvun 14 §:ssä on pesänselvittäjälle määrätty velvollisuus pyytää oikeustoimeen osakkaiden hyväksyntä. Tällöin mahdollisille puuttuville on osakkaille haettava edunvalvojaa.¹²⁷

Viralliselvityksen ongelmakohtia vajaan sukuselvityksen kuolinpesässä

Edunvalvojan määräämisen sijasta on pohdittu mahdollisuutta pesänselvittäjän oikeuksien laajentamiselle. HolhTL mukaan edunvalvojaa ei tarvitse määrätä, mikäli omaisuus voidaan luovuttaa pesänselvittäjän hallintaan. Tätä ei kuitenkaan ole Suomessa sovellettu, vaan edunvalvoja ja pesänselvittäjä on määrätty samaan kuolinpesään.¹²⁸ Suomessa ei siis tällä hetkellä ole sopivaa lakia, joka toteuttaisi järkevästi poissaolevan

¹²⁵ PK 19 luku 13 §. Välimäki: Pesänselvityshallinnon tehtävät kuolinpesässä s. 7 -9.

¹²⁶ Välimäki: Pesänselvityshallinnon tehtävät kuolinpesässä s. 8-9 ja Kangas: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet s. 344.

¹²⁷ Välimäki: Pesänselvityshallinnon tehtävät kuolinpesässä s. 33 ja Saarenpää: Pesänselvittäjä ja pesänjakaja s.48.

¹²⁸ Halijoki: Uskottu mies ja edunvalvonta s. 254.

osakkaan asemaa kuolinpesässä. HolhTL ei sovi yhteen perintökaaren kanssa ja tästä syystä sääntely on hidas ja sekava. Molemmissa laeissa turvataan omalla tavallaan kuolinpesän osakkaiden asemaa. Olisi selkeämpää, jos piilossa olevan osakkaan ongelma ratkaistaisiin vain yhdessä laissa tavalla, joka ottaisi nykyelämän synnyttämät uudet ongelmatilanteet huomioon, samoin kuin muut voimassa olevat lait.

Edellä mainittujen epäselvyyksien lisäksi virallisselvityksessä on kuolinpesän osakkaille negatiivisia seuraamuksia, mistä johtuen se ei aina ole osakkaista paras mahdollinen tapa hoitaa kuolinpesää. Se on kallis prosessi, jossa kulut pitäisi pystyä kattamaan kuolinpesästä. Kalleus johtuu siitä, että pesänselvittäjällä on oikeus saada työstään kohtuullinen palkkio. Palkkio määräytyy pesän laadun, laajuuden ja tehtävään käytetyn ajan perusteella. Jos pesän varat eivät riitä kattamaan pesänselvittäjän palkkiota, on palkkion maksusta vastuussa pesänselvittäjää hakenut henkilö / henkilöt.¹²⁹ Riitaisissa pesässä voidaan ajatella olevan hyväksi, että pesänjakajaa hakenut, riitaisa osakas voi joutua vastuuseen virallisselvityksen kuluista. Oikeusvaltiossa tämä voi aiheuttaa pelkoa osakkaan oikeuksien heikkenemisestä. Osakas ei välttämättä uskalla hakea pesänselvittäjää, koska pelkää joutuvansa maksamaan siitä henkilökohtaisilla varoillaan. Kun pesänselvittäjään liittyvät kulut selviävät vasta hakemisen jälkeen, täytyy pesässä todella olla varoja, jotta osakas voi olla varma, että ne riittävät näihin kuluihin.

Riitaisissa kuolinpesissä osakkaat voivat itse vaikuttaa siihen, ottavatko he riskin ja hakevat pesänselvittäjää. Usein helpompi vaihtoehto olisi ratkaista riidat kuolinpesän sisällä. Vajaan sukuselvityksen kuolinpesissä ei edellä mainittua vaihtoehtoa ole. Tuntuukin kohtuuttomalta, että osakkaan pitäisi ottaa riski henkilökohtaisen omaisuuden menettämisestä, jotta vajaan sukuselvityksen kuolinpesään saataisiin pesänselvittäjä.

Rahan lisäksi ongelma virallisselvityksessä on pesänselvittäjältä puuttuva totaalinen valta tehdä oikeustoimia kuolinpesässä. Pesänselvittäjä tarvitsee kuolinpesän osakkaiden luvan myydessään kuolinpesälle kuuluvan kiinteistön. Sama velvollisuus on silloin, kun kiinteistö pantataan. Jos lupaa osakkaalta ei saada, pitää lupa hakea tuomioistuimelta. Kiinteistön lisäksi luvanvaraisia toimia ovat vainajan yrityksen jatkaminen ja sellaisen

¹²⁹ PK 19 luku 20 §. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 437 ja Rautiala: Pesänselvitys ja perinnönjako s. 85.

omaisuuden myynti, jolla on osakkaille erityistä arvoa.¹³⁰ Pesänselvittäjän määrääminen kuolinpesään ei siis aina poista sukuselvityksen ongelmaa. Jos kuolinpesään kuuluu edellä mainittua omaisuutta ja on oletettavissa, että kyseistä omaisuutta realisoitaisiin, onkin kannattavaa pohtia muita ratkaisuja ongelman ratkaisemiseksi. Pesänselvittäjää ei kannata hakea ainakaan niissä tilanteissa, joissa ainoa syy hakemiselle olisi luvanvaraisen omaisuuden realisointi.¹³¹

Jos kuolinpesässä ei ole tietoa sen osakkaista ja halutaan pesänselvittäjälle antaa lupa luvanvaraisen omaisuuden realisointiin, on pesänselvittäjällä kaksi vaihtoehtoa. Hän voi hakea omaisuuden myyntilupaa tuomioistuimelta. Tämä on kuitenkin hyvin kallis ja hidas prosessi. Toinen vaihtoehto on hakea poissaolevalle osakkaalle maistraatin edunvalvojaa. Tällöin edunvalvoja voi antaa luvan omaisuuden myynnille, mikäli maistraatti on sen ensin hyväksynyt. Molemmat tavat ovat siis sellaisia, joissa täytyy turvautua virallisen organisaation lupaan ja siksi ne molemmat ovat suhteellisen hankalia prosesseja. Jos kuolinpesässä on jo edunvalvoja, on maistraatista saatu lupa helpompi tapa, mutta jos edunvalvojaa ei ole haettu, ei sitä kannata hakea pelkästään luvan saamiseksi. Tällöin kannattaa lupa hakea tuomioistuimelta.¹³²

¹³⁰ Pk 19 luku 12 §. Koponen: Kuolinpesän osakkaan opas s. 18. sekä Välimäki: Pesänselvityshallinnon tehtävät kuolinpesässä s. 42.

¹³¹ Luvanvaraisuuden tavoitteena on turvata osakkaiden oikeudet kuolinpesässä ja estää pesänselvittäjän rikkeitä. Pesänselvittäjän rikkeistä kuolinpesän osakkaat saavat tiedon viimeistään pesänselvittäjän antaessa lopputilin. Pesänselvittäjän velvollisuus tehdä tili pesänselvityksen päätyttyä löytyy PK 18 luvusta. Tilityksen tarkoitus on antaa osakkaille mahdollisuus arvioida pesänselvittäjän toimia. Hallintoa koskevan tilin avulla pesän osakkaat voivat pohtia onko aiheellista ryhtyä toimiin selvittäjän saamiseksi vastuuseen toimistaan.

Pesänselvittäjällä ei ole oikeutta myydä kuolinpesän omaisuutta kattaakseen omaa palkkiotaan. KKO 1984 II 223

¹³² KKO:2011:94 pohdittiin pesänjakajan oikeutta myydä kuolinpesän kiinteistö siitä syystä, ettei jakoa voitu muuten suorittaa riittävässä kuolinpesässä. Mielenkiintoista tapauksessa oli se, että osa osakkaista olisi halunnut ryhtyä toimiin ranta-asemakaavan laatimiseksi, jotta isokokoinen kiinteistö saataisiin jaettua määrä-aloihin. Pesänjakaja oli sitä mieltä, että kaavan toteutuminen osakkaiden ajatteleamalla tavalla oli epätodennäköistä eikä ollut varmuutta siitä, että se auttaisi jaossa. Siitä syystä korkein oikeus antoi luvan kiinteistön myynnille. Pesänjakajan toimivalta on siis hyvin laaja. Perusteluissa on kuitenkin hienosti todettu, että rantakaava pitäisi pyrkiä tekemään, jos se auttaisi määräalojen luomista. Kyseisessä tapauksessa rakennusmääräykset estäisivät jakamisen niin, että jokainen osakas saisi kiinteistön, jolle olisi mahdollista rakentaa rantaviivan lähelle. Tästä syystä kiinteistö myytiin. Vaikka pesänjakajan toimivalta on laaja, pitää omaisuuden myynnin olla viimesijainen vaihtoehto. Samankaltainen tapaus on KKO:1993:109, jossa lupa hyväksyttiin. Tuomioistuimien perusteli lupaa sillä, että vaikka kuolinpesän kiinteistö olisi ollut mahdollista jakaa osiin rantakaavan ja poikkeuslupan avulla, olisivat nämä toimet olleet liian epävarmoja ja kuormittavia. Nämä pohdinnat ovat täysin oikeita, mutta epävarmuus tulee siitä, mikä on tarpeeksi epävarma ja kuormittava vaihtoehto myynnille. Yleisesti voidaan todeta, että vaihtoehdon positiiviset vaikutukset (omaisuuden säilyminen kuolinpesällä) pitää olla suuremmat, kuin negatiiviset vaikutukset.

Vaikka pesänselvittäjällä ei ole totaalista valtaa tehdä oikeustoimia kuolinpesässä, menettävät osakkaat oikeutensa tehdä oikeustoimia kuolinpesän nimissä. Tämä ei aina ole kaikkien osakkaiden mieleen. He voivatkin olla sitä mieltä, että pesänselvittäjän hakeminen kuolinpesään sukuselvityspuutteen takia rajoittaa heidän oikeuksiaan liikaa.¹³³

6.5 Maanmittauslaitoksen asema puutteellisen sukuselvityksen kuolinpesissä ja lainhuudon myöntäminen

Saarenpää on todennut artikkelissaan: ”*Nykyinen maakaari sisältää lainsäädännöllisen erikoisuuden. MK 11:2.2 on lainhuudatusajan alkamista testamenttisaantojen yhteydessä koskeva säännös. Lainhuudatusajan alkamishetkiä ovat sen mukaan testamentin lainvoimaisuus tai ositus tai perinnönjako, jos ne ovat tarpeen testamentin toteuttamiseksi. Siihen, että legaatti eli erityisjälkisaados täytetään pääsäännön mukaan pesänselvityksen yhteydessä, ei laissa ole erikseen varauduttu.*”¹³⁴

Vainajan kuoleman jälkeen osakkaat omistavat kuolinpesän omaisuuden yhteisesti. Kukaan osakkaista ei omista yksin mitään vainajan omaisuutta, ennen kuin jako on suoritettu. Tästä johtuen perilliselle ei voida antaa lainhuutoa omaisuuteen, ennen kuin hänen todistetaan omistavan kiinteistön tai sen määräosan. Lainhuudatusta ei voida myöntää myöskään kuolinpesän luovutuksensaajalla, ennen kuin jako on saanut lainvoiman. Jos perillisiä on vain yksi, tällöin omaisuuden on katsottu siirtyvän osakkaalle perunkirjoituksessa ja hänen lainhuudatusvelvollisuutensa alkaa, kun perunkirjoitus on toimitettu.¹³⁵

¹³³ Osakkaiden menettäessään päättävällän pesänselvittäjälle, ovat osakkaiden ja pesänselvittäjän oikeudet ristiriidassa keskenään. Siksi osakkaiden oikeuksia turvataan monin tavoin. Mielenkiintoinen osa osakkaan oikeuksien turvaamisesta on hänen oikeutensa nostaa kanne kuolinpesän oikeustoimen sitovuudesta. Oikeuskirjallisuudessa ei ole selkeää näkökulmaa siitä, onko kuolinpesän osakkaalla oikeus nostaa kyseinen kanne. Osakkaan kanneoikeutta vastaan puhuu se, että yleisesti pesänselvittäjällä on kannemonopoli kuolinpesän asioissa. Jos myös osakkailla olisi jonkinlainen oikeus nostaa kanne, hidastaisi se pesänselvityksen loppuunsaattamista. Tämä taas hidastaisi kuolinpesän jakoa, koska sitä ei voitaisi suorittaa ennen selvityksen loppuunsaattamista.¹³³

Osakkaan kanneoikeutta puoltaa se, että materiaalisesti oikea ratkaisu takaa oikeudenmukaisuuden ja mahdollistaa oikeanlaisen kuolinpesän jaon. Näin on varsinkin, kun pesänselvittäjä katsoo kuolinpesän tilannetta taloudellisesta näkökulmasta. Tämä tarkoittaa sitä, että hän voi jättää kanteen nostamatta epäselvissä tilanteissa, jotta kuolinpesään kohdistuvat kulut pysyisivät mahdollisimman alhaisina. Kanneoikeuden puolesta puhuu Välimäki, jonka mukaan myös tunnepuolelle pitää antaa merkitystä. Lisää kanneoikeudesta Välimäki: Pesänselvityshallinnon tehtävät kuolinpesässä s. 45 ja KKO:1997:52A. Kanneoikeuteen palataan tutkielman luvussa 8.1.

¹³⁴ Saarenpää: Perinnönyhteys ja perinnön ennakko s. 603.

¹³⁵ Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 111 ja Jokela – Kartio – Ojanen: Maakaari s. 435.

Oikeanlaisella lainhuudolla on merkitystä siitä syystä, että lainhuutorekisteri nauttii julkista luotettavuutta. Rekisterin julkisella luotettavuudella tarkoitetaan rekisterimerkintään luottaneelle annettavaa suojaa. Rekisteriin merkityn omistajan kanssa kiinteistöä koskevan oikeustoimen solminut saa pääsääntöisesti luottaa oikeutensa pysyvyyteen, vaikka lainhuudon haltija ei olisikaan ollut kiinteistön oikea omistaja.¹³⁶

Millä tavoin piilossa olevaa osakasta suojataan, jos pesästä on jaettu tai kuolinpesästä myyty kiinteistö ilman hänen lupaa. Oikea omistaja saa korvauksen kärsimästään vahingosta valtion varoista. Jos poikkeuksellisesti suojaa annetaankin oikealle omistajalle eli kuolinpesälle, lainhuutomerkintään luottanut saa vastaavasti korvauksen vahingoistaan, jotka hänelle syntyy oikeuden menettämisen seurauksena. Suojaa annetaan vain sellaiselle, joka on perustellussa vilpittömässä mielessä.¹³⁷ Ongelma on siinä, että piilossa olevalla osakkaalla ei ole lainhuutoa kiinteistöön, ellei kuolinpesä ole hakenut selvennyslainhuutoa. Tästä syystä hänen oikeutensa kiinteistöön ei näy lainhuutorekisteristä.¹³⁸

Lainhuudon myöntäminen ainoalle osakkaalle on tulkinnanvarainen. Rovaniemen hovioikeus on ottanut ratkaisussaan kantaa ainoan osakkaan oikeuteen saada lainhuuto kuolinpesän kiinteistöön, vaikka vainajan ja hänen puolisonsa välillä ei ole suoritettu ositusta. Kyseisessä tilanteessa vainaja oli edesmenneen puolisonsa perukirjassa ilmoittanut vetoavansa tasinkoprivilegiin, mutta koska ositusta ei oltu suoritettu ennen jälkeenjääneen poismenoa, ei kuolinpesän osakkaalla ollut oikeutta olla luovuttamatta tasinkoa. Osakkaalla oli kuitenkin oikeus päättää tasinkona luovutetun omaisuuden laatu, mistä syystä lainhuuto voitiin myöntää, vaikka ositusta ei oltu toimitettu. Rovaniemen hovioikeus S 08/834. Tapaus helpottaa kuolinpesän asiointia. Tapauksesta johtuen leskellä on oikeus käyttää omaa kiinteistöään ja esimerkiksi myydä sen, vaikka ositusta ei olisi saatu tehtyä, koska edesmenneen puolison sukuselvitys on vajaa.

¹³⁶ MK 13 luku. Maanmittauslaitos: Kirjaamisen menettelyn käsikirja s. 40 ja Koulu – Tepora: Lainhuuto ja kiinnityksen menettely s. 43.

¹³⁷ Jokela – Kartio – Ojanen: Maakaari s. 315.

Tavoitteena on, että omistajatiedot ovat julkisessa rekisterissä jatkuvasti mahdollisimman oikein ja olosuhteita vastaavina. Tätä tarkoitusta palvelevat MK 7:5,1:ssä tarkoitetut tiedot kiinteistön tai sen osan luovutuksista, jotka saadaan kaupanvahvistajien ilmoituksista. Maanmittauslaitos: Kirjaamisen menettelyn käsikirja s. 41.

¹³⁸ *Pesän osakkaat voivat kuitenkin saada siihen MK 11:6 mukaisen yhteisen selvennyslainhuudon. Tällöin lainhuuto myönnetään jakamattomalle kuolinpesälle, mikä tarkoittaa kaikille pesän osakkaille yhteisesti. Kirjaamisen menettelyssä lähtökohtana on, että yksikin pesän osakas voi hakea selvennyslainhuudon jakamattomalle kuolinpesälle tarvitsematta siihen muiden osakkaiden suostumusta.* Maanmittauslaitos: Kirjaamisen menettelyn käsikirja s. 134.

7. NYKYISEN PERINTÖKAAREN MAHDOLLISTAMAT KIERTÄMISTAVAT ULKOMAISEN VIRKATODISTUKSEN PUUTTUESSA

7.1 Perinnöstä luopuminen ja perinnöttömäksi tekeminen

Perinnöstä luopuminen

Vaikka nykyinen perintökaari osoittaa monia eri tapoja poistaa aukollisen sukuselvityksen aiheuttaman ongelman, on jokaisessa vaihtoehdossa myös ongelmia. Tästä syystä henkilöllä sekä hänen menehtyessään hänen läheisillään on intressi pyrkiä kiertämään täydellisen sukuselvityksen vaatimus. Tällainen kiertämismahdollisuus voisi olla ulkomailla asuvan henkilön luopuessa hänelle tulevasta perinnöstä. Perinnöstä voi luopua joko ennen perittävän kuolemaa tai kuoleman jälkeen. Perillinen voi luopua perinnöstä jo ennen perittävän kuolemaa hyväksymällä perittävän testamentin. Perinnöstä luopuminen on määrämuotoinen oikeustoimi. Luopuminen täytyy tehdä kirjallisesti ja asiakirja täytyy olla allekirjoitettu. Kun lakiosaperillinen luopuu perinnöstä, hänellä on oikeus saada lakiosaansa vastaava omaisuus. Lakiosaa vaatiessa määräytyy sen suuruus perittävän sen hetkisen omaisuuden mukaan. Lakiosaperillinen ei menetä oikeuttaan vaatia lakiosaansa, vaikka hän ei sitä olisi vaatinut luopumishetkellä. Lakiosavaade voidaan tehdä vasta perittävän kuoltua.¹³⁹

Kun perillinen luopuu perinnöstä perittävän kuoltua, on voimassa samat määrämuodot, kuin luopumisessa ennen perittävän kuolemaa. Tärkeää on huomata, että ennen luopumista ei saa olla ryhtynyt sellaisiin toimiin, jotka voidaan tulkita perinnön vastaanottamiseksi. Perinnöstä luopuvan osuus perinnöstä menee hänen sijaantuloperillisille. Tästä syystä perinnöstä luopumisella ei voida välttää täydellisen sukuselvityksen vaatimusta. Jos ulkomailla asuva perillinen luopuu perinnöstään Suomessa asuvien sijaantuloperillistensä hyväksi, pitää hänestä kuitenkin saada todistukset myös ulkomailta. Tämä todistus vaaditaan, jotta voidaan saada selville perinnöstä luopuvan perillisen sijaantuloperilliset.¹⁴⁰ Lisäksi tehokas perinnöstä luopuminen edellyttää luopujan kuolinpesän osakkuuden osoittamista virkatodistuksilla.

¹³⁹ PK 17 luku 1 ja 3 §. Norri: Perintö ja testamentti s. 287 ja HE 102/1990 yksityiskohtaiset perustelut.

¹⁴⁰ Aarnio-Kangas: Avioliitto, perintö ja testamentti s. 141 ja Kangas: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet s. 361.

Joissain tilanteissa voidaan ajatella kiertävän täydellisen sukuselvityksen laatimisen vaatimus antamalla perintö ulkomailla asuvan perillisen Suomessa asuvalle jälkeläiselle. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista. Nyky-yhteiskunnassa on yleistynyt käytäntö, jossa vainaja ylittää yhden sukupolven, mutta tämä ei vaikuta osakasluettelon laatimiseen. Yksi sukupolvi voidaan hypätä yli silloin, kun perillisen jälkeläisille annetaan ennakkoperintönä omaisuutta. Samalla perillinen hyväksyy siirron ja luopuu itse perinnöstään. Jälkeläisen saaman omaisuuden suuruus vähennetään perillisen perintöosasta.¹⁴¹ Jälkeläisille luovutetun omaisuuden arvo voi olla perinnöstä luopujan perintöosuuden koko arvo. Tämä ei kuitenkaan poista sukuselvityksen tarpeellisuutta, sillä perinnöstä luopujan muilla jälkeläisillä on oikeus vaatia osaansa perinnöstä. Tällöin luovutetun omaisuuden saaja on velvollinen korvaamaan toisille osakkaille heidän osansa perinnöstä.¹⁴²

Perinnöttömäksi tekeminen

Lakiosa ja sijaantulo-oikeus turvaavat Suomessa perillisen oikeutta perintöönsä. Lakimääräisen perillisen oikeus perintöönsä ei ole täysin ehdoton. Perintökaari asettaa perilliselle tietyissä tilanteissa esteet perinnön saamiseksi. Kenelläkään ei ole oikeutta perinnön tai testamentin saamiseen sen henkilön kuoleman jälkeen, jonka menehtymisen hän on tahallisesti aiheuttanut rikollisella teolla tai osallistunut tällaiseen tekoon. Edellä mainitussa tilanteessa oikeus perintöön menetetään suoraan lain nojalla. Myös testamentin salaaja voi menettää oikeutensa perintöön tai sen osaan oikeuden määräyksellä, jos toimi katsotaan tahalliseksi. Tuomioistuin arvioi lopullisesti toimen tahallisuuden ja sillä on laajat oikeudet tehdä tapauskohtaisia ratkaisuja. Tämä tarkoittaa sitä, että oikeus perintöön voidaan määrätä koskemaan vain osaan siitä.¹⁴³

Vainaja voi tehdä testamentilla muun kuin rintaperillisensä perinnöttömäksi. Myös rintaperillisen voi määrätä perinnöttömäksi testamentilla, jos tietyt edellytykset täyttyvät. Ensimmäinen ehto on se, että perillinen on tahallisella rikoksella syvästi loukannut joko perittävää tai hänen läheisiään. Itse rikoksen ei tarvitse kohdistua testamentin tekijään tai hänen läheisiinsä. Tärkeää on rikoksen vaikutusten ulottuminen edellä mainittuihin

¹⁴¹ Norri: Perintö ja testamentti s. 292 ja Aarnio- Kangas: Avioliitto, perintö ja testamentti s. 138.

¹⁴² Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta I s. 40. ja Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 33.

¹⁴³ PK 15 luku 1 § ja 2 §. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 408 ja Aarnio-Kangas: Avioliitto, perintö ja testamentti s. 104.

henkilöihin. Loukkaavuutta arvioitaessa tuomioistuin katsoo tilannetta perittävän näkökulmasta.¹⁴⁴

Lisäksi rintaperillinen voidaan tehdä perinnöttömäksi, jos hän viettää jatkuvasti kunniatonta ja epäsiiveellistä elämää. Tässä säädöksessä perinnöttömäksi tekemistä ei ole sidottu rikolliseen elämään, vaan elämäntavan kokonaiskuvaan. Perinnöttömäksi tekeminen tapahtuu testamentissa sen muotomääräyksiä noudattaen. Lisäksi testamentissa täytyy olla maininta perintönsä menettäneestä henkilöstä ja toimesta, mistä perinnöttömäksi tekeminen johtuu. Kun testamentti on tullut lainvoimaiseksi, menettää perinnöttömäksi tehty perillinen asemansa kuolinpesän osakkaana, jos perinnöttömäksi tekemisen perustetta ei ole riitautettu. Perinnöttömäksi tehdyn osakkaan sijaantuloperilliset ottavat hänen paikkansa kuolinpesässä.¹⁴⁵

Perinnöttömäksi tekeminen on poikkeus, jota voidaan käyttää ainoastaan edellä esitetyissä tilanteissa. Sillä ei siis voida ratkaista vajaan sukuselvityksen ongelmaa. Perinnöttömäksi tehdyn osakkaan sijaantuloperillisillä on lisäksi oikeus tulla hänen tilalleen kuolinpesän osakkaiksi.¹⁴⁶ Jotta tämä olisi mahdollista, pitää perinnöttömäksi tehdyn osakkaan osalta löytyä samat asiakirjat kuin muilta. Lisäksi perinnöttömäksi tehdystä osakkaasta vaaditaan elossa olo-todistuksen lisäksi myös täysi sukuselvitys, jotta hänen sijaantuloperillisensä tulee selvitetyn oikein. Tämä voi siis todellisuudessa vaikeuttaa sukuselvityksen laatimista entisestään.

Sijaantuloperiaate on perinnöttömäksi tekemisessä olennaista, jotta rintaperillisen oikeutta lakiosaan ei saada täysin poistettua.¹⁴⁷ Jos henkilö esimerkiksi riitaantuu yhden lapsensa kanssa, ei hän riidan takia voi poistaa perintöoikeutta koko sukuhaaralta. Tämä vaikeuttaa vainajan sukuselvityksen laatimista. Henkilö, joka on tehty perinnöttömäksi,

¹⁴⁴ PK 15 luku 4 §. Norri: Perintö ja testamentti s. 218 sekä Aarnio-Kangas: Avioliitto, perintö ja testamentti s. 105 ja Linnainmaa: Lakiopas omaiselle s. 42.

Lisää lakiosasta Kivivuori: Monenlaisia lakiosia s. 1.

¹⁴⁵ Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 33. sekä Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 409.

¹⁴⁶ Kangas: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet s. 323.

Perinnöstä luopuminen on usein pätevä, mutta sekin voidaan asettaa kyseenalaiseksi motiivierehdyksen tai oikeuserhdyksen takia. Tuunainen: Perintö, testamentti ja velka s 243- 248. Siksi se olisi hyvin ennakoimaton tapa välttää ongelmia sukuselvityksen laatimisessa.

¹⁴⁷ Lohi: Muulle, kuin rintaperillisille annettu suosiolahja s. 12-18.

voi olla yhteistyökyvytön suuttumuksestaan johtuen. Tästä syystä hänen apuaan ulkomaisen virkatodistuksen saamiseksi voi olla vaikea saada.

7.2 Testamentin vaikutus epätäydellisen osakasluettelon kuolinpesään

Testamentissa määrätty perinnöttömäksi tekeminen ei poista ulkomaisen liittymän ongelmaa sukuselvityksessä. Testamentilla voidaan vaikuttaa tähän tietyssä määrin, sillä Suomessa on testamenttivapaus. Jokainen 15-vuotias voi testamentata omalla työllään ansaitut varat. 18-vuotias saa tehdä testamentin kaikesta omaisuudestaan.¹⁴⁸ Testamenttioikeustoimen tavoitteena on mahdollistaa testamentin tekijän tahdon kunnioittaminen. Testamenttivapautta rajoittaa kuitenkin rintaperillisen oikeus lakiosaan.¹⁴⁹

Kun puhutaan rintaperillisten olemassaolon supistavasta vaikutuksesta henkilön testamenttausvapauteen, on huomioitava myös avioliiton vaikutus siihen. Suomen avioliittolain mukaan puolisoilla on omaisuuden erillisyyden periaate. Vähemmän omistavalla puolisoilla on kuitenkin oikeus puoleen puolisoitten yhteenlasketusta avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta. Reaalisesti tämä toteutetaan tasingolla.¹⁵⁰ Vaikka avio-oikeus ei vaikuta puolisoitten omistusoikeuteen, täytyy se ottaa huomioon suunniteltaessa testamentin sisältöä.

Testamentin voi siis tehdä aina, mutta ainoastaan naimaton ja lapseton voi testamentata koko omaisuutensa oman tahtonsa mukaisesti. Henkilö, joka tietää jälkeensä laadittavan sukuselvityksen olevan ongelmallinen, voi ajatella kiertävänsä ongelman tekemällä testamentin. Testamenttaamalla voidaan vähentää byrokratiaa, sillä perillisen oikeus

¹⁴⁸ PK 9 luku. Aarnio- Kangas – Puronen: Perunkirjoitusopas s. 18.

Testamentit jaetaan yleistestamentteihin ja erityistestamentteihin. Yleistestamentin saaja on kuolinpesän osakas ja näin hänellä on oikeus osallistua kuolinpesän hallintoon. Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 82.

Testamentin laadulla ei ole vaikutusta kuolinpesän sukuselvityksen laatimiseen ja siitä syystä erilaisia testamentteja ei käsitellä tutkielmassa.

¹⁴⁹ PK 7 luku 5 §. Linnainmaa: Lakiopas omaisille s. 30 ja Lohi: Legaattinsaajan oikeusasemasta s. 50.

Rintaperillinen voi olla vaatimatta lakiosaa. Tämä on kuitenkin vapaaehtoista, eikä lakiosasta luopuminen sido rintaperillistä, ellei hän ole saanut korvausta luopumisestaan. Tästä syystä testamentin tekijä ei voi täysin luottaa siihen, että hänen testamenttiaan kunnioitetaan, jos siinä on rikottu rintaperillisen oikeutta lakiosaan. Kangas: Perhe- ja perintöoikeuden alkeet s. 360.

Englannissa henkilön oikeudet testamentata omaisuuttaan ovat laajentuneet viime vuosina ja perillisten oikeus saada perintöä on vähentynyt. Musyoka: Law of succession s. 59.

¹⁵⁰ Gottberg-Talve: Perheoikeuden perusteet s. 31 ja Kontturi: Saisiko olla yksi testamentti? s. 21.

kuolinpesään päättyy, kun hän on hyväksynyt testamentin. Tämä ei kuitenkaan saa olla ainoa tapa vajaan sukuselvityksen ongelman ratkaisemiseksi, koska ratkaisua voi käyttää ainoastaan tietyt edellä mainitut henkilöt. Testamenttaaminen voi olla mielekästä silloin, kun henkilö oikeasti haluaa varmistaa omaisuutensa menevän tietyille läheiselleen. Vapaus tehdä testamentti edellyttää, että henkilö saa testamentata omaisuutensa juuri haluamalleen testamentinsaajalle. Siksi ketään ei voida pakottaa tekemään perillistään perinnöttömäksi testamentilla. Näin kävisi tilanteessa, jossa henkilö joutuisi tekemään siskonsa pojan perinnöttömäksi ainoastaan siitä syystä, että poika asuu ulkomailla.¹⁵¹

Testamenttaamalla voidaan helpottaa ongelmaa, jota vajaan sukuselvitys aiheuttaa. Se ei kuitenkaan täydellisesti poista sitä. Testamentista tulee lainvoimainen vasta, kun se on annettu kaikille osakkaille tiedoksi ja osakkaat ovat hyväksyneet sen, tai eivät ole moittineet sitä puolen vuoden kuluessa. Testamentin tiedoksianto edellyttää, että sukuselvityksessä ei ole vajausta. Tällä varmistetaan testamentin oikeanlainen tiedoksianto jokaiselle osakkaalle. Vajaan sukuselvityksen kuolinpesissä on yleisesti haettu piilossa olevalle osakkaalle edunvalvojaa hyväksymään testamentti. Jos testamentissa on kaikki kunnossa ja edunvalvoja sen hyväksyy, ei sukuselvityksestä tarvitse enää huolehtia. Testamentin saajat (jotka voivat toki olla esimerkiksi kaikki muut perilliset) voivat jatkaa kuolinpesän asioiden hoitoa yhteishallinnolla. Kun edunvalvoja tarvitaan ainoastaan testamentin hyväksymiseen, ovat hänelle maksettavat kulut pienempiä kuin silloin, kun häntä tarvitaan hyväksymään useita eri oikeustoimia.¹⁵²

¹⁵¹ PK 11 luku 1 §. Yhä useampi perillinen on vakaassa taloudellisessa asemassa oleva aikuinen. Tästä johtuen perinnön vaikutus ihmisen elintapoihin on vähentynyt huomattavasti. Voitaisiinkin pohtia, pitäisikö koko lakiosa-oikeus poistaa, jotta jokaisella ihmisellä olisi oikeus tehdä testamentti ja jättää omaisuutensa haluamalleen ihmiselle. Usein ajatus saa negatiivisen vastauksen, koska pelätään alaikäisten lasten toimeentulon puolesta. Monissa maissa alaikäisten oikeudet on turvattu muilla tavoin, esimerkiksi etuuksilla, jotka annetaan ennen perinnönjakoa. Kangas: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna s. 598.

Entisaikaan testamentteja tehtiin hyvin vähä. Tämä ei kuitenkaan osoita sitä, että lapsille ei haluttaisi jättää omaisuutta. Aiemmin (1700-luvulla) testamenttiin suhtauduttiin kielteisesti. Ainoa hyväksyttävä testamentinsaaja oli kirkko. Klami: Vuoden 1734 lain perimysjärjestelmä s. 132.

¹⁵² PK 14 luku. Kuolinpesän osakkuus säilyy myös riitaisena. Vainajan tehdessä yleistestamentin, jatkuu osakkaan osakkuus siihen asti, että testamentti on hyväksytty ja saanut näin lainvoiman. Aina ei voida siis luottaa siihen, että edunvalvoja pystyy testamentin hyväksymään. Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 44

Jotta testamentti helpottaisi vajaan sukuselvityksen kuolinpesien hoitoa, pitää testamentin olla sisällöllisesti aukoton. Testamentin sisältöä voidaan joutua tulkitsemaan esimerkiksi siitä syystä, onko se omistus vai hallintaoikeus testamentti. Tulkintakysymys on tärkeä, sillä jos vainaja on testamentannut vain hallintaoikeuden, ei perillisten kuolinpesän osakkuus pääty. Tällöin ei saada ratkaistua vajaan sukuselvityksen ongelmaa. Omistus ja hallintaoikeuden välistä ristiriitaa on tutkittu Vaasan hovioikeuden ratkaisussa S 07/920.

Edellä luetellun testamenttausvapauden rajoituksen lisäksi testamentin tekemisellä on muitakin negatiivisia vaikutuksia vajaan sukuselvityksen kuolinpesään. Henkilön tehdessä testamentin koko omaisuudestaan, ei hänen lainmukaisille perillisilleen ole tulossa omaisuutta perintönä. Usein tällaisissa tilanteissa perillisillä ei ole intressiä nähdä vaivaa sukuselvitysten laatimiseksi, koska heille ei ole tulossa perintöä. Testamentin toimeenpano vaatii sen tiedoksiantoa jokaiselle osakkaalle, eikä tätä voida tehdä, mikäli tietoa sukulaisista ei saada. Yleisesti osakkaalle, joka ei tee yhteistyötä, voidaan testamentti antaa tiedoksi viimesijaisesti haastemiehen välityksellä. Haastemiestä voidaan käyttää myös annettaessa testamenttia tiedoksi ulkomailla asuvalle osakkaalle.¹⁵³ Kun osakkaan yhteistyöhaluttomuus ilmenee tietojen salaamisena, ei tehokkaita keinoja tietojen saamiseksi ole.

Testamentin tiedoksianto ja moittiminen piilossa olevan osakkaan puolesta

Testamenttioikeus ei tule voimaan itsestään, vaan se vaatii testamentin saajalta aktiivisia toimia, samoin kuin perinnön vastaanottaminen. Testamentin saajan on annettava testamentti tiedoksi kaikille osakkaille saadakseen oikeutensa voimaan. Huomioitavaa on, että piilossa olevan perillisen läheiselle annettu testamentin tiedoksianto ei ole pätevä, vaan se täytyy antaa henkilökohtaisesti perilliselle. Yhden testamentinsaajan antama tiedoksianto perilliselle aktivoi myös muiden testamentinsaajien oikeudet, mutta eri perillisille pitää tiedoksianto antaa erikseen. Piilossa olevan perillisen osalta tiedoksianto on mahdollista toimittaa ainoastaan edunvalvojalle.¹⁵⁴ Edunvalvojalla on oikeus hyväksyä testamentti ilman maistraatin tai muun organisaation hyväksyntää. Tämä hyväksyntä sitoo piilossa olevaa osakasta. Jos testamenttia rasittaa sellainen virhe, joka edunvalvojan olisi kohtuudella pitänyt huomata, on hän vahingonkorvausvelvollinen.¹⁵⁵

Testamentin tiedoksiannosta lähtee kulumaan testamentin moiteaika. Testamenttia voi moittia ainoastaan lähin perillinen. Piilossa olevan perillisen läheiset eivät siis voi moittia testamenttia, vaikka he olisivatkin hänen sijaantuloperillisiä. Piilossa olevan perillisen puolesta moitetta ajaa hänen edunvalvojansa. Mikäli testamentin moite hyväksytään

¹⁵³ Ulkomailla tehdyn testamentin osalta voidaan todeta seuraavaa: Ulkomailla tehdyn oikeustoimen pätevyys on liitetty kansainväliseen yksityisoikeuden sääntöön: Paikka määrää toiminnan. Tämä tarkoittaa, että ulkomailla tehty testamentti on pätevä, jos se on tehty sen maan säännösten mukaisesti, jossa testamentti on laadittu. Mikkola: Toimitusositus ja kansainväliset liittymät s. 4.

¹⁵⁴ Aarnio: Jälkisäädökset s. 310 ja HE 1/1990 yksityiskohtaiset perustelut ja Tuunainen: Perintö, testamentti ja velka s. 49.

¹⁵⁵ Aarnio: Perintö ja testamentti s. 328 ja Kangas: Uskottu mies holhousoikeuden järjestelmässä s. 223.

tuomioistuimessa, koskee se ainoastaan moitteen nostanutta perillistä.¹⁵⁶ Tilanteessa jossa kaikki muut perilliset nostavat moitteen, mutta piilossa olevan perillisen edunvalvoja ei moitetta nosta, jää testamentti voimaan piilossa olevan perillisen osalta.

7.3 Perintöosuuden luovutus tai osittainen jako

Perintöosuuden luovutus

Jos vainaja ei ole tehnyt testamenttia tiedossa olevalle henkilölle, voivat osakkaat olla kiinnostuneita ostamaan mahdollisen poissaolevan osakkaan osuuden. Näin asiointi kuolinpesän nimissä helpottuisi. Perintöosuuden luovutuksella tarkoitetaan oikeustointa, jolla perillisasemassa oleva henkilö ennen perinnönjakoa myy tai lahjoittaa osuutensa kuolinpesästä. Edunvalvonnassa olevan osakkaan perintöosuuden luovutus vaatii aina maistraatin lupaa.¹⁵⁷

Piilossa olevan osakkaan perintöosuutta edunvalvojalla ei ole oikeutta luovuttaa.¹⁵⁸ Edellä luvussa 6.3 mainittujen syiden lisäksi piilossa olevan osakkaan perintöosuuden luovutus edunvalvojan toimin kohtaa ongelmia. Koska perintöosuuden luovutus vaatii maistraatin luvan, on kuolinpesän osakkaiden oltava valmiita maksamaan luovutuksesta kohtuullinen hinta, joka on verrannollinen summaan, jonka luovutuksen antaja olisi saanut pesänjaossa. Kuolinpesän osuus voidaan myös luovuttaa ilman maksua. Maistraatti suhtautuu kuitenkin pidättyvästi edunvalvottavan omaisuuden luovuttamiseen ilman korvausta.¹⁵⁹

Pesäosuuden luovutus toimii lisäksi vain tietyissä tilanteissa. Luovutus ei ole mahdollista tilanteessa, jossa sukuselvityksen vaje johtuu vainajan ulkomailla oleskelusta. Tällöin ei voida olla tietoisia siitä, kuinka monta rintaperillistä ulkomailta löytyy. Tällöin ei ole tietoa osakkaiden määrästä, ei siitä kuinka moneen osaan kuolinpesä tulisi jakaa. Jakosuuden määrittäminen on välttämätöntä sen perintöosuuden suuruuden laskemiseksi, jota ollaan luovuttamassa.

¹⁵⁶ Aarnio: Jälkisäädökset s. 320 ja 323 HE 1/1990 yksityiskohtaiset perustelut.

¹⁵⁷ PK 17 luku 3 §. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 209 ja Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 74.

¹⁵⁸ Katso tutkielman luku 6.3

¹⁵⁹ Saarenpää: Vajaavaltainen kuolinpesässä s. s. 29.

Ongelmaa lisää se, ettei perintöosuuden luovutus lopeta luovuttajaosakkaan kuolinpesän osakkuutta. Luovutuksen jälkeen jää pesäosuuden luovuttajalle tai hänen edunvalvojalleen päätäntävaltaa kuolinpesässä, eikä oikeustoimia voida tehdä ilman jomman kumman lupaa. Pesäosuuden luovuttajalla on velvollisuus valvoa, että kuolinpesän oikeustoimet eivät loukkaa hänen ja luovutuksen saajan välistä oikeustoimea. Tämä tarkoittaa, että hän on vastuussa siitä, että luovutuksensaaja saa sen, mitä kauppa- ja lahjakirjassa on määrätty.¹⁶⁰

Toisaalta kauppakirjassa voidaan mainita kuolinpesän osakkaan luopuneen oikeudestaan kuolinpesän päätöksentekoon. Tällöin hänen oikeutensa kuolinpesässä päättyvät ja ne siirtyvät luovutuksen saajalle. Oikeuskirjallisuudessa ei ole otettu kantaa siihen, millainen vaikutus edellä mainitulla vastuunsiirtolausekkeella on. Pääsääntöinen vastuu sopimuksen pitävyydestä on asetettu luovutuksenantajalle, koska hänellä on paremmat mahdollisuudet taata luovutuksen toteutuminen kuolinpesäosakkuutensa ansiosta. Luopuessaan siitä hän valtuuttaa luovutuksensaajan toimimaan puolestaan. Luovutuksensaajalla on tässä tilanteessa paremmat mahdollisuudet taata luovutuksen oikeellisuus käytännössä. Tästä syystä pesäosuuden luovuttaja voisi olla vastuusta vapaa, mikäli hän on kuolinpesäosuuden lisäksi luovuttanut vaikutusvaltansa kuolinpesässä.

Luovutuksen mahdollistaminen helpottaisi kuolinpesän hallintoa silloin, kun tavoitteena on pitää kuolinpesä jakamattomana ja jatkaa oikeustoimien tekoa kuolinpesässä ilman edunvalvojaa ja maistraattia. Usein kuolinpesässä voi myös olla omaisuutta, joka halutaan pitää jakamattomana ja suvussa. Tällöin luovutus turvaa sen, ettei omaisuutta mene tuntemattomilla. Nämä perustelut eivät ole riittäviä muutamaa tulkintaa edunvalvojan roolista piilossa olevan osakkaan päämiehenä.¹⁶¹

Osittainen jako

Edellä mainittua suvulle tärkeää omaisuutta voidaan pyrkiä turvaamaan myös osittaisella jaolla. Suomen oikeusjärjestys ei tunne osittaista jakoa vain osan osakkaiden toimesta. Näin on, vaikka kuolinpesään jäisikin niin paljon omaisuutta, että sillä voitaisiin täyttää piilossa olevalle osakkaalle tuleva perintö. Osakkaalla on oikeus vaatia jakoa vain

¹⁶⁰ PK luvut 19 ja 23. Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 460 sekä Aarnio: Havaintoja perintöosuuden luovutuksesta s. 83-85 sekä s. 88.

¹⁶¹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 461.

kokonaisuudessaan. Osittainen perinnönjako on mahdollinen ainoastaan kaikkien osakkaiden suostumuksella. Edellä mainitussa tilanteessa piilossa olevan osakkaan suostumusta osittaiseen jakoon ei ole saatu. Tämän lisäksi osittainen perinnönjako ei lopeta kuolinpesää kokonaan, mistä johtuen osakkaat olisivat jaon jälkeen edelleen velvollisia tekemään oikeustoimia kuolinpesän nimissä. Tämä ei kuitenkaan olisi mahdollista ilman piilossa olevan osakkaan etujen ja oikeuksien turvaamista jollain tavalla.¹⁶²

8. VAIHTOEHTOJA TÄYDELLISEN OSAKASLUETTELOON VAATIMUKSEN KORVAAMISEKSI

8.1 Perintökaaressa asetetut tavoitteet ja niiden turvaaminen pohtiessa vaihtoehtoja täydellisen osakasluettelon vaatimuksen korvaamiseksi

Vajaan sukuselvityksen aiheuttamia haasteita onkin vaikea kiertää. Olisiko tätä mahdollista helpottaa muuttamalla perintökaarta? Aloittaessa lakimuutoksen valmistelua, pitää muutosten olla lain tavoitteiden mukaisia, mutta siinä saadaan ottaa huomioon yhteiskunnan muutokset. Muutoksia yhteiskunnassa on tapahtunut, sillä nykypäivänä suvulla ei ole samanlaista merkitystä kuin ennen, vaan yksilön etu on noussut etusijalle. Jo 1700-luvulla lisääntyi käsitys siitä, että henkilö sai itse määrätä omaisuudestaan testamentilla. 1960-luvulla luovuttiin vanhinta veljeä suosivasta perimysjärjestyksestä. Yhteiskunnan muutokset eivät kuitenkaan ole mahdollistaneet sukulaisuussuhteeseen perustuvan perimysjärjestyksen poistamista. Kun oikeus määrätä omasta omaisuudesta kasvaa, turvataan sukulaisuussuhteeseen perustuvassa perimysjärjestyksessä sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa. Oikeudenmukaisuudella on perusteltu esimerkiksi serkun perimysoikeuden poistoa, sillä perinnöstä saatua hyötyä ei ole haluttu antaa henkilöille, joilla ei ollut henkilökohtaista suhdetta vainajaan¹⁶³

¹⁶² Aarnio: Perillisen oikeusasemasta s. 161. Mäkinen: Osittaisesta perinnönjaosta s. 678.

Osittaisen perinnönjaon jälkeen kuolinpesä jatkaa yhteishallintona ja osakkailla on kaikki samat oikeudet, kuin ennen osittaisen jaon tekoa. Vaikka osakas saisikin koko perinnön osittaisessa jaossa, ei se lopeta hänen osakkuuttaan kuolinpesässä. Mäkinen: Osittaisesta perinnönjaosta s. 685.

¹⁶³ Kangas: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna s. 1. Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 2 ja 4. Jo vuonna 1935 on pohdittu testamenttioikeuden lisäämistä ja sukulaisuuteen perustuvan perimyksen muuttamista lisäämällä vainajan oikeutta päättää perinnönsaajat ja ottamalla huomioon verisukulaisuuden lisäksi sosiaalinen läheisyys. Muutosajatukset ovat yhteensopivia avioliittolain muutosten kanssa, jossa puoliset omistavat itse omaisuutensa ja ovat oikeutettuja määräämään niistä. Muutokset perintökaaressa ovat kuitenkin hyvin vähäisiä. Carlson: Ehdotus perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi s. 370.

Perintökaaren tavoitteet ja tehtävät

Edellä mainitut oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo ovat osa suomalaisen perimysjärjestyksen tehtäviä. Nämä tehtävät ovat joko yleisiä tai tiettyyn yksittäiseen tilanteeseen asetettuja. Usein tehtävät vaihtelevat tilanteittain sekä yhteiskunnassa vallitsevan taloudellis-yhteiskunnallisen päätöksenteon ja yhteiskunnan arvojen mukaan. Yhteiskunnallisten päätösten kautta vaikutetaan perimykseen verotuksen, maankäytön ja yhdyskuntarakenteen suunnittelun avulla, sekä helpottamalla sukupolvenvaihdoksia ja jakamalla avustuksia leskelle ja vainajan lapsille.¹⁶⁴ Yksi perimyksen tavoitteista on koulutus- ja kasvatustarpeen tyydyttäminen. Tämä tavoite on yksi tärkeimmistä ja yleisesti hyväksytyimmistä. Se on kuitenkin vanhanaikainen, sillä nykyään koulutus on asetettu yhteiskunnan vastuulle. Toinen syy tavoitteen vanhentumiselle on se, että perilliset ovat koko ajan vanhempia, jotka ovat jo valmiiksi koulutettuja.¹⁶⁵

Perimyksen sosiaaliseen tavoitteeseen voitaisiin luokitella asuntopoliittinen- ja hyvittämistehtävä. Tehtävät takaavat leskelle harkinnanvaraisesti oikeuden asua vainajan asunnossa perillisten oikeuksia loukaten. Jos lesken omaisuudesta ei löydy samantasoista asuntoa, missä leski on vainajan kanssa asunut, on hänellä oikeus pitää jakamattomana hallinnassaan vainajan asunto ja sen irtaimisto. Asuntopoliittinen tehtävä on hyvin vahva ja edelleen hyväksytty tavoite. Hyvittämistehtävän tarkoitus on muistaa niitä henkilöitä, jotka ovat auttaneet vainajaa. Oikeudenmukaisuuden nimissä henkilö, joka on tehnyt työtä vainajan hyväksi, on oikeutettu saamaan korvausta. Vaikka oikeudenmukaisuutta edellä mainitussa tilanteessa turvataan monin tavoin, eivät perintökaaren pykälät ole menettäneet merkitystään.¹⁶⁶

Perintöoikeuden viimeinen tavoite on kansantalouden ylläpito, joka toteutetaan perintöverolla. Perintöveron osuus valtion budjetista on pieni. Valtio voisi kerätä varoja myös muilla tavoin. Monissa maissa perintövero on korvattu esimerkiksi luovutusvoittoveroilla.¹⁶⁷ Perimyksen kansantaloudellisena tehtävänä on sanottu olevan

¹⁶⁴ Kangas: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna s, 575 sekä Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 3.

¹⁶⁵ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus. s. 13.

¹⁶⁶ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 14 ja Kangas: Yksityisen omaisuuden jakamisesta oikeudenmukaisella tavalla s. 40.

¹⁶⁷ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 7.

varojen ja tuotantovälineitä siirto vastikkeetta sukupolvelta toiselle ja mahdollistaa näin tuotantotalouden jatkuminen. Nämä tavoitteet näkyvät esimerkiksi PK 25 luvun maatilaperimyksessä. Perimyksen kansantaloudellinen tavoite on muuttunut merkityksettömämmäksi, koska usein omaisuus ei ole enää henkilön vaan erinäisten yrityksien nimissä.¹⁶⁸

Yhteiskunnan muutosten vaikutukset tehtävien ja tavoitteiden tulkintaan

Perintöoikeuden sisäiset muutokset ja muutokset systemaattisessa lainsäädäntöympäristössä vaikuttavat siihen, millainen merkitys perintösaannolla on perillisten ja yhteiskunnan kannalta. Perimyksen tavoitteet eivät ole universaaleja, vaan lainsäädäntö ja yhteiskunnan tavoitteet muokkaavat niitä.¹⁶⁹ Ennen perimys oli keino siirtää vainajan sosiaalinen asema sukupolvelta toiselle, jolloin sosiaaliset eroavaisuudet kulkivat perintönä. Perimys on muuttunut yksilöperimykseksi, mutta sen vaikutukset sosiaaliseen asemaan on nykyäänkin nähtävissä. Perityllä varallisuudella luodaan ja säilytetään taloudellista valtaa. Ero vanhaan aikaan on se, että nykyään vainajan omaisuus on hänen itsensä ansaitsemaa, eikä suvussa siirtyvää perittyä omaisuutta.¹⁷⁰

Perimyksen tavoitteet muuttuvat yhteiskunnan muuttuessa ja tästä syystä myös perimykseen sovellettavien säännöksiä pitäisi muuttua sen mukana. Ennen tärkeänä pidettiin omaisuuden pysymistä suvussa, mutta sukulaisuuden läheisyydestä on siirrytty sosiaaliseen läheisyyteen, mikä näkyy esimerkiksi lesken perintöoikeutena tilanteessa, jossa ensiksi kuolleen puolisoilla ei ole rintaperillistä. Tämä on osoitus siitä, että oikeudenmukaisuus on tärkeä kriteeri jakomääräyksiä säädettäessä. Tämän lisäksi tärkeänä pidetään perittävän tahdon kunnioittamista.¹⁷¹

Kuten kappaleen alussa on todettu, ei perinnöllä ole enää perillisille samanlaista merkitystä, kuin aiemmin. Se ei anna heille entisajan tapaista vahvaa asemaa

¹⁶⁸ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 12 ja Kangas: Yksityisen omaisuuden jakamisesta yhteiskunnallisesti oikeudenmukaisella tavalla s. 38.

¹⁶⁹ Kangas: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna s. 598 sekä Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 8.

¹⁷⁰ Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 12.

”Laki on voinut toimia aikaisemmin erilaissa taloudellisissa ja yhteiskunnallisissa tilanteissa tyydyttävästi, mutta muuttuneet olosuhteet ovat johtaneet lain soveltamisen haitallisten sivuvaikutusten lisääntymiseen.” Kangas: Perinnöt ja testamentti s. 5.

¹⁷¹ Aarnio-Kangas: Suomen jäämistöoikeus 1, perintöoikeus s. 19 ja Kangas: Yksityisen omaisuuden jakamisesta yhteiskunnallisesti oikeudenmukaisella tavalla s. 39.

yhteiskunnassa, koska perintö on vainajan itsensä ansaitsemaa, eikä perittyä. Koska vainaja on itse ansainnut omaisuutensa, on hänellä oikeus käyttää sitä miten haluaa. Tämä rahan käyttö voi olla joko tarkoituksellista, tai se johtuu vanhustenhoidon kalliudesta, Nyky-yhteiskunnassa ei katsota pahalla henkilöä, joka mieluummin käyttää rahansa itse, kuin säästää ne perillisilleen. Tämän voidaan ajatella johtuvan siitä, että vainajan omaisuuden vähäisyys ei vaaranna perillisten hyvinvointia. Suomi on yksi johtavista hyvinvointivaltioista, jossa kenenkään hyvinvointi ole riippuvainen tulevasta perinnöstä. Ajatusta, että vainajalla on oikeus määrätä omaisuudestaan vahvistaa oikeus testamentata omaisuutta. Perillisellä, on hän sitten tunnettu tai piilossa, ei ole oikeutta vaatia muuta kuin tietyin edellytyksin lakiosaansa. Perintö on epävarma oikeus, jonka varaan henkilö ei voi suunnitella elämäänsä, sillä siihen voidaan puuttua oikeustoimin. Kun henkilöllä ei ole oikeutta odottaa perintöä ja hän ei ole hyvinvointivaltiossa myöskään riippuvainen tulevasta perinnöstä, voidaan ajatella, etteivät piilossa olevan perillisen oikeudet vaarannu, vaikka hän jäisikin ilman perintöä aukollisen sukuselvityksen takia.¹⁷²

Perimyksen asuntopoliittinen tehtävä ei vaaranna piilossa olevan perillisen oikeutta, sillä se antaa ainoastaan leskelle oikeuksia. Kuten olen edellä selvittänyt, ovat vainajan tahto, oikeudenmukaisuus ja sosiaalinen läheisyys tärkeitä perimysjärjestyksen muokkaajia. Voidaankin pohtia, onko edellä mainittujen tavoitteiden mukaista edes antaa perintöä piilossa olevalle perilliselle, josta vainaja ei ole koskaan puhunut tai josta hän ei itsekään ole tietoinen. Onko perillisen oikeus perintöön niin vahva, että se menee sellaisten tavoitteiden ohi, joiden mukaan perintökaaremme pitäisi muodostua?

Suomen jäämistöoikeudessa on jo entuudestaan helpotettu kuolinpesän asiointia siitä syystä, että vanha toimintatapa on ollut vaikea ja hidas. Jo alaviitteessä sivulla 51 mainittu kuolinpesän osakkaan oikeus ajaa yksin kannetta pesän hyväksi on säädetty juuri siitä syystä, että pesänselvittäjän hankkiminen ei aina ole mahdollista. Tämä johtuu siitä, että kuolinpesän osakkaat voivat olla erimielisiä ja pesänselvittäjän määrääminen on kallis ja mutkikas asia.¹⁷³ Kun mietitään rahaa ja aikaa sekä vaivaa, joka aiheutuu nykysäädöksen vaatimasta edunvalvojan määräämisestä, voidaan todeta, että muutokset ovat todellakin

¹⁷² Perintökaari kohtaa yhteiskunnan muutosten yhteydessä kansainvälistymisen lisäksi toisenkin suuren haasteen, joka on avopuolisot ja heidän oikeuksien turvaaminen toisen puolison menehtyessä. Tätä asiaa on pohdittu laintarkastuslautakunnan lausunnossa perintökaaren uudistamiseksi s. 17-19.

¹⁷³ Rautiala: Pesänselvitys ja perinnönjako s. 18 ja Aarnio: Perillisen oikeusasemasta s. 136.

tarpeellisia ja nämä muutokset saavat myös oikeudellista tukea. Lisäksi perintökaaren tavoitteet ja tehtävät eivät yhteiskunnan muutoksista johtuen täyty nykyisen lain sisällöllä.

8.2 Vähävaraiset kuolinpesät

Suomen jäämistöoikeuden ei siis tarvitse pysyä nykyisen kaltaisena, eikä sen kehitys edes saisi pysähtyä muun maailman muuttuessa. Millä tavoin vajaan sukuselvityksen kuolinpesien kohtaamaa byrokratiaa voitaisiin sitten helpottaa? Kuten olen edellä esittänyt, on kuolinpesän asioita pääasiassa hoidettava yhdessä. Näin on riippumatta toimen luonteesta. Erityisesti tämä näkyy kuolinpesän osakkaan asioidessa pankissa kuolinpesän asioissa. Osakkaalla on oikeus maksaa kuolinpesän tililtä pesään liittyviä laskuja, mutta muihin toimiin hän ei voi ryhtyä. Osakkaan esittäessä virkatodistuksen, josta ilmenee hänen kuolinpesän osakkuutensa, saa hän tietää vainajan pankissa olevat palvelut. Osakkaalla on siis yksinään oikeus saada pankista tiedot vainajan siellä olevista palveluista kuolinpäivästä lähtien. Rahan nostaminen tililtä vaatii kuitenkin täydellisen osakasluettelon.¹⁷⁴

Täydellisen osakasluettelon vaatimus liittyy pankin velvollisuuteen tunnistaa asiakkaansa ja varmistaa, että tilivaroja nostavalla henkilöllä on oikeus tilin käyttöön. Velvollisuus sisältää ensiksi asiakkaan henkilöllisyyden varmistamista ja toiseksi sen selvittämistä, onko kyseisellä henkilöllä oikeus käyttää tiliä.¹⁷⁵ Pankeissa on kuitenkin kuolinpesiin liittyviä erilaisia käytäntöjä ja ne riippuvat kuolinpesän omaisuuden suuruudesta.

Suomessa menehtyneistä on huomattava osa vähävaraisia. Vähävaraisissa kuolinpesissä omaisuuden määrän katsotaan usein olevan alle 5 000 tai 10 000 euroa. Myös näihin vähävaraisiin kuolinpesiin noudatetaan samoja perintökaaren pykäläiä. Näissä kuolinpesissä vaaditaan samat asiakirjat ja selvitykset omaisuuden jakamiseksi, kuin kuolinpesissä, joissa omaisuutta on esimerkiksi 500 000 euroa. Toki vähävaraisten

¹⁷⁴ Koponen: Kuolinpesän osakkaan opas s. 79. ja Fina: Pankki ja vakuutusasiat kuolinpesässä s. 7 ja Aarnio: Luentoja perintöoikeudesta II s. 53.

Suomessa on vähävaraisia kuolinpesiä kohtaan ollut tavallisiin kuolinpesiin nähden erinäisiä sääntelyä jo ennen. Vanhan konkurssilain mukaan oli monia syitä, miksi kuolinpesän osakkaat voivat tulla henkilökohtaiseen vastuuseen kuolinpesän veloista. Vähävaraisissa kuolinpesissä henkilökohtaista velkavastuuta ei syntynyt, jos varat riittivät ainoastaan hautauskustannuksiin. Lehtimäki: Ylivelkainen kuolinpesä s.894.

¹⁷⁵ Wuolijoki – Hemmo: Pankkioikeus s. 603 ja Kauppinen – Paavonsalo: Pankkitoiminnan käsikirja s. 161.

kuolinpesien perunkirjoitukset ja jaot ovat usein yksinkertaisempia, sillä niissä ei ole esimerkiksi vaikeasti arvostettavaa yritysomaisuutta. Tästä syystä lakimiehet tekevät näitä vähävaraisten kuolinpesien asiakirjoja halvemmalla, koska niiden valmisteleminen ei vaadi niin montaa työtuntia. Aina ei kuitenkaan ole näin. Myös vähävaraisessa kuolinpesässä voi olla ongelmia ulkomailta saatavan virkatodistuksen tilaamisessa, jolloin työtunnit voivat moninkertaistua.

Olisiko mahdollista helpottaa toimintaa edellä mainituissa vähävaraisissa kuolinpesissä, joissa ulkomaisen virkatodistuksen tilaaminen osoittautuu vaikeaksi? Tämä vaatisi perintökaaren muutosta niin, että siellä säädettäisiin tarkka raja vähävaraisen kuolinpesän ja tavallisen kuolinpesän välillä. Ongelmaksi muodostuisi toki se, että myös vähävaraisen kuolinpesän piilossa olevalla osakkaalla on oikeus perintöönsä. Täytyy kuitenkin todeta, ettei tämä oikeus toteudu nyky-yhteiskunnassa, vaikka laki niin vaatiikin. Esimerkiksi pankeilla, jotka ovat vastuussa kuolinpesän varojen jakamisesta perinnönjakosopimuksen mukaisesti, on omat käytäntönsä vähävaraisten kuolinpesien tilanteissa. Monet pankit jättävät vähävaraisten kuolinpesien perukirjan tarkistamatta ja ottavat riskin siirtämällä rahat. Ihmisten pitäisi toimia lain mukaan, mutta voisiko laki joissain tilanteissa seurata käytäntöä? Jos asia olisi säädetty laissa, antaisi se pankeille turvan eikä niiden tarvitsisi ottaa riskejä. Lain sisällössä voitaisiin ottaa huomioon piilossa olevan osakkaan intressit ja turvata hänen oikeutensa muilla tavoin, jotka eivät kuormittaisi kuolinpesää liikaa. Kun pankit saisivat toimintamallinsa taakse lain, eivät vähävaraisten kuolinpesien tilanteet jäisi hiljaisiksi sopimuksiksi, vaan ne tulisivat julki, jolloin julkisen hallinnon olisi mahdollista puuttua mahdollisiin väärinkäytöksiin ja ongelmatilanteisiin.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Koponen: Kuolinpesän osakkaan opas s. 79. Eri pankkien käytännöistä on saatu tietoa omakohtaisesta kokemuksesta, sekä keskusteluista muiden pankkien työntekijöiden kanssa.

Aarnio on kritisoinut perunkirjoitusjärjestelmäämme siitä syystä, että Suomessa on niin monia vähävaraisia kuolinpesiä. Heille perunkirjoituksen pitäminen on hyvin raskasta ja ylimitoitettua esimerkiksi siitä syystä, että heille ei määrätä perintöveroa. Aarnio: Perunkirjoitusjärjestelmämme arviointia s. 751.

KKO:2004:1 Kuolinpesän omaisuudelle ei saatu myyntilupaa ainoastaan perunkirjoituskulujen maksamiseksi. Kyseisessä tapauksessa kuolinpesällä oli varallisuutta, mutta se koostui ainoastaan kiinteistöstä. Tapauksessa todettiin, että PK 23 antaa pesänjakajalle oikeuden myydä kuolinpesän omaisuutta, jotta jaon kustannukset saadaan maksettua. Lupaa myyntiin ei myönnetty, koska oikeuden mukaan rahoja oli mahdollista saada muilla tavoin (myymällä kiinteistön puuta). Oikeuden asettama myyntikynnys on todella korkea. Tämä voi aiheuttaa ongelmia vähävaraisissa kuolinpesissä. Lupa evätään siitä syystä, että varoja on saatavana muilla tavoin, mutta pitäisi myös ottaa huomioon tapojen aiheuttamat rasitteet. Tapauksessa puiden myyntiin kuluu aikaa ja resursseja ja se vaatii erityistaitoja. Nämä asiat on otettava huomioon lupaa myönnettäessä. Ei ole sääntelyn tavoitteiden mukaista estää myyntilupaa, jos korvaavan toiminnan aiheuttavat kulut eivät ole hyväksyttävässä suhteessa niistä saatuaan hyötyyn.

Jos vähävaraisiin kuolinpesiin kohdistuvia lakeja saataisiin kevennettyä, voisi vainaja elinaikanaan vaikuttaa oman kuolinpesänsä asioiden hoitoon. Hän pystyisi hoitamaan talouttaan niin, että hänen menehdyttyään katsottaisiin kuolinpesä vähävaraisena. Mahdollisuuksina olisi omaisuuden käyttö ja lahjoitus elinaikana niin, että sitä ei olisi kuollessa enää jäljellä. Suomen oikeus on kuitenkin suhtautunut tähän hyvin negatiivisesti. Omaisuuden lahjoitusta elinaikana hankaloittaa lahjavero, jossa varsinkin alle 20 000 euron omaisuuden siirroissa on hyvin tiukka veroprosentti. Tämän lisäksi rintaperilliselle elinaikana tehdyt lahjoitukset katsotaan ennakkoperinnöksi, eivätkä ne tästä syystä anna mahdollisuutta laskea kuolinpesän omaisuuden arvoa tilanteissa, joissa tavoitteena on jättää omaisuus rintaperillisille.¹⁷⁷ Suomen lakiin tarvittaisiinkin kattava uudistus, jos haluaisimme vähentää pieniin kuolinpesiin liittyvää oikeudellista kuormaa niin, että siitä oikeasti hyötyisivät mahdollisimman monet kuolinpesät. Tämä sääntely helpottaisi useiden kuolinpesien hoitoa, ei vain niiden, keiden osakasluettelossa on puutteita.

8.3 Perinnönjaon mitättömyys ja omaisuuden palauttaminen kuolinpesään.

Puutteellinen osakasluettelo vaikuttaa pankeissa asioinnin lisäksi kuolinpesän perinnönjakoon. Perintökaaren mukaan pesänjakajan tulee määrätä perinnönjaon aika ja paikka sekä kutsua osakkaat perinnönjakotilaisuuteen (PK 23:7). Vaikka säännös koskee toimitusjakoa, voidaan todeta, että myös sopimusjaossa pitää jokaisen osakkaan olla läsnä, jotta jako on pätevä. Osakas voi toki jäädä pois tilaisuudesta, mutta hänelle pitää antaa mahdollisuus osallistua jakoon. Jos pesä jaetaan ilman kaikkia osakkaita, ei ole syntynyt laillista jakoa. Sivuutettu osakas voi vaatia jakoa 10 vuoden kuluessa vainajan kuolemasta.¹⁷⁸ Miten tämä tapahtuu konkreettisesti?

Perinnönjaon oikaisutyöryhmä on antamassaan lausunnossa ehdottanut, että perintökaareen lisätään perinnönjaon oikaisua ja omaisuuden palautusvelvollisuutta koskeva luku. Nyt tämä sääntely on kirjattu osaksi perintökaaren 23 A lukuun seuraavasti:

¹⁷⁷ Tuunainen: Perintö, testamentti ja velka s. 153 ja Aarnio – Kangas – Puronen – Rabinä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset s. 255.

Huomioon täytyy ottaa myös suosiolahja, jonka sääntely on muuttunut 2000- luvulla. Suosiolahjaa ei vähennetä rintaperillisen lakiosasta, jos vainaja ei ole niin halunnut ja laissa määrätyt ehdot täyttyvät. HE 77/2000 vaikutukset perittävän ja lahjan saajan kannalta. Lakimuutoksen tavoitteena oli lisätä vainajan mahdollisuutta lahjoittaa omaisuutta elinaikana ja näin ottaa paremmin huomioon hänen tahtonsa.

¹⁷⁸ Mäkinen: Osittaisesta perinnönjaosta s. 675.

1 §

Perillinen tai yleistestamentin saaja, joka ei ole ollut osapuolena toimitetussa perinnönjaossa, voi vaatia perinnönjaon oikaisua, jos hänen oikeutensa perintöön ei ole vanhentunut.

2 §

Jollei 3 §:stä muuta johdu, se, joka on saanut omaisuutta jäämistöstä, on velvollinen perinnönjaon oikaisua varten palauttamaan omaisuutta kuolinpesälle seuraavasti:

- 1) omaisuutta perintönä tai yleistestamentin nojalla taikka 5 luvun 2 §:n perusteella saanut saamansa omaisuuden;*
- 2) omaisuutta erityisjälkisäädöksen nojalla saanut saamansa omaisuuden, jos jälkisäädöksen täyttäminen loukkaa oikaisua vaativan lakiosaa tai muuta oikeutta;*
- 3) omaisuutta 8 luvussa tarkoitettuna avustuksena tai hyvityksenä taikka 18 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettuna elatuksena saanut saamansa omaisuuden siltä osin kuin hän on saanut huomattavasti enemmän kuin mihin hän olisi ollut oikeutettu.*

Edellä 1 momentissa tarkoitettua palautusvelvollisuutta ei kuitenkaan ole, jos on ilmeistä, että omaisuuden palauttaminen ei ole tarpeen oikaisua vaativan oikeuden turvaamiseksi.

Ehdotuksen lähtökohtana on, että perinnönjaon oikaisusta sovitaan osakkaiden kesken. Jos sopiminen ei onnistu, on osakkaalla oikeus vaatia pesään pesänselvittäjä.¹⁷⁹ Jos pesänselvittäjä ei saa sopua aikaan, on hänen ajettava kannetta tuomioistuimessa palautusvelvollisuuden määrittämiseksi. Kuolinpesän omaisuutta saaneet palauttavat kaiken aiemmassa jaossa siirtyneen omaisuuden. Palautusvelvollisuus on esinekohtaista, ellei oikaisua vaativa ole tullut osakkaaksi perinnönjaon toimittamisen jälkeen. Tällöin omaisuutta saaneella on oikeus maksaa kuolinpesälle korvauksena vastaava rahamäärä.

¹⁷⁹ Helin; Isyyslaki s. 264. Hallituksen esitys 72/2015 kohta kolme.

Ehdotus, joka on päätyntä myös lakiin, ei vaaranna oikeusvarmuutta. Perinnönjaon oikaiseminen on ollut mahdollista ennenkin. Ennen tilanteita käsiteltiin tuomioistuimessa perusteettoman edun näkökulmasta, jonka päätökset eivät olleet ennustettavia. Uudistuksen tavoitteena olikin lainsäädännön vaikutusten ennustettavuuden lisääminen. Olen samaa mieltä selvityksen kanssa sääntelyn tarpeellisuudesta. Selvitys ei kuitenkaan ota huomioon sitä, että säännös antaa yhä useammalle mahdollisuuden peräyttää perinnönjako, minkä johdosta palautusvaatimukset lisääntyvät. Jotta perinnönjakoon voidaan tulevaisuudessakin luottaa, pitää peräyttämisen syyt pitää minimissä. Oikeusministeriö: Perinnönjaon oikaisu ja omaisuuden palautusvelvollisuus s. 45.

Kun kyseessä on piilossa oleva osakas, on muilla osakkailla ollut mahdollisuus selvittää mahdollinen osakas ennen jakoa. Tästä syystä kyseisessä tilanteessa palautusvastuu on ankaran esinekohtainen. Jos esinettä ei ole mahdollista palauttaa, on osakas velvollinen korvaamaan kyseisen omaisuuden arvon. Omaisuus arvostetaan sen vastaanottohetken mukaan. Korvausvelvollisuus on riippumaton arvonalentumisen syystä, mutta sitä voidaan sovittaa, mikäli arvonalentumisen katsotaan johtuvan muusta kuin palautusvelvollisen toimista¹⁸⁰

Koska esinekohtainen palautusvastuu on ankara, on palautusvastuuta mahdollista sovittaa. Tällöin voidaan ottaa huomioon palautusvelvollisen vilpillinen toiminta ja tieto sivuutetusta osakkaasta.¹⁸¹ Piilossa oleva osakas ei näy vainajan sukuselvityksessä, mutta tietojen puute sukuselvityksessä antaa mahdollisuuden hänen olemassaololleen. Herää kysymys voidaanko tällöin milloinkaan olla vilpittömässä mielessä? Voidaanko tilanteessa käyttää tapauskohtaista harkintaa esimerkiksi siinä, että jos vainaja on muuttanut 55 vuotiaana Espanjaan, ei hän todennäköisesti ole siellä synnyttänyt uutta rintaperillistä? Toisaalta voiko kuolinpesässä osa osakkaista olla vilpittömiä ja osa vilpillisiä?

Työryhmän esityksessä todetaan, että sovittelussa käytetään tapauskohtaista harkintaa. Sovittelusta todetaan lisäksi, että jos osakas olisi huolellisesti toimiessaan saanut tiedon uudesta osakkaasta, puhuu tämä sovittelua vastaan, mutta ei täysin estä sitä.¹⁸² Koska tapauskohtainen harkinta on esityksen mukaan mahdollinen, voidaan todeta, että osakkaalla on oikeus olettaa, ettei 55 vuotiaana ulkomaille muuttaneella ole siellä uusia rintaperillisiä. Mikäli muutto on tapahtunut 25 vuotiaana, on tilanne eri. Toisaalta nykyään lääketiede mahdollistaa rintaperillisten saamisen yhä vanhempana, eikä asia siitä syystä ole niin mustavalkoinen. Lääketiede osoittaa kuitenkin tietyn rajan varsinkin

¹⁸⁰ Oikeusministeriö: Perinnönjaon oikaisu ja omaisuuden palautusvelvollisuus s. 23 ja 31. Perinnönjaon oikaisu laitettiin omaan lukuunsa, sillä se soveltuu tilanteisiin, joilla ei ole ollut omaa lukua perintökaareissa. Esimerkiksi perinnönjaon peruuntuminen tilanteessa, jossa perinnönjako on toimitettu ennen pesän velkojen maksua (PK 21 luku) on niin irrallinen, että vaikka kysymys on yhtäläillä oikeudesta puuttua tehtyyn perinnönjakoon ja omaisuuden palautusvelvollisuudesta, ei niitä voida yhdistää.

¹⁸¹ Oikeusministeriö: Perinnönjaon oikaisu ja omaisuuden palautusvelvollisuus s. 24 sekä Helin: Isyyslaki s. 260.

¹⁸² Oikeusministeriö: Perinnönjaon oikaisu ja omaisuuden palautusvelvollisuus s. 35. Hallituksen esitys 72/2015, yksityiskohtaiset perustelut 8 §.

Samaa tapauskohtaista harkintaa käytetään maistraatissa vahvistettaessa osakasluetteloita. Tutkimuksen luku 6.2.

naisten hedelmöittymisen mahdollisuudelle ja siitä syystä ikä on mahdollista ottaa huomioon arvioinnissa. Iän lisäksi tapauskohtaisuutta on vainajan mieltymys lapsiin. Jos ulkomaille muuttanut vainajan on aina puhunut negatiiviseen sävyyn lapsista, voidaanko ajatella hänen pitäneen kiinni tästä asiasta ja kuolleen ilman rintaperillistä? Toisin kuin lapsen saamisen mahdollisuuden heikkeneminen iän myötä, vainajan mieltymyksiä ei voida todeta tieteellisesti. Siksi tälle argumentille antaa painoarvoa pohdittaessa osakkaan vilpillisyyttä. Tapauskohtainen harkinta onkin vilpillisyyttä pohdittaessa sovellettavissa hyvin harvoissa tilanteissa ja sen taakse täytyy saada pätevää tieteellistä tietoa.

Sovittelun edellytyksiä sovelletaan jokaiseen osakkaaseen erikseen.¹⁸³ Tämä tarkoittaa, että jos jollain osakkaalla on tietoa osakkaasta, joka ei puutteen takia näy sukuselvityksessä, toimii hän vilpillisesti, mutta asiasta tietämätön osakas voi olla vilpiton. Jotta saadaan tietää, onko osakas toiminut vilpittömästi, täytyy pohtia osakkaan toimien huolellisuutta. Vilpiton osakas toimii huolellisesti, mikäli hän puutteen huomattuaan yrittää selvittää vainajan liikkeitä ja täyttää puutteet. Tämä tarkoittaa keskustelua muiden osakkaiden, vainajan tuttujen, sekä muiden mahdollisesti asiasta tietävien kanssa. Hänen täytyy lisäksi olla yhteydessä kohdemaan väestötietojärjestelmän pitäjään ja selvittää, mitä tietoja sieltä löytyy. Nämä toimet tehtyään on osakas toiminut huolellisesti ja hänen palautusvastuutaan voidaan sovitella.¹⁸⁴

Perintökaaren uusi luku 23 A on täydellinen esimerkki siitä, miten on herätty virheellisten perinnönjakojen lisääntymiseen. Luku ei kuitenkaan ole yksinään vastaus puutteelliseen sukuselvitykseen. Sukuselvityksessä esiintyvät osakkaat eivät voi vain jakaa pesää ja odottaa mahdollista perinnönjaon oikaisua. Perinnönjaon tekeminen ilman varmuutta jokaisen osakkaan osallistumisesta siihen altistaa omaisuuden jakaneet epävarmuuteen. Heidän täytyy pelätä vuosia mahdollista oikaisuvaatimusta, mikä estää heitä käyttämästä omaisuutta haluamallaan tavalla. Pykälä siis turvaa kyllä mahdollisen piilossa olevan

¹⁸³ Oikeusministeriö: Perinnönjaon oikaisu ja omaisuuden palautusvelvollisuus s. 35.

¹⁸⁴ Sovittelu perustuu aina tilanteen arviointiin kokonaisuutena. Kohtuullistamismahdollisuudella on ensisijaisesti pyritty suojaamaan sellaista perillistä, joka on ottanut omaisuuden vastaan vilpittömässä mielessä, eikä palautusvaatimuksen esittämisen aikaan kykene palauttamaan omaisuutta ilman merkittäviä vaikutuksia hänen talouteensa ja toimeentuloonsa. Lisäksi huomioon täytyy ottaa osapuolten taloudelliset tilanteet ja kulunut aika omaisuuden saamisesta palautusvaatimuksen esittämiseen. Oikeusministeriö: Perinnönjaon oikaisu ja omaisuuden palautusvelvollisuus s. 35. Edes vilpittömyys ei aina takaa sovittelua, vaan esimerkiksi hyvävarainen vilpiton osakas voi joutua palauttamaan omaisuutta, jos jaossa sivuutettu osakas on hyvin vähävarainen.

osakkaan oikeuksia, mutta se ei oikeuta muita jakamaan pesää ilman häntä. Perinnönjako voitaisiin oikaista esimerkiksi silloin, kun maistraatti on vahvistanut osakasluettelon sukuselvityksen aukosta huolimatta ja ulkomailta ilmaantuu piilossa oleva osakas. Osakkaiden täytyy siis jollain tavalla ennen jakoa korjata sukuselvityksen aukollisuus. Säännös osoittaa kuitenkin, että piilossa olevan osakkaan oikeudet on mahdollista turvata muilla tavoin, kuin pesän jakamattomaksi jättämisellä. Siksi pykälä voitaisiin yhdistää sääntelyyn, jolla oikeutettaisiin muut osakkaat jakamaan pesä.

Vaikka osakkaat saisivat jaettua perinnön ilman piilossa olevaa osakasta, ei pykälä helpota muiden oikeustoimien tekoa. Kuolinpesän täytyy siitä huolimatta selvittää vajaan sukuselvityksen aiheuttamat ongelmat perunkirjoituksessa ja oikeustoimia tehdessä. Tästä syystä pykälä pitäisi yhdistää seuraavaksi esitettyyn osakkaiden vastuuseen tietojen oikeellisuudesta.

8.4 Osakkaiden vastuu tietojen oikeellisuudesta

Perunkirjoituksessa pesänilmoittajalla ja uskotulla miehellä on vastuu merkitä kaikki tarpeelliset ja oikeat tiedot perukirjaan sanktion uhalla. Myös perillinen on vastuussa kuolinpesän asioista, sillä vilpillisesti toiminut perillinen voi menettää koko perintönsä.

Voitaisiinko edellä mainittuja sanktioita käyttää hyväksi myös sukuselvitystä laatiessa? Moderni ja joustava järjestelmä sukuselvityksen laatimiselle voisi olla osakkaiden velvollisuus vahvistaa osakasluettelo oikeaksi perinnön menettämisen uhalla. Tällä tavoin perillinen, joka jättäisi tahallisesti osakkaan kuolinpesän ulkopuolelle, menettäisi oman oikeutensa perintöön ja olisi vahingonkorvausvastuussa aiheuttamastaan vahingosta. Järjestelmä vaatisi toimiakseen selkeitä ohjeita osakkaille vahvistamisen oikeusvaikutuksesta ja vilpillisen toiminnan sanktioista. Järjestelmän heikkous on se, ettei se mahdollistaisi todellisesti piilossa olevan osakkaan löytymistä. Tämä ei mielestäni ole kuitenkaan ongelmallista. Myöskään nykyinen järjestelmä, jossa ulkomailta ei saada todistusta, ei anna tietoa piilossa olevasta perillisestä. Voidaan todeta, että osittain tästä syystä on säädetty, että osakkaat voivat jakaa pesän ja jos uusi osakas ilmestyy, palautetaan kuolinpesän omaisuus.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Tätä on käsitelty tutkielman luvussa 8.3.

Kuolinpesän osakkaille asetettu vastuu vaatisi muutosta perunkirjoitusjärjestelmäämme. Perukirjan pitäisi olla tuomioistuimen hyväksymä, oikeudellista luotettavuutta nauttiva asiakirja. Muutosta tehdessä pitää pohtia sitä, kuinka usein perukirjoissa on asiavirheitä. Kun perukirjalle annettaisiin oikeudellista luotettavuutta, lisäisi se perukirjan sisällöllisiä vaatimuksia. Tästä syystä pelkona on se, että perukirjan tekeminen vaikeutuisi ja sen tekemiseen vaadittaisiin yhä useammin ammattilaista.¹⁸⁶

Aarnio on tutkimuksessaan todennut, että osakkaat tietävät useimmissa tapauksissa kuolinpesän toiset osakkaat, mutta ongelmia on juuri osakkuuksien osoittamisessa virkatodistusten avulla. Tämän lisäksi tutkimuksen mukaan 5% perukirjoista on sellaisia, ettei perukirja tai sen liitteet osoita kaikkia osakkaita. Luku on varmasti noussut tutkimuksen jälkeen. Lopputulos on, että osakkailla on tietoa, mutta se ei auta heitä ratkaisemaan sukuselvityksen ongelmaa oikeudellisesti pätevällä tavalla.¹⁸⁷

Osakasluettelolle on ominaista sen muuttuminen ajan kuluessa. Maistraatin vahvistaessa osakasluetteloa ongelmia voi aiheuttaa esimerkiksi osakkaan kuolema tai perinnöstä luopuminen. Näitä voi tapahtua milloin vain, minkä johdosta osakasluettelon vahvistus menettää tällöin vaikutuksensa. Siksi kolmansilla osapuolilla on vaikea luottaa vahvistukseen ja näin saada vilpittömän mielen suojaa.¹⁸⁸

Piilossa olevasta osakkaasta vastuun siirtäminen tiedossa oleville osakkaille voi aiheuttaa huolta. Jos hyväntahtoinen perillinen vahvistaa osakasluettelon, voi häntä pelottaa siitä aiheutuva vastuu. Tästä syystä asiassa pitäisi ottaa huomioon perillisen vilpitön mieli, jota on käsitelty tutkielman edellisessä luvussa 8.3. Mikäli osakas on vahvistanut osakasluettelon uskoen, ettei muita osakkaita ole, voidaan hänen vastuutaan sovitella. Uskomusten tueksi hänen on toki täytynyt tehdä tutkimusta ja selvitystyötä, jotta hän voi

¹⁸⁶ Aarnio: Perunkirjoitusjärjestelmämme arviointia s. 752 ja Saarenpää: Vajaavaltainen kuolinpesässä s. 19.

Vaikka perukirjan tietoihin ei voida luottaa, jakavat Aarnion mukaan pankit kuolinpesän omaisuutta perukirjan tietojen pohjalta osakkaille. Oman pankkialan työkokemukseni kautta olen oppinut, että pankeilla on tapana perukirjan tarkistaminen, johon sisältyy sukuselvityksen läpikäynti. Näin ei kuitenkaan toimita jokaisen kuolinpesän kohdalla, vaan käytäntö riippuu kuolinpesän omaisuuksien yhteenlasketusta arvosta. Vähävaraisten kuolinpesien perukirjoja ei näin ollen pankeissa kokemukseni mukaan tarkasteta. Koska käytännöt riippuvat pankeista ja kuolinpesän varallisuudesta, ei nykyinen perukirjajärjestelmämme takaa mahdollisuutta hoitaa kuolinpesän asioita vajaalla sukuselvityksellä, edes erityistilanteissa.

¹⁸⁷ Aarnio: Perunkirjoitusjärjestelmämme arviointia s. 753.

¹⁸⁸ Aarnio: Perunkirjoitusjärjestelmämme arviointia s. 756.

osoittaa, että on hänellä on ollut kaikki tarpeellinen tieto osakasluettelon vahvistamiseksi.¹⁸⁹

Sovittelun jälkeen ollaan kuitenkin samanlaisessa tilanteessa, kuin osakkaiden jakaessa kuolinpesän ilman piilossa olevaa osakasta. Osakkaalle ei tule negatiivisia vaikutuksia, vaan piilossa olevan osakkaan ilmestyessä pesä jaettaisiin uudestaan PK 23 A:n mukaisesti. Erona edellisessä luvussa esitettyyn on se, että osakasluettelon vahvistaminen mahdollistaa oikeustoimien tekemisen kuolinpesässä ilman pesänselvittäjää tai edunvalvojaa. Jotta tämä olisi mahdollista, pitää osakkaiden vahvistamisella olla kolmansiin ulottuva oikeusvaikutus.¹⁹⁰

Kolmansiin ulottuva oikeusvaikutus heikentää mahdollisen piilossa olevan osakkaan oikeuksia. Osakkaiden mahdollisuudet tehdä oikeustoimia vahvistetulla osakasluettelolla pitääkin olla rajoitetut. Koska vahvistuksen tavoitteena on välttää edunvalvojan tarvetta, on osakkaiden rajat oikeustoimien tekemiselle otettava edunvalvojan oikeuksista toimia piilossa olevan osakkaan puolesta. Piilossa olevan osakkaan edunvalvojan oikeuksien rajoittaminen osoittaa, että piilossa olevan osakkaan mielipiteiden kuulematta jättäminen on iso asia. Näin on, vaikka maistraatin osakasluettelon vahvistuksen jälkeen siinä mainittujen osakkaiden oikeudet ovat rajoittamattomat. Osakkaiden vahvistaman luettelon kriteerejä on kuitenkin haasteellisempaa määritellä yhtä tarkasti (ainoastaan vilpittömän mieli) ja negatiiviset vaikutukset ulottuvat ainoastaan vilpillisiin osakkaisiin. Lisäksi maistraatin vahvistaessa osakasluettelon, kuolinpesän asiat ovat edes kerran ulkopuolisen organisaation tarkastettavana, mikä turvaa piilossa olevan osakkaan oikeuksia.

Negatiivisten vaikutusten ulottaminen osakkaaseen, joka jättää kertomatta jotain olennaista kuolinpesän asioihin liittyen, ei ole uutta. Tästä esimerkkinä on se, että testamentin salaaja menettää oikeutensa perintöön.¹⁹¹ Niin testamentin kuin osakkaankin

¹⁸⁹ Ulkomaisten virkatodistusten puute pakottaa käyttämään sukuselvityksen todistelussa uusia tapoja. Suhtautuminen näihin uudenlaisiin todisteisiin pitäisi olla myönteinen. Sähköpostivastaus maistraatilta.

¹⁹⁰ Kolmansiin ulottuva vaikutus tarkoittaa sitä, että oikeustoimen toisella osapuolella pitää olla oikeus luottaa vahvistukseen ja häneen voidaan soveltaa vilpittömän mielen suojaa. Tästä lisää tutkielman luvussa 5.2.

¹⁹¹ Aarnio: Perintöoikeus s. 38 ja Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 32.

Lisäksi PK 20 luku 11 §: *Joka perunkirjoituksessa tahallansa salaa tai vilpillisesti ilmoittaa jotakin, tuomittakoon sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Jos asianhaarat ovat erittäin raskauttavat, olkoon rangaistus vankeutta enintään kaksi vuotta.*

salaamisessa on molemmissa tilanteissa kyse siitä, että salataan henkilö, jolla on oikeus osaan kuolinpesän omaisuudesta.

9. LOPPUPÄÄTELMÄT

*EU:ssa käsitellään vuodessa noin 4,5 miljoonaa perintöasiaa, joista noin 10 prosentissa on kansainvälinen ulottuvuus. Sisämarkkinoiden kehittymisen myötä ihmisten liikkuminen unionin alueella on lisääntynyt: kansalaiset muuttavat yhä enemmän jäsenvaltiosta toiseen ja heillä on omaisuutta useamman kuin yhden jäsenvaltion alueella. Näin ollen ei ole lainkaan harvinaista, että kuolinpesällä on jäämistöoikeudellisia liittymiä kahteen tai useampaan jäsenvaltioon.*¹⁹²

Edellä mainittu luku on suuri, mutta ongelma on ollut olemassa jo kauan aikaa. Vuonna 1935 on huomattu tarve perintökaaren päivittämiselle. Syinä päivittämistarpeelle on perinnön pirstaloituminen, kun vainajan omaisuus jaetaan usealle sukulaiselle. Huomionarvoista perusteluissa on se, että jo silloin ongelmana ovat olleet kaukaiset, tuntemattomat kuolinpesän osakkaat.¹⁹³ Entisaikaan pienikin välimatka koettiin haastavana, kun yhteydenpidon mahdollistava teknologia oli vasta kehittymässä. NykYTEknologian mahdollistama yhteydenpito ei ole poistanut tuntemattoman kuolinpesän osakkaan ongelmaa. Tämän lisäksi ennen liikkuvuus oli harvinaisempaa ja jos se koettiin jo silloin ongelmaksi, voidaan sanoa, että ongelma on moninkertaistunut. Koska ongelma on ollut esillä jo melkein 90 vuotta, voisi olla syytä ryhtyä toimiin ongelman ratkaisemiseksi.

Ratkaisu ei ole yksinkertainen, sillä siinä ovat vastakkain eri ihmisten oikeudet, jotka täytyy pyrkiä turvaamaan mahdollisimman laajasti. Ongelma on kuitenkin ratkaistava

¹⁹² Heikinsalmi: EU:n perintöasetus yhtenäistää tuomioistuimen toimivaltaa ja lainvalintaa koskevat säännökset jäsenvaltioissa s. 828.

Tehdessä kansainvälistä sääntelyä, on ongelmana sen sitovuuden määrittely. Joustavien ja ehdottomien säännösten ongelmaa on käsitellyt Esko: Kansainvälisen perhe- ja jäämistöoikeuden viimeaikaisesta kehityksestä s. 669.

¹⁹³ Carlson: Ehdotus perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi s. 371 sekä Klami: Vuoden 1734 lain perimysjärjestelmä s. 124.

Vuoden 1935 lainvalmistelulautakunta oli sitä mieltä, ettei ollut riittäviä syitä sukulaisperimyksen muuttamiseksi. Kuten leipätekstissä sanotaan, ovat perusteluina mainitut ongelmat muuttaneet muotoaan ja lisääntyneet, mistä syystä olisi syytä ryhtyä pohtimaan, ovatko tämän hetkiset perustelut riittävät muutosten toimeenpanemiseksi.

jollain tavalla, sillä puute sukuselvityksessä aiheuttaa suuria ongelmia kuolinpesän hallinnolle lähtien kuolinpesän haltuunottajan asettamisesta. Eivätkä ongelmat pääty ennen kuin kuolinpesä on jaettu, mikä ei nykyisen lainsäädännön puitteissa ole edes mahdollista poistamatta ensin sukuselvityksen aukkoa. Sukuselvityksen vajauksen vaikutusta kuolinpesän asioiden hoitoon ei ole tutkittu, mikä asettaa osakkaat epävarmaan tilanteeseen. Kun edunvalvojan roolia vajaan sukuselvityksen kuolinpesissä ei ole tarkkarajaisesti määritelty, voi tuntua turhalta edes hakea häntä kuolinpesään. Tai koska piilossa olevan osakkaan oikeutta vaatia aikaisemmassa jaossa siirrettyjen omaisuuksien palauttamista kuolinpesään ei ole käytännössä kokeiltu, voi PK 23 A soveltaminen tuoda mukanaan yllättäviä haasteita. Näitä ongelmia on tutkittu edellä kappaleessa 8.3.

Huolestuttavaa ongelmassa on se, että se vaikuttaa tavallisiin ihmisiin ja lisää heidän taloutensa epävarmuutta. He voivat joutua ensin käyttämään omia varojaan puutteellisen sukuselvityksen ongelman poistamiseen ja tämän jälkeen joutuvat elämään epävarmuudessa, kun eivät tiedä, onko kuolinpesän jako pysyvä. Suomen lainsäädäntö kaipaa päivitystä rajat ylittävien kuolinpesätapausten ongelmien selvittämiseksi.

Nykyinen perintökaari ei anna mahdollisuutta kiertää täydellisen sukuselvityksen vaatimusta. Jos ulkomailta ei saada virkatodistusta, eikä maistraatti voi osakasluetteloa vahvistaa, on vaihtoehtona edunvalvojan määrääminen tai pesänselvittäjän hakeminen. Ilman mitään vaikutusta ei vainajan ja osakkaiden toiminta jää. Vainaja voi helpottaa sukuselvityksensä laatimista antamalla mahdollisimman paljon tarkkaa tietoa hänen tai perillisen ulkomaisesta liittymästä, esimerkiksi osoitteita tai paikallisten henkilöiden yhteystietoja. Hänellä on lisäksi tahtoessaan mahdollista tehdä testamentti Suomessa asuvan henkilön hyväksi, jolloin muun kuin rintaperillisen ollessa piilossa, on edunvalvojalla oikeus hyväksyä testamentti piilossa olevan osakkaan puolesta. Kuolinpesän syntyhetken jälkeen mahdollisuudet vaikuttaa aukolliseen sukuselvitykseen ovat vähäiset. Osakkailla on ainoastaan mahdollisuus suorittaa kuolinpesä loppuun nopealla aikataululla, jos on pelko sellaisen henkilön sijaantulo-oikeuden konkretisoitumisesta, jonka sukuselvityksessä on ulkomainen liittymä.

Aukollisen sukuselvityksen aiheuttaa puute ulkomaisessa väestötietojärjestelmässä, mistä johtuen siihen puuttuminen Suomen lainsäädännön keinoin on hankalaa. Tästä syystä Suomen lainsäädäntöä muuttamalla ei voida helpottaa mahdollisen piilossa olevan

osakkaan löytymistä ulkomailta. Ainoa mahdollisuutemme on sopeuttaa jäämistöoikeutemme näihin puutteisiin. Voimme pyrkiä antamaan saamillemme ulkomaisille todistuksille totuusarvo, riippumatta niiden laatimistavasta.¹⁹⁴ Lisäksi on mahdollista vaatia osakkaita tekemään kaikkensa mahdollisen osakkaan löytymiseksi. Tämä tarkoittaa ulkomailla oleskelleen / oleskelevan henkilön liikkeiden selvittämistä, keskustelua hänen tuttujensa kanssa ja yhteydenottoa tarpeellisiin kohdemaan organisaatioihin. Huolestuttavaa on se, että ulkoministeriö ei enää ota vastaan toimeksiantoja ulkomaisen virkatodistuksen tilaamiseksi, mikä heikentää todennäköisyyttä löytää mahdollinen piilossa oleva osakas.

Suomen perintökaarta muuttamalla voidaan kuitenkin vaikuttaa siihen, miten meillä suhtaudutaan sukuselvityksen aukollisuuteen. Nykyinen perintökaari suhtautuu sukuselvityksen aukkoihin joustamattomasti, mutta joustavuutta voidaan lisätä. Joustavuuden lisääminen on tärkeää, koska itse sukuselvityksen puutteeseen ei voida sukuselvityksen vahvistamiseksi. Kuolinpesän osakkaille voitaisiin antaa oikeus vahvistaa osakasluettelo luvussa 8.4 mainittujen edellytysten täytyessä. Tämä ei kuitenkaan turvaa mahdollisen piilossa olevan osakkaan oikeuksia. Siksi hänellä täytyy olla oikeus vaatia perinnönjaon palauttamista PK 23 A mukaisesti. Tällöin osakkailla on oikeus tehdä oikeustoimia vahvistetun osakasluettelon avulla ja jakaa kuolinpesä PK 23 A:n turvatessa piilossa olevan osakkaan oikeuksia. Valitettavasti tämä tarkoittaa, että osakkaat joutuvat odottamaan mahdollisen osakkaan vaatimusta perinnöstä siihen asti, kun 10 vuotta on kulunut vainajan kuolemasta.

Tätä epävarmuutta ei ole mahdollista poistaa ennen, kuin Suomessa luovutaan sukulaisuuteen perustuvasta perimysjärjestyksestä. Niin kauan, kuin mahdolliselle piilossa olevalle osakkaalle on tulossa perintöä, on tämä niin vahva oikeus, ettei sitä voida rikkoa toisten osakkaiden epävarmuuden poistamiseksi. Toki ollaan keskusteltu mahdollisuudesta korvata sukulaisuuteen perustuva perintöoikeus sosiaalisen läheisyyden perimyksellä. Sosiaalisen läheisyyden merkitys perintöoikeudessa on luvun 8.1 mukaisesti kasvanut, mutta olemme vielä kaukana siitä, että sukulaisuussuhteen vaikutus perimyksen poistettaisiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei edellä mainittuja joustavuutta lisääviä pienempiä lakimuutoksia voitaisi toimeenpanna.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Totuusarvon antaminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista. Katso tutkielman luku 6.1.

¹⁹⁵ Kangas: Yksityisen omaisuuden jakamisesta yhteiskunnallisesti oikeudenmukaisella tavalla s. 43.

Mahdollisten lakimuutosten jälkeenkin perintökaari kohtelee ulkomaisen liittymän omaavia kuolinpesiä eriarvoisesti kuin täysin kansallisia kuolinpesiä. Tuulikki Mikkolan sanoin: *”Pelkäänpä kuitenkin, että rajat ylittävien jäämistöoikeudellisten tapausten haltuun ottaminen tulee olemaan tehtävä, joka tarjoaa vielä pitkään suuria haasteita Suomen kaltaisessa oikeusjärjestelmässä, jossa kansainvälinen yksityisoikeus ja oikeusvertailu eivät riittävän ajoissa saaneet kaipaamaansa arvostusta ja panostusta”*.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Mikkola: Rajat ylittävän perimyksen haasteista s. 427.